

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın bu sayısında mütefekkir yazar Sâmiha Ayverdi'nin Ülkü (Vehbi) Güneri'ye yazdığı bir mektubu okuyacaksınız. Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıçlalı'nın makâlesi Hakk'a yürüyüşünün 20. yılı vesilesiyle "Sâmiha Ayverdi'nin Din Anlayışı"na dâirdir. Aysel Yüksel de "Sâmiha Ayverdi Hocamız"ı kaleme aldı. Prof. Dr. Abdullah Uçman ise Ayverdi'nin en çok sevilen eserlerinden *İstanbul Geceleri*'ni tahlil ediyor. Eyüp Sâlih "Sâmiha Ayverdi'de Yolculuk" başlıklı makâlesinde mütefekkirimizin duygu ve düşünce dünyasında bir seyahate çıkıyor. 99 yaşında hayâta vedâ eden kıymetli sanat târihçisi, hocaların hocası Prof. Dr. Oktay Aslanapa'yı değerli talebelerinden Prof. Dr. Nurhan Atasoy yazdı: "Bu Hoca Çok Özlenecek." Prof. Dr. Mustafa Tahralı yine bir şiiriyle aramızda yer alıyor: "Acem Aşîran Kâr-ı Nâtık". Doç. Dr. Osman Nuri Küçük ise "Hüve" şiiriyle şiirserverleri selâmlıyor. Ülkemizde minyatür sanatını sevdiren sanatkârların başında Nusret Çolpan geliyor. Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, Çolpan'la ilgili yazısında ebediyete geç eden sanatkârın kendisinde bıraktığı hüznü atmosferi dile getiriyor. Prof. Dr. Nuri Köstüklü, "Saraybosna ve Travnik Hâtıraları"nda az bilinen hususları okuyucularıyla paylaşıyor. Genç edebiyat araştırmacılarından Can Şen, Peyâmi Safâ'nın *Cânân* ve Sâmiha Ayverdi'nin *İnsan ve Şeytan* isimli romanlarını karşılaştırıyor ve esaslı bir mukâyese yapıyor. Her zaman olduğu gibi mecmuamızın son makâlesi Kemal Y. Aren'e âit. Aren, yine kendisinde derin izler bırakan konular ve şahsiyetler üzerine duruyor.

Rahmetli Nâzik Erik Hoca yarım asrı aşan öğretmenlik hayâtında birçok talebe yetiştirmiş, talebelerinin gönüllerinde silinme-

yecek izler bırakmış bir eğitim neferiydi. O, yalnızca bir öğretmen değildi. Kendini bu toprakların çocuklarına fedâkâr bir anne şefkatiyle adanmış bir kadın, bir yol gösterici, bir gönül dostu ve toplumun eskimeyen hasletlerini günümüze ulaştıran köklü bir çınardı. Nâzîk Erik Hoca'nın Cumhûriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar uzanan 94 yıllık sırlı yolculuğu *Gönül Dostu* adlı kitapta sizlerle buluştu. Aynı zamanda Nâzîk Hoca'nın talebesi olan yazar Gazanfer Sanlıtop, eserde bir öğretmenin şahsında eğitim dünyamızın temel meselelerini de ele alıyor. Kitap, Kubbealtı Neşriyatı arasında çıktı.

Sâmiha Ayverdi'nin vefâtının 20. yılı münasebetiyle yurt içinde ve dışında bir çok anma toplantısı yapılıyor. Bu programlar 2013 yılının sonuna kadar devam edecek. Bu çerçevede Üsküp Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, vefâtının 20. yılında Sâmiha Ayverdi için anma gecesi düzenledi. 30 Nisan 2013 Cuma günü gerçekleşen programa konuşmacı olarak, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Başkanı Sinan Uluant, şâir A. Yağmur Tunalı, Türkolog Yard. Doç. Dr. Mehmet Samsakçı ve Ohri'den Eyüp Sâlih katıldı. Konuşmacılar Sâmiha Ayverdi'nin hayatını, fikirlerini, eserlerini ve ideallerini anlattılar. Programın başında konuklara, Sâmiha Ayverdi'nin hayâtını anlatan kısa bir belgesel gösterildi. Daha sonra ise konuşmacılar, Sâmiha Ayverdi'nin hayâtı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında konuştular.

Her yıl tekrarlanan Kubbealtı Kermesi, 1 Haziran 2013 târihinde vakfın merkezinde, Köprülü Medresesi'nde gerçekleşti. Kubbealtı bünyesinde verilen Osmanlı Türkçesi ve Hat Sanatı kursları yaz aylarında da hizmet verecek. Bütün kurslarımız ise Ekim'den itibaren açılıyor.

Mecmuamızın yeni sayısında buluşmak üzere.

Kubbealtı

Ülkü (Vehbi) Güneri'ye*

Yazılmış Bir Mektup

Sâmiha Ayverdi

11.6.1955

Benim sevgili yavrum, asil, kibar oğlum! Ne diyeyim, sana ne söyleyeyim? Bu defaki mektubunla hem çok mütehassis oldum hem de çok müteessir oldum. Mâmâfih hemen ilâve edeyim ki bu teessürün içinde şükür, hamd, senâ, her şey var... Hani insan çok sarp, çetin, dağlık, taşlık bir yolu geçerken, yaralanıp berelenmesine rağmen kavuşacağını bildiği huzurlu, cennet âsâ bir mekânın şevki ile çektiklerini unutursa işte ben de, ıztırâp ve azaplarının arkasındaki kazançlarını düşünerek, Cenâb-ı Hakk'ın sana bunca cilvesine hayran oluyorum. Evet oğlum, ıztırâbı senin kadar şuurlu çekmek, Hakk'ın kula tebessümüdür, âşinâlığıdır. İşte ben de cereyan eden hâdiselerin tahtında müstetir bir lütuf için duâ ve senâ ediyorum.

Yavrum, başka bir semte nakletmeyi düşünüyorsun. Hakkın var, ammâ istersen biraz daha sabret... Hele şu dâvâ meselesi bir canlansın, hayırlı bir haber alalım.

Geçen gün İsmâil Hakkı Bey İstanbul'daki eve telefon etmiş. Maalesef evdekiler Boğaziçi'nin ne adresini ne de telefon numarasını verebilmişler. Çok sıkıldım ama çâresiz böyle oldu. Muhtemel ki işin seyrini anlatacaktı. Mâmâfih îcab ederse herhalde ya sana ya da bana yazar. Son haftalarda mâlûm ve mûtad işlerime bir de yeni kirâ kânûnu ile mülk sâhiplerinin, dolayısıyla de benim, başımıza

* Ülkü (Vehbi) Güneri, idâresi altındaki memurlardan birinin işlediği bir orman suçu yüzünden hapse girmiş bir orman mühendisidir. Cezâevindeyken, arkadaşlarından biri vâsıtasıyla kitaplarıyla tanıştığı Sâmiha Ayverdi'den çok etkilenir ve onunla mektuplaşmaya başlar. Kalın bir cilt kitap hacmindeki bu mektuplar sâyesinde hayâta bakışı değişen genç mühendis, cezâsı bittikten sonra Ayverdi'nin terbiye halkasına girerek emeklerini boşa çıkarmayacaktır.

yeni yeni meselelerle uğraşmak vaziyeti ilâve oldu. Yeni kânun akli selîmin dışında bir tarafgirlikle kirâcıları kayırıyor. On beş senedir kirâcımız bulunan zat, binâyı o derece tahrip etmiş ki bu sebeple iş mahkemeye intikal etmek üzere. Yâni anlayacağın, bir zâta vekâlet vermiş olmakla berâber gene de sıkıcı bir keyfiyet. İşin en çetin tarafı da, on beş senedir tasarruf hakkımızı kullanamadığımız için râyiç kirânın altında birini alıyorum. Ne ise... Hak şerleri hayreyler, zannetme ki gayreyler, ârif ânı seyreyler. Şu bir hakikat ki insan kaderinden kaçamıyor. Cehd eylemek, dünyânın icap ettirdiği tarzda irâde sarfetmek lâzım... Ancak tedbîrin takdîre muvâfıkta olur. Yâni Allah isterse olur.

Ülkücüğüm, bayramdan beri o kadar çok mektup yazdın ki, çok istediğim halde bu defa sana uzun uzadıya yazamayacağım gâliba. Sonra memnun olacağın bir haber de şu ki, İstinye'ye geldiğimizden beri çalışmaya başladım. Pek her gün olmasa bile İstanbul'a kıyaslanınca mûcibi memnûniyet çok şükür.

Jandarmaların söyledikleri doğru. İmkân olsa, hakikaten sana gelmek isterdim; ammâ oğulcağzım, hâlimi tekrar tekrar anlatmaya ne hâcet? İnşallah hayırlı zamanda sen gelirsin.

Şimdi oğlum sana bir şey daha söyleyeceğim. Dinlerken senin evlât, benim de ana olduğumu unutma... Biliyorum ki koca bir ay çalışmadın, binâenaleyh maddeten darlığa girdin. Bunu düşünerek, zarfın içine karbon kâğıdına sarılmış olarak elli lira koydum, âfiyetle harca. Bak söyleyeyim sana, üzülüp kendini yemek yok. Sinan'ın annesi bu vaziyetlerde "Ah benim güzel anneciğim..." der olur biter.

Ülkücüğüm, biraz tez olmakla berâber sana bir haber daha vereceğim. Ama biliyorsun biz derviş kişileriz inşallah; onun için bir işe vukûundan evvel, olup bitmiş nazarıyla bakamayız. Bu böyle ama, Allah kısmet etmişse olur, deriz. İşte oğlum, inşallah seni, serbest kaldığın zaman, Konya'da atölyesi olan genç bir derviş bekliyor. Kendisi oranın iyi marangozlarından. Herhalde şimdilik bu atölyeden öğreneceğin sanat incelikleri olmalı. Sonraya da gene Allah kerim. Ülkücüğüm, mâşallah rüyalarına... Sakın önüne gele-

ne anlatma... Onlar bize Hakk'ın bir emânetidir. Evet oğlum, hocanın hakkı var. İnşâallah o vazîfeyi yüz akıyla tamamlar da daha âlî vazîfelere tâyin olursun.

Oğlum bu defa mektubunu çok fâsılalı yazdığım için son günlerde evdekilerle hep bu gecikmeyi konuştuk. Sonra yolda müvezzie rast gelerek haberini aldım.

Neyse oğlum, şimdilik bu kadar. Annene çok selâm ve sevgiler... Hocanı görürsen ellerinden öptüğümü söyle. Haydi yavrum hoşça kal!

Hakk'a Yürüyüşünün 20. Yıl Vesîlesi ile...

Sâmiha Ayverdi'nin **Din Anlayışı**

Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı

Kâmil insan, büyük mütefekkir Sâmiha Ayverdi, 22 Mart 1993 târihinde Yüce Mevlâ'nın katına, o çok sevdiği Hocasına, "Dost"una uğurlandı. Dâr-ı Bekâ'ya göçüşünün üzerinden yirmi yıl geçmiş olmasına rağmen bu büyük insan, aziz Türk milletinin ve İslâm câmiasının din, dil, târih ve kültür gibi kendisini var kılan değerlerine musallat olmuş dertlerine derman olmak; bizleri insanlığın, milletimizin ve kutlu vatanımız Türkiye'nin mâruz bırakıldığı tehlikelere karşı uyarmak ve uyandırmak için, dün olduğu gibi bugün de, dimdik, hâzır ve nâzır bekliyor; bize hâlâ da sesleniyor. Yeter ki biz onun sesini duyacak kulağa ve onu idrak edebilecek akla, gönüle ve sorumluluk duygusuna sâhip olalım.

Aslında bu işin ilk şartı, onu "tanımak" ve "anlamak"tır. Acaba Sâmiha Ayverdi'nin o güzel eserlerinden, sayısı neredeyse 50'yi bulan romanlarından, târih kitaplarından, hâtıralarından, mektuplarından, hemen hemen her konudaki yazılarından oluşan muhteşem bir külliyattan cümleler aktarmakla kendimizi tatmin etmiş; onu tanımış ve anlamış olur muyuz? Çok kesin ve emin olmamakla berâber belki evet...

Sâmiha Ayverdi, şeksiz şüphesiz tam ve büyük bir mütefekkiridir. Dolayısıyla görüşleri, kategorik olarak ele alınıp alışılmış usuller çerçevesinde tahlil edilip "kompartmanlar" hâlinde tasnif edilebilecek "mücaz" bir din âlimi veya İslâm düşünce târihindeki mezheplerden ya da kelâm, fıkıh veya tasavvuf okullarından birinin kurucusu veya bu okullardan birinin usûl ve esaslarını benimseyip

savunan bir din bilgini ya da bir ideolog değildir. Kaldı ki o, çok yalın ve tam bir sehl-i mümtenî hâlinde, kendisini “Müslüman ve Türk’üm elhamdülillah, sıfatımın da sıfatsızlık olduğunu tekrar edebilirim.”¹ ifâdeleriyle tanıtır.

Onun eserlerinde, yazılarında, mektuplarında ve hattâ konuşmalarında, sık sık kullandığı bu iki kelime, “sıfatsızlık” ve “selâhiyetsizlik”, aslında bizi, din şuûru ve anlayışını tanıma ve anlama açısından bir bakıma çâresizliğe düşürür ve meseleyi, doğrudan bizim irfan ve iz’ânımıza havâle eder. Meseleyi, kısa yoldan, yâni İslâm kültürünün ve tasavvufun zarif olduğu kadar muhtevâlî bir yorumu ile ele alacak olursak, sıfatsızlık ve selâhiyetsizlik, “muâmelesi doğrudan Allah’la olan kimse” demektir. Yâhut bir başka yorumla, İslâm kültüründe “Cibril Hadîsi” olarak meşhur olmuş hadiste sözü edilen “İhsan nedir?” sorusuna Hz. Peygamber’in verdiği cevapta kastedilen mânânın sâhipliğine erebilmiş olan kimse demektir.

Hani Hz. Peygamber’in karşısına insan sûretinde çıkan Ceb-râil’in sorusuna verdiği “İhsan, Allah’a, O’nu görüyormuşçasına kulluk etmendir; zîra her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor.” cevâbı var ya; işte Sâmiha Ayverdi, bana göre, o cevâbın bizâtihi hâmilî ve âmilidir; yâni “ihsân”ı bir İslâm, îman, hidâyet ve ahlâk, kısaca “var oluş” düstûru olarak bünyeleştirmiş ve hayâtı boyunca tereddütsüz bu inançla yaşamış ve öyle yaşanmasını da hayâtı ve eserleriyle ortaya koymuş kemal sâhibi müstesnâ bir “Dost”tur. Çünkü ona göre, “Her yer Allah’ın huzûrudur; O’na âşikâr olmayan hiçbir şey yoktur”². Bu gaybî hakîkati, gözleri ve gönülleri açık, akl-ı selîm ve kalb-i selîm sâhibi herkes bilir ve teslim eder. Esâsen onun eserleri ve konuşmaları bu hakîkatin şâhitleridir.

Okumakta olduğunuz bu yazıyı kaleme alan, onu tanıma ve anlama husûsunda bir iddia sâhibi değildir. Sâdece bir ilâhiyat talebesi olarak kendi gözü ve gönlü vüs’atince, kâmil insan ve mütefekkir Sâmiha Ayverdi’nin din anlayışı ve yaşayışını, onun mânevî

¹ Sâmiha Ayverdi, *Hicrî 1400.Yıla Yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe*, İstanbul 1978, 8.

² S. Ayverdi, *Kölelikten Efendiliğe*, 7.

dünyâsını nasıl anladığını anlatmaya çabalamaktadır.

*

Bir mütefekkirin de, hattâ sıradan bir kişinin de, mânevî dünyâsı ve din hayâtı hakkında kullanabileceğimiz ilk ve şaşmaz anahtar terim, o kişinin Allah tasavvurudur.

Ona bu Allah tasavvurunun, bu Allah inancının esâsı nedir? diye soracak olursak, alacağımız tereddütsüz cevap, hayâtı boyunca kaleme aldığı her tür yazıda, her mekân ve zamanda ve her vesîle ile ifâde ettiği üzere, su katılmamış saf ve lekesiz bir “tevhîd”; şeksiz-şüphesiz hâlis bir “îman” ve nihâyet yaradılışın ve her şeyin merkezi, özü, hülâsası ve sebebi olan “îlâ-yı kelimetullah” ve “cihâd-ı fi-sebîlillah” olacaktır.

Herhangi bir yoruma sapmadan, eğip-bükmeden ifâde edilecek olursa, bunun anlamı doğrudan doğruya Yüce Allah’ın varlığının bütün evrenin, içinde yaşadığımız bu varlık âleminin ve dahası, gördüğümüz-göremediğimiz bütün âlemlerin mihrîni kılınmış olmasıdır. Yâni, yaratan, her şeyi var kılan, mutlak kudret sâhibi olan sâdece O’dur. O, Ehad’dır; Tek’dir, Bir’dir, Samed’dir; Ezelî ve Ebedî’dir, her şey O’na muhtaçtır, O ise hiçbir şeye muhtaç değildir, O ne doğurmuş, ne de doğmuştur, O’nun hiçbir dengi yoktur; her şey, her bir zerre, her bir nefes, her yaratılmış O’na muhtaçtır; O’na bağlıdır. Üstelik O, çok ama çok kıskançtır; hiçbir sûret ve şekilde ortak kabul etmez. Şirk, O’nun için affı mümkün olmayan “şey”dir. Sâdece putlar ya da başka ilâhlar değil, kibir, gurur, kendini tanrılaştırma ve benzeri aşırılıklar da hep şirkdir; çünkü özellikle gurur ve kibir, aklın önüne geçerek insanın Allah’ın varlığı ve birliğinin farkına varmasını engeller. Oysa “selîm” bir akla sâhip olan ve o akli “adam” gibi kullanan kişi, Allah’ı bulur ve O’nun varlığını ve birliğini idrak eder. O’nu bilir. O’nu ve O’nun sıfatlarının mazharı olan mahlûkâtını/yarattıklarını sever ve O’nunla “dost” olur.

Aslında Allah ile insan arasında, tamâmen özgür irâdeye dayanan ahlâkî bir ilişki söz konusudur. Dinde, ilişkinin ahlâkî temele dayanması demek, insanın bir yönü ile Allah’a ve âhirete, diğer

yönü ile de dünyâya ve topluma dönük olması anlamına gelir. Unutulmamalıdır ki, “dünya âhiretin tarlasıdır.” İnsan, “denenmek” için yaratılmıştır. Bu da, yâni insanın denenmesi de Allah’ın gerçekleştirilmesini istediği hususların yerine getirilmesi ile mümkün olur. Üreten, yaratan ve yapan, emânete sâhip çıkan insan.. yâni cehd eden, Allah yolunda cihad eden/çalışan ve uğraşan, O’nu yücelten ve medeniyet kuran insan... Bunun içindir ki Sâmiha Ayverdi hocası Ken’an Rifâ’î’nin şu fikrine îman edencesine sâdık kaldı: “Her müslüman aynı zamanda bir mecûsîdir, bir yahûdîdir, bir hristiyanıdır.. fakat tekâmül etmiş bir mecûsî, tekâmül etmiş bir hristiyan ilh..”³

Bu anlayışın İslâm düşünce târihindeki karşılığı şu şekilde ifâde edilebilir: “Hz. Mûsâ’nın tebliğ ettiği vahiy adâlete; Hz. İsa’nın sevgi ve merhamete; Hz. Muhammed’in ki ise her ikisine birden vurgu yapmaktadır. Her üçünün ortak paydası ise, Allah’ın ne yapacağını belli olması ve ilişkinin ahlâk temelli bir ilişki olmasıdır.”⁴ Hâsılı, yukarıda da işâret ettiğimiz üzere, Allah ile insan arasındaki ilişkiler, İslâm’da da tıpkı Yahûdilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi, tamâmen özgür irâdeye dayanır ve ahlâk temellidir; çünkü “Allah’ın Sünneti”ne, yâni kânunlara, sebep-sonuç ilişkisine dayalıdır ve O’nun fiillerinin hiçbirisi hikmet, maslahat (insanın/kamunun yararı), sebep ve illetten bağımsız değildir.

Kur’ân-ı Kerîm, kendisini esas itibâriyle insan için ve insanı hedef alan bir kitap, “insanlara yol gösterici” (*huden li’n-nâs*) olarak vasıflandırır. Ancak bununla berâber, *Kur’ân*’da, “Rab”, “Rahmân” ve “Rahîm” gibi sıfat olan, ama isim yerine de kullanılan kelimeler hâric “Allah” lafzı 2500’den fazla yerde kullanılmıştır. Bunun çok özel bir anlamı vardır. Allah’ın ululuk ve yüceliği elbette düşünülebilir, ama O’nun Zât’ını tanımlamak mümkün değildir; çünkü “...O’nun benzeri bir şey yoktur...”⁵ Bu sebeptendir ki, *Kur’ân*’da Allah’dan söz eden âyetler, bize, O’nun ne olduğundan değil, hep

³ Ken’an Rifâ’î ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, Haz: S. Ayverdi, N. Araz, S. Erol, S. Huri, Hülbe, İstanbul, 1983, 143

⁴ İlhamî Güler, *Allah’ın Ahlâkîliği Sorunu*, Ankara Okulu, Ankara, 2002³, 15.

⁵ Şûrâ, 42/11.

“ne yaptığından (ahlâk)” haber verir.

Her şeyden önce Allah Resûlü'nün inanılmasını istediği Allah, tektir; her şeyi kendi tabiatı, fıtratı çerçevesinde ortaksız tek başına yaratandır; insanın ve kâinâtın varlığını devam ettirendir ve en önemlisi de insana “aklı, özgür irâdeyi” ve “hidâyeti” verendir, onu görüp-gözetendir. O, “Dost”tur; her şeyin evveli ve âhiridir; zâhiri ve bâtındır; insana şah damarından yakındır; sonsuz merhametli ve şefkatlidir; açık-gizli her şeyi bilen, gören, işitendir; yapıp-etmelerinden dolayı insanları ve toplumları rahmetli adâleti ile hesâba çekecek olandır.

Kısaca *Kur'ân*'ın Allah anlayışı, belli bir düzen ve ölçü içinde yaratma, rızık verme, hidâyet, adâlet, rahmet ve meveddet kavramlarını ihtivâ eden bir bütündür. Allah, her şeyin varlığını mümkün kılandır. Her şeye anlam ve hayat kazandıran O'dur. Her şeyi kuşatan O'dur ve yalnız O sonsuzdur. O'nun dışında her şey yaratılmıştır, sonludur ve dolayısıyla mutlak yok olacaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre Allah'ın mutlak hâkim ve hâkimiyetin de O'na âit olması, elbette ontolojik anlamda doğrudur ve bu hususta müslümanlar arasında herhangi bir tartışma yoktur.

İnsana düşen, aklını kullanarak ve emrine verilen yeryüzüne ve bütün evrene bir “emânet” anlayışı ile egemen olarak medeniyetler kurmak; ona, yâni evrene olumlu anlamda boyun eğdirmektir [teshîr].

Allah ve Bizzat Kendi koyduğu ismiyle “İslâm”⁶, ona inananlar için, ona bağlanan toplumlar için ahlâkta, kültürde, san'atta, tefekkürde ve hayâtın her alanında “asıl” olarak, bir “bütün” olarak var olmalıdır. Ancak bunun, yâni İslâm dîninin hayâtın her alanında “asıl” olarak var olması, ne dîni devlet adına, ne devleti din adına kullanarak hayâtımızın mihveri kılmak anlamına gelir.

O kadar ki, merhum ve mağfur Sâmiha Ayverdi'ye göre “Türkler için İslâmiyet, yalnız bir din değiştirme keyfiyeti değildi. Zîra Müslümanlık, bu büyük kavmin siyâsî, iktisâdî ve içtimâî şartlarında ger-

çekleştirdiği tasfiyeli bir kemal ile ona, yeni, berrak ve mizâcına uygun bir dünya görüşünü de berâber getirmiş; böylece de kütleleri, âdil, müsâvatçı bir üslûp ve nizâma sokarak, insanlık âlemine model bir îman ve ahlâk toplumunun ne olduğunu göstermişti.”⁷

Bunun içindir ki o, “din”, “îman” ve “ahlâk” terimlerini, çoğu zaman ve çoğu yerde, sanki aralarında hiç anlam ve muhtevâ farkı yokmuşçasına birbirinin yerine ve birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kullanmıştır. Meselâ bir yazısında der ki:

“Kur’an ahlâkının neresi beşerî, neresi ilâhî olduğunu ayırmak mümkün değildir. Zîra, îmanla beşerî ihtiyaçlar öylesine kaynaşmıştır ki, cemiyetin her bir müessesesinde birlikte sözleri geçer. Öyle ki, askerlikte, siyâsette, hukukta, ticârette ve sanâyide; kısaca, hayâtın bütününde hükmü geçen bu yekpâreleşmiş kuvvet; askeri kahramanlığa, devlet adamını basîrette, hâkimi adâlete, tüccarı, esnafı ve sanâyiciyi dürüstlüğe iterek, hayat zincirinin passız ve kopuksuz teselsülüne yol açar. Hülâsa, îmanla dünya öylesine kaynaşmış olur ki, kütlelerin içinde şaşmaz bir değerler hükmü hâline gelerek, insan oğlunu kendine ve Hakk’a karşı mes’ûliyet anlayışıyla sağlama almış olur. Böylece de, hesâbını kendine ve Allah’a vermek borcu içine sokarak, tevhîdin fazîleti ve temînâtı altına alır.”⁸

Evet, Yüce Tanrı’nın “İslâm” adını verdiği bu dînin kitâbı Kur’ân-ı Kerîm’in, kendinden önceki ilâhî dinlerde olduğu gibi, vazgeçemediği temel şart, “tevhîd”dir. Ayrıca bu kitâbın ilk sözü olan “Oku” emriyle “risâlet” görevine başlayan “örnek” ve “güvenilir insan” Hz. Muhammed, câhiliye devri denen İslâm öncesi Arap coğrafyasını ve hattâ insanlığın inanç sistemini temelinden sarsmış ve târihin akışına girerek ona müdâhale etmiş, değiştirmiş ve insanı süreklilik, yâni “istikrar” içinde “bilgi”, “îman” ve “ahlâk” ile donanmış bir ortamda yaşamaya çağırmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’in oluşturulmasını istediği “model toplum”, esas itibâriyle, Hz. Peygamber’in önderliğinde ve otoritesi altında yirmi üç yıl gibi kısa ve baş döndürücü bir hızla ve toplumdaki ihtiyaç ve gelişmelere denk bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

⁷ Sâmîha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, İstanbul 1977, 33.

⁸ Sâmîha Ayverdi, *Kur’an Ahlâkı Nedir?*, 6-7.

Neticede de, birkaç yüzyıl içinde, çağına göre en üst düzeyde model bir “ilim, îman ve ahlâk” toplumu oluşturulmuş; muhteşem ve mükemmel bir medeniyet yaratılmıştır. Dikkat edilirse, sürekli olarak “bilgi/ilim, îman, ahlâk” sözlerini buradaki sıra içinde kullandık, kullanıyoruz; çünkü İslâm, gerçekten inanma / îman ve ahlâk için, her ne kadar bugün maalesef yokluğunu çekiyor isek de, bilgiye/öğrenmeye/araştırmaya kesin öncelik tanımıştır.

Bu açıdan *Kur’ân*’ın ilk buyruğunun “Oku!” olması fevkalâde önemli ve anlamlıdır. Çünkü okumak, akli kullanmak/kullanabilmek ve böylece insan olarak yaratılmanın sorumluluk ve yükümlülüğünün idrâkine ve şuûruna varmak demektir. Bütün yaratılmışlar arasında sâdece kendisinin, yâni insanın dünya kurabilme gücünü, yâni konuşma, düşünme, öğrenme, öğretme, varlıkları isimlendirme, âlet yapma, geliştirme ve bilim yapma yeteneğini elinde tuttuğunun ispâtı demektir.⁹

Evet, ilk emir “Oku!...”. Okumak ve anlamak, ancak akılla olur. Nitekim Allah’ın Resûlü Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.), Yüce Rabbi’nin, “[Ey Peygamber!] Seni yaratan Rabbinin adıyla oku/anlat/tebliğ et!”¹⁰ emrine, özünde uyduğu içindir ki, “Akli olmayanın dîni yoktur” ilkesini vazetmiş ve işine bu anlayışla başlamıştır. Böylece, insanın mutlaka düşünmesi, akletmesi, ibret alması, görmesi, bakması, tefekkür etmesi, sorup sorgulaması ve sözlerin en güzeline ve doğrusuna uyması, *Kur’ân*’ın pek çok yerinde apaçık bir biçimde ve ısrarla gündeme getirilmiştir.

Kur’ân’ın tavsiye ve teşvik ettiği “bilimsel bilgi”nin elde edilmesi, ancak ve ancak insanların kendi çabaları, araştırmaları, çalışmaları ve bu hususta yeteneklerini geliştirmelerine bağlıdır. İnsan bunu yapabilecek kabiliyettedir; çünkü o, yaratıcı yeteneklerle donatılmış bir varlıktır. Tek başına “Ve ‘alleme’l-Âdeme’l-esmâ’...”¹¹ ifâdeleriyle başlayan âyet çok açık olarak bize şunu söylemektedir: “Allah Âdem’e bütün isimleri ve karşılıklarını/müsemmalarını öğretti;

⁹ Krş. Bakara, 2/30-33.

¹⁰ Alak, 96/1.

¹¹ Bakara, 2/31

[yâni ona konuşma, düşünme, öğrenme, öğretme, varlıkları isimlendirme, onların mâhiyet ve işlevlerini anlayıp kavrama kabiliyeti verdi]...” Hatırlanmalıdır ki yaratıcılık, isimlerin, kelime ve kavramların öğrenilmesi ve öğretilmesiyle başlar.

Ayrıca *Kur’ân*’ın Hz. Peygamber’e verildiğinden söz ettiği bilgi [‘ilm] ise, “bilimsel bilgi” değil, ona “vahiy” yoluyla verilen ve itikâdî açıdan da “zanna / sanı”ya yer vermeyen bilgi anlamındadır. Bu bilginin gerçek yüzü de, “mutlak bilici olan” Allah katındaki hakîkattir.

Unutmayalım ki, *Kur’ân*’ın amacı, kesinlikle insanlara ahlâk, hukuk, târîh, felsefe, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, tıp, mühendislik gibi sosyal, sağlık ve teknik bilimler alanlarında bilgiler vermek değildir.

Onun işi, sâdece insanların “iyi insan” ve “ahlâklı, adâletli, insan hak ve hukûkunu gözetten model bir toplum” ya da kısaca “iyilik ve güzellik”te yarışarak, yeryüzünün aslî yapısını yâni fitratını koruyarak ve geliştirerek ona egemen olan bir “aydın mü’minler topluluğu” hâline gelebilmeleri için, inanç ve ahlâk alanlarında akıllarını doğru kullanmaya ve doğru davranış ve yaşayışa yönlendirmek ve bu konularda ısrar etmektir. Bir “insân-ı kâmil” olarak Sâmiha Ayverdi’nin, bu hususlardaki ısrârının ne denli güçlü ve sürekli olduğunun ispâtı, herhangi bir yoruma ihtiyaç bırakmayacak bir üslûp ve açıklıkla bütün eserlerinde görülür.

*

Ancak ne ki Onuncu yüzyıldan itibaren sâdece *Kur’ân-ı Kerîm*’in âyetleri değil Peygamber’in “sünneti” ve hattâ sahâbe tarafından yapılmış yorumlardan örülû bir kültür de, resmen kusursuz ve kesin birer bilgi kaynağı olarak görülmeye başlandı.

Akıl ve aklın ürünleri unutuldu. Yerine “mücerred” bir îman kavramı ikâme edildi. Başka bir ifâde ile îman, bilginin önüne taşındı. Her şey îmandan ibâret görülmeye başlandı. *Kur’ân*’ın bilgiden/ ilimden mahrum olan îmânı eleştirdiği gerçeği göz ardı edildi. Bilgiden mahrum bir îmânın insanı, “dindar” değil “dîni dar” bir kişi

kılacağı düşünülemedi; sorguya, eleştiriye ve gerçeği aramaya yönelmenin, üretmenin ve istikrar içinde gelişme ve değişimin bizâtihi *Kur'ân*'ın emri olduğu hesâba katılmadı.

Böylece *Kur'ân*'ın şiddetle karşı çıktığı "ataları taklit" zihniyeti İslâm dünyâsını çepeçevre sararak esir aldı ve neticede, sâdece *Kur'ân* değil, Hz. Peygamber'in "sünnet"ine ve sahâbenin sözlerine ve hattâ "mezhep imamları" sıfatını taşıyan ulemânın görüşlerine de birer çelik zırh geçirilerek, hepsine sanki hukuk ve ahlâk alanında değişmez ve aşılmaz hazır bilgi kaynakları olarak bakıldı. Bu "değişmezlik" ve "dokunulmazlık" inancı, her türlü çözümün geçmişte aranması, geçmişin kutsallaştırılması gibi, aslında dîni tahrîbe yönelmiş bir zihniyete kapı aralamış oldu.

Aslında *Kur'ân*'ın mesajına tam anlamıyla aykırı olan bu zihniyet, İslâmiyet'e en büyük zararı verdi. Çünkü böylece Allah'ın âyetleri gereksiz ve yersiz bir şekilde, zaman zaman da olayları ve yöneticilerin icrââtını "meşrûlaştırma" amacıyla inanılmaz bir biçimde istismar edildi.

Esâsen Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olarak görevini tamamladıktan sonra toplumun yönetimini üstlenen ilk dört halîfe, egemenliğin insana âit olduğu gerçeğinden hareketle, *Kur'ân-ı Kerîm*'in temel ilkeleri çerçevesinde bireyin ve toplumun ihtiyâcı olan meselelere cevap bulmakta kendilerini rahat hissetmişlerdi; çünkü onlar, Hz. Peygamber'in sâhip olduğu bütün vasıfları, ama kesin olarak peygamberliği şahıslarında toplayamayacaklarını biliyorlardı.

Ama Hulefâ-i Râşidîn döneminden sonra vukû bulan olaylar, iç savaş tehlikesi, sosyal karışıklıklar sonunda, maalesef, din ile toplum ve kişiler arasındaki ilişkilerde düzensizlikler ve tutarsızlıklar meydana geldi. Çok önemli olarak da İslâm'da îman ve ibâdet hükümleri dışındaki muâmelât ile ilgili "şerîat" hükümlerinin her zaman değişime açık "içtihâdî" konular olduğu gerçeği, maalesef unutuldu ve dînin yatay boyutunu oluşturan muâmelât hükümlerinden ibâret "şerîat" da tıpkı "ed-dîn" gibi "değişmez"lik zırhına büründürüldü.

İslâm düşüncesinde akılcılığı temsil eden Sünnî İmam Mâturîdî ve Mu'tezile mezhebinin Allah tasavvuru ve din anlayışı yerine, "statükocu" ve insanı "edilgen" kılan Eş'arî anlayış yaygın hâle geldi, getirildi. Bu anlayışın en bâriz vasfı, Allah tasavvurunda göze çarpar. Bu anlayışın Allah'ı, insan ile ilişkilerinde, yaptığından sorumlu olmayan bir tavrın içinde imiş gibi görünür. Bu anlayışın Allah'ı -hâşâ- çok haksız ve yanlış bir biçimde ceberut; yâni bir taraftan sonsuz merhamet sâhibi, diğer taraftan da sonsuz ve mutlak güç sâhibi olduğu için ne yapacağı belli olmayan, insana yaptıkları ve yapabilecekleri ölçülemeyen, bilinemeyen, tahmin edilemeyen, korkulan, dilediğini ve istediğini yapan bir Tanrı'dır.¹²

Kur'ân'ın mesajlarını dokunulmaz, ulemânın sözlerini de de-ğişmez ve tartışılmaz olarak kabul eden bu zihniyet karşısında şu soruya cevap bulmak zarûreti doğdu:

Allah'ın adının yüceltilmesi ve İslâm'ın ihyâsı yolunda;

1) de-ğişmezliğine inanılan katı kurallar ve dogmalar mı ege-men olacaktır? yoksa,

2) insanın zaman içinde sürekli de-ğişen ihtiyaçlarına, hayâtın gerçeklerine cevap bulacak akıl ve bilim yolunu kullanarak gerçek-leştirileceği bir "egemenlik" mi söz konusudur?

Egemenlik (hâkimiyet), egemen olma durumudur ve ege-menliğin oluşabilmesi ve kurulabilmesi için gerekli en önemli un-sur, o fiil ile ilgili yetkeye, yâni yapabilme gücüne (istitâ'a) ve öz bilgiye (hikmet) ihtiyaç vardır. Sağlıklı bir yetke de bilgi[yâni yapa-bilme gücü], akıl, tecrübe, ehliyet ve en önemlisi "adâlet" gibi de-ğer ve unsurlarla teşekkül eder.

Elbette insanın egemenliğinin, ontolojik anlamda "mutlak olması" düşünülemez. Her şeyi ile sınırlı ve sonlu bir varlığın, mut-lak sınırsızlığından, mutlak hâkimiyetinden söz edilemez.

Ancak o, yeryüzünün halîfesi sıfatıyla, emrine verilmiş olan evrene egemen olmalı, yâni ona âdeta gem vurmali; kendisine "emânet" olarak verilen ve "teshîr" edilebilecek / boyun eğdirilebi-

¹² Kırş. İ. Güler, *Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu*, Ankara Okulu, Ankara, 2002, 21 vd.

lecek bu varlığı, “teshîr” kelimesindeki olumlu anlam çerçevesinde, ona zarar vermeden geliştirip zenginleştirerek en iyi şekilde yönetmelidir.

Yüce Allah, Mekke’de ilk inen âyet ve sûrelerde toplumun çözüm bekleyen hayâtî meselelerinin “şirk, puta tapma, âhirete inanmama, fakirlerin sömürülmesi, ticârî ve içtimâî ahlâksızlık, topluma karşı sorumsuz davranışlar” olduğunu açık ve kısa ifâdelerle, ama anlamı derin, düşündürücü ve vurgulu bir üslûpla sıkça söyler.¹³

Medîne’de ise İslâm, çok kültürlü ve çok dinli bir ortamın dînidir. Burada müslümanlar, yahûdi ve hıristiyanlarla daha yakın temas içinde oldular; iç içe yaşadılar. Hattâ çok kısa sürede Medîne’de kurulan şehir devletinin yönetiminde söz sâhibi oldular ve diğer din mensuplarıyla, her ne kadar uzun ömürlü olamamışsa da, “Medîne Sözleşmesi” adıyla meşhur birlikte yaşama antlaşmasını hazırladılar ve uyguladılar. Dolayısıyla burada inen âyetler ve sûreler, bir şehir devletinde o günün şartlarının gerektirdiği idârî, hukukî, askerî düzenlemelerle ilgili hususları ihtivâ eder. Bu açıdan bu âyet ve sûreler daha uzun ve daha farklı bir üslûpla indirilmiştir. Hattâ kısaca İslâm’ın bütünüyle “hadarî”, şehirli/medeni” bir din olduğu husûsu vurgulanır.

Esâsen *Kur’ân-ı Kerîm*’in emir ve yasaklarından amaç; başta,

- ◆ adâletin sağlanması;¹⁴
- ◆ zulmün, kötülüğün ortadan kaldırılması;¹⁵
- ◆ kolaylaştırma;¹⁶
- ◆ güçlük çıkarmama ve sıkıntıyı giderme;¹⁷
- ◆ kamu düzenine (maslahat-ı ‘âmm) itibar’dır.

Bu durumda yeni olaylara cevap bulma husûsunda, pekâlâ

¹³ Krş. M. Halefullah, *Kur’an’da Anlatım Sanatı*, çev. Ş. Karataş, Ankara Okulu, Ankara 2002, 94, 168 ve çeş. yer.

¹⁴ Nisa, 4/58.

¹⁵ Âl-i İmrân, 3/108.

¹⁶ Bakara, 2/185.

¹⁷ Mâide, 5/6.

İslâm hukûkunun kaynakları yanında kendi târihimizin olduğu kadar başka ülkelerin tecrübelerinden de istifâde etmek mümkün, hattâ gereklidir.

*

Bütün bu söylediklerimizin bizi getirdiği nokta şudur:

Varlık âleminde Allah'tan başka her şey, insan ve Allah tarafından tâyin edilen kânunları ile düzenli bir biçimde işleyen ve insan için yaratılmış bulunan tabiat da dâhil olmak üzere "her şey Allah'a bağlıdır."

Çünkü O'nun "emir" ve "irâdesi" olmaksızın hiçbir şeyin varlık âlemine çıkabilmesi mümkün değildir. Her şeyi yaratan, yüce ve mutlak kudret sâhibi olan Allah, sonsuz rahmet sâhibidir. Allah'ın varlık âleminin bütününde mutlak merkez kılınmış olması, O'nun kendi yarattığı insan ve evren ile olan ilgi ve ilişkisini de gösterir. İlişki söz konusu olunca, elbette devreye insanın insanla ve insanın tabiatla olan ilişkileri girecektir.

İşte Yüce Allah'ın, *Kur'ân-ı Kerîm*'de kendi adından ve sıfatlarından çok sıkça bahsetmiş olmasına rağmen, âyetlerle ortaya koyduğu ve ısrarla dikkat çektiği temel mesajı, insanın kendisi ve diğer insanlarla olan ilgi ve ilişkilerinde uyması gereken doğru yol, ölçü ve kuralları hatırlatmak olmuştur.

İnsan her an teyakkuz hâlinde olmalı, O'nu zikir ve tesbih etmeli, O'nun tarafından yine insanın kurtuluşu için inzal edilmiş olan ilkeleri ve kuralları dâima hatırlamalı; onlara uymalı ve istikâmet etmeli, tutması gerekli doğru yoldan çıkmamalıdır.

Kısaca oyuncaklarına dalıp onları veren veya getireni unutarak ona kulak asmayan bir çocuk gibi olmamalı; "bağlı" olduğu "Makâmı" asla unutmamalı ve o "Makam" ile olan ve olması istenen ilgi ve ilişkisini her an diri tutmalıdır.

Çünkü Allah her şeyin olduğu gibi, insanın da yanında ve tam içindedir; her şeyin varlığı da, tekrar söyleyelim ki, ancak ve ancak O'nunla kâimdir. Nitekim *Kur'ân*'da şöyle buyrulur:

"[Ey Peygamber!] Bilmez misin, Allah göklerde ve yerde ne varsa

hepsini bilir. Üç kişi gizlice konuşuyorlarsa, bilsinler ki, dördüncüsü mutlaka Allah'tır. Beş kişi olsalar altıncısı mutlaka Allah'tır. Gizlice konuşanlar ister bundan daha az ister daha çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allah mutlaka onlarla berâberdir..."¹⁸.

"Allah'ı unuttuklarından dolayı (Allah'ın da) onlara kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan kimselerdir."¹⁹

Kendimiz de dâhil olmak üzere kâinattaki her şeyin Allah'ın açık birer âyeti, yâni işâreti, delili olduğu gerçeğini kabul ettiğimiz takdirde, O'nu unutmamanın ya da hatırlamanın sırrını da elde etmiş oluruz. Kaldı ki Allah hiçbir şeyi boşuna, gâyesiz ve sebepsiz ya da eğlence olsun, insanlar oyalansın diye yaratmaz; yaratmamıştır.

"Onlar ayakta iken, otururken ve uzanmış yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler: Rabbimiz, sen bunları boş yere yaratmadın; Sen yücesin, bizi ateşin azâbından koru!"²⁰

O halde insan, her ânının kadrini-kıymetini bilmeli ve o ânın gerektirdiği ölçü ve kurala göre, ama en önemlisi beşerî zaaf ve ihtiraslardan arınmış bir gâyeye göre yaşamalıdır.

İnsan bunu başarabilecek kabiliyet ve istidattadır. Çünkü Allah sonsuz rahmeti ile ona akıl vermiş ve onu ilim elde edebilmesi ve elde ettiği bu ilmi kendisi, hemcinsleri ve bütün varlık âleminin iyiliğine kullanabilmesi için gerekli idrak ve irâde ile donatmıştır.

Ama insan ilmini yeryüzünde iyilik yapmak için de fesat çıkarmak için de kullanabilir.

İşte bu yüzdendir ki Yüce Allah, yine insanların iyiliği için, onlara doğru yolun esaslarını anlatması için, insanın yaratılıştaki en zayıf noktasını oluşturan ahlâkî davranışlarını kemâle erdirmesi için ve yeryüzünde nasıl yaşandığı takdirde hidâyet ve saâdetin mümkün ve gerçek kılınabileceğini bizzat göstermesi için, "mükemmel örnek" olarak Hz. Peygamber'i göndermiştir. Kendisinden sonra onun örneklik vasfı, ona vâris olan "kâmil insan"lar (insân-ı kâ-

¹⁸ Mücâdile, 58/7.

¹⁹ Haşr, 59/19.

²⁰ Âl-i İmrân, 3/191.

mil) tarafından temsil edilmiş ve edilmektedir. Çünkü Allah'ın yaratması son bulmuş ve hâşâ O, istirahatata çekilmiş değildir:

“Göklerdeki ve yerde varlıkların hepsi ihtiyaçlarını O'na arz ederler. Ve O, her an yeni bir iştedir (Hep yaratma ve tecellî hâindedir).”²¹

Yukarıdan beri ifâde etmeye çalıştığımız hususlardan çıkarılabilecek sonuç şudur:

Bütün varlık âlemi, insan ve tabiat dâhil olmak üzere yaratılmış olan her şey Allah'a bağlıdır. Bütün düşüncelerimizi, davranışlarımızı ve eylemlerimizi önemli ve anlamlı kılan; hayâta bütünlük, birlik ve değer kazandıran sâdece Allah'tır.

Onun için her şeyin esâsi, özü, evveli ve âhiri “Allah'a îman”-dır. O'na gerçek anlamda îman etmek demek, O'nu “keşfetmek” demektir. Yâni artık insanla ve tabiat âlemi ile her açıdan uyumlu ve âhenkli bir münâsebet ve bağlılık içinde olmak demektir. Mâdemki her şey O'na bağlıdır; o halde bunun anlamı, her şeyin özünün ve esâsinin O'nu desteklemekte olduğudur. O'nu keşfederek O'nunla sarsılmaz bir “dostluk” kurabilen kişi, artık Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmaz, “yâni Allah'ın yardımından başka hiçbir şeyi kaybetmekten korkmaz.” Onun tek yardımcısı Allah'tır. Tek güvendiği ve sığındığı merci de yine Allah'tır. Eğer öyle yapmadı ise vay hâline!

“Allah'tan başka dost edinip onlara bağlananlar, bir ev edinen örümceğe benzerler; oysa evlerin en çürüğü örümcek evidir, keşki bilselerdi.”²²

Allah'ı “Velî” kılan, “Dost” kılan kişi için, insan ve bütün insanlık, tabiat ve evrenin tamâmı çok farklı bir anlam kazanır. Onun için artık bütün yapıp-etmeler, kısaca yaşanan hayat, “Kitâb”-da buyurulan emir ve yasaklar olmaktan çıkarak, yürünen yol da, işlenen fiiller de, edinilen ve savunulan bilgiler ve görüşler de, sâdece ve sâdece “Dost”un, “Velî”nin hoşnutluğu ve rızâsı için teşebbüs edilen ve gerçekleştirilen fiiller hâline dönüşür. Artık o kişi için, el-âlem değil, yalnız “Allah'ın Dostluğu”, “Allah'ın Velâyeti” var-

²¹ Rahmân, 55/ 29.

²² Ankebût, 29/ 41.

dır. Onun içindir ki o, “ihsân” hâline bürünen varlığı ile dâim O’nunla berâberdir; “muâmelesi sâdece Allah’la”dır; sükûneti de, mücâdelesini de, kavgası da yalnız ve yalnız O’nun varlığına nüfuz etmiş emr ve irâdesinden neş’et eder. Artık onu ne dünyânın alâyişi ne de ukbânın cezâsı veya mükâfâtı ilgilendirir. Çünkü artık o, bir “kâmil insan”dır.

Esâsen o Yüce Varlık, “Şüphesiz ‘Rabbimiz Allah’tır’ deyip sonra istikâmet edenler, doğru yolu tutanlar için, hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de.”²³ buyurmadı mı?

Ayrıca Yüce Allah’ın bu konuda Kur’ân’da var olan pek çok buyruğunun arasında, bana göre, “Velî- Sıfat Sâmiha Ayverdi”ye pek uygun düşen biri vardır ki, burada zikretmeden geçemeyeceğim:

“Hayır, kim işini güzel yaparak (muhsin olarak) özünü Allah’a teslim ederse, onun mükâfâtı Rabbi’nin yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”²⁴

Dikkat edilirse bu âyette Allah’a kulluk etmek, doğrudan “ihsân” sıfatına bağlanmıştır.

Bir kimse, sâdece ibâdet etmekle, görünür dindarlıkla ya da dindarlık taslamakla kendisini kurtaramaz. Kurtuluş için, “muhsin” olmak şarttır.

“Muhsin”, yâni “ihsân” mertebesine ulaşmış olan kişi, yaptığı her işi, aldığı her nefesi Allah için yapan, sâdece O’ndan korkan, o sebepten de işini O’nun hoşnutluğunu kazanacak ve rızâsına uygun düşecek biçimde eksiksiz yapan ve en önemlisi her işin hakkını veren kimse demektir.

“Muhsin”, “muttakî”dir, yâni “takvâ” sâhibidir.

“Takvâ”, Kur’ân-ı Kerîm’in en önemli ahlâkî kavramıdır.

Müfessirlerin genellikle “Allah korkusu”, “korku”, “sakınma” olarak tercüme ve tefsir ettikleri *takvâ*, Arapça (vav-kaf-yâ) harflerinden oluşan “vakâ” kökünden gelir ve sözlükte “korumak”, “yok olmaktan kurtulmak”, “çepeçevre sarıp sarmalamak”, “kendini muhtemel tehlike veya saldırıdan korumak ve bunun için de dik-

²³ Ahkaf, 46/13.

²⁴ Bakara, 2/112.

katli olmak, uyanık olmak” anlamlarına gelir.

Kur’ân-ı Kerîm’deki yaygın kullanımına ve kullanıldığı yerlere bakarak “takvâ”yı, ahlâkî bozulmaya karşı uyanık olma veya daha isâbetli bir şekilde, “Ezel Ahdi” esnâsında verilmiş bulunan ve insan olma şeref ve haysiyetinin nîrenği noktasını oluşturan “Belâ” (Evet) cevâbı yanında, göklere, yere ve dağlara teklif edilen, ama onların yüklenmekten çekindikleri “emâneti” yüklenen insanın²⁵, îmânının ve müslümanlığının tabîî îcâbı olarak sâhip olması gereken “sorumluluk endîşesi” veya “sorumluluk şuûru” şeklinde okumak ve yorumlamak *Kur’ân*’ın özüne daha uygun düşmektedir.

Aslında “takvâ”, hem “îmânî” hem de “İslâmî” kapsar. Çünkü “îman,” derûnî hayatla, mânevî hayatla; “İslâm” ise, maddî hayatla, inancın dışı vurması ile, yâni amel ile ilgilidir. Buna göre Allah’a inanan ve inandığını söyleyen kişinin doğruluğu ve samîmiyeti, ancak inancının gereğini ortaya koyma sorumluluğuna sâhip olmasıyla ve bu endîşeyi taşımasıyla tecellî eder.

“Takvâ”, insana ümitsizliğe kapılmadan, her durumda kendini inceleme, yoklama, yâni nefis muhâsebesi, sîgaya çekme, doğruyu yanlıştan ayırt edebilme fırsatını ve aynı zamanda gücünü ve irâdesini vermektedir. Ancak burada çok önemli bir husûsa dikkat çekilmelidir. İnsanın kendini “nefs muhâsebesi”ne çekmesi her zaman doğruyu bulması anlamına gelmez. Çünkü bilgiye dayanmayan îmân ve nefis muhâsebesi sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Çünkü yine *Kur’ân*’dan öğrendiğimize göre insanın en büyük düşmanı yine kendisidir ve onun kendi kendini kandırması veya nefisini aldatmasıdır. Benliğe kapılmasıdır. Bakınız şu âyet meselenin önemini ne kadar çıplak bir biçimde ortaya koymaktadır:

“Ey Peygamber! De ki: “Size (dünyâdaki) yapıp-ettikleri işler yüzünden âhirette en çok ziyâna uğrayacak olanları bildirelim mi? Bunlar, dünya hayâtında iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayâtındaki bütün emekleri boşa giden kimselerdir. Oysa onlar, kendileri çok iyi şeyler yaptıklarını sanıyorlardı. İşte onlar, Rab’lerinin âyetlerini yalanlayan ve

²⁵ Ahzâb, 33/72.

bir gün Allah'ın huzûruna çıkıp hesap vereceklerini inkâr eden kimselerdir. Bu yüzden de iyilik adına yaptıkları her şey Allah katında boşa gitmiştir. (İyilik değeri taşıyan hiçbir şeye sâhip olmadıkları için) Biz kıyâmet gününde onların amellerini tartmaya bile gerek görmeyiz; onlara hiçbir değer vermeyiz. İşte onların cezâsı cehennemdir. Çünkü onlar küfürde direnmişler, âyetlerimle ve peygamberlerimle alay etmişlerdir.”²⁶

Görüldüğü üzere gösteriş olsun diye ya da gerçekten iyi ve doğru olduğu zannıyla yapılmış veya teşebbüs edilmiş olan bir iş, yapanı tarafından çok önemli ve değerli olarak takdim edilebilir veya öyle inanılabilir. Oysa bu işler, belki şu an için, kısa vâdede, câzip gelebilir, iknâ edici görünebilir; ama onların hiçbir kalıcı değeri, anlamı ve en önemlisi geleneği oluşturacak temeli yoktur. Çünkü Allah'ın bu âlem için koyduğu kurallarına, kısaca “Sünnettullah” a muvâfık değildir; bilgi temelli îmandan mahrumdur; ihlâstan ve sevgiden uzaktır. “îlâ-yı kelimetullah” için değil, nefsin iştihâsını tatmin içindir. Gösteriş içindir. Öyle ise, saman alevi gibi hemen yok olmaya mahkûmdur.

“Rablerini inkâr edenlerin işleri, tıpkı fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.”²⁷

Bu âyetteki “inkâr edenler” sözü, O’nu tanımayanlar ve yapıp-etmelerine O’nun rızâsını ve hoşnutluğunu hesâba katmayanlar anlamındadır. Buna göre onların amelleri, işleri ya da davranışları, O’nsuz yapıldığı, “takvâ” dan mahrum olduğu için, rüzgârın savurduğu toz gibi, kül zerrecikleri gibi dağılıp gider. Etrâfı toza-dumana boğmanın ötesinde bir işe yaramazlar.

O halde, böylesi kötü bir âkıbete dûçar olmamak için yapılacak şey; *“Her yer Allah'ın huzûrudur; O’na âşikâr olmayan hiçbir şey yoktur. İşte bu satırları yazanın da, hayâtı boyunca, vatan ve îman yolunda, maddî mânevî herhangi bir menfaat gözetmeden, İslâm’a ve Türk’e, tâkatı ölçüsünde hizmet eylemeyi cihad kabul etmiş olmasıdır. Allah'ın şâhid olduğu bu gerçeğe, vatandaşları olan olmayan dindaşlarının inanıp*

²⁶ Kehf, 18/103-106.

²⁷ İbrâhim, 14/18.

inanmamaları, zihnî ve derûnî kıstaslarına bırakılmıştır...”; “Her medeniyet için bir inkıraz davulunun çalması mukadder ise de, şuur altında ve gözlerden irak canlı hücrelerini kıskançlıkla saklamış olan medeniyetler için bir yeni nizam, ayakları çağının zemûnine basmış bir yeni terkeb içinde dirilmek de alın yazısıdır ve mukadderdir. İşte bugün bir iflâs manzarası arzemesine rağmen, İslâm Âlemi'nin de bâsübâdelmevte erişmesi uzak değildir. Bir müslüman için en büyük iftihar, İslâm ile müşerref olmuş bulunmasıdır. Zaman tozlarının tabakalaşıp karanlığa gömdüğü İslâm medeniyeti ile çağdaş dünyânın nikâhını tâzelemek ve ortaya, cehâlet ve taassuptan arınmış bir dünya görüşü getirmek günüdür. Ne duruyor, ne bekliyor, ne düşünüyorsunuz? Haydi, ayağa kalksanıza!...”²⁸ diyebilen ve el-hak böyle konuşan, yazan, yaşayan ve bu örnek hayâtı öğreten Sâmiha Ayverdi ve yoldaşı olan uluların sözlerini senet kabul edip yollarından yürümek olmalıdır.

Peki bu türlü düşünen ve yaşayan uluların ölçüleri ve felsefeleri ve en önemlisi ferdî ya da içtimâî sorumlulukları ne idi? Elbette ilk akla gelen cevap, “takvâ” olacaktır. Ama bu “takvâ”nın bir vicdan hâlinde tecessüm etmesi ve ettirilmesi şarttır.

“Takvâ”yı, yukarıda, kendisiyle bir şahsın doğru ve yanlış ayırdetme kabiliyetine eriştiği ve bunu başarabilmek için gerekli çabaya götüren tutum veya daha doğrusu zihin hâli, hassâsiyet, şuur ve sorumluluk duygusu olarak târif etmeye çalıştık.

Şimdi de, “takvâ”nın “vicdan” hâlinde tecessümünden söz ediyoruz ve bununla ne demek istiyoruz? Alışlagelen anlayışa göre “vicdan,” insanın iç dünyâsı ile ilgili bir acıma duygusudur.

Oysa “vicdan,” sâdece iç dünyâmızdaki duygu değil, îmânın amel/iş/fiil hâlinde tezâhürüdür; Hakk’ın irâdesinin yeryüzündeki tecellisidir. İslâm’ın var kılınmasını emrettiği bilgi/ilim, îman ve ahlâk toplumunun kıstâsıdır/ölçüsüdür/terâzisidir. Ve böyle bir toplumda, “arınmış, kemâle ermiş disiplinli bir ruh evvelâ kendi kendisiyle hesaplaşıp bir anlaşmaya vardıktan sonra dışa taşıp insanlara hizmet edebilir” diyebilen Sâmiha Ayverdi gibi “Kahraman”ların, “İnsân-ı kâmil”lerin düstûrudur.

²⁸ Sâmiha Ayverdi, *Kölelikten Efendiliğe*, 1978, 7, 79-80.

“Vicdan” ile donatılmış bu îman ve ahlâk toplumunun bâriz vasfı ve aslî görevi, Allah’a inanmak, ibâdetlerini yerine getirmek, iyiliği emredip/teşvik edip kötülükten uzaklaştırmak, yeryüzünü ıslâh edip oradaki her türlü maddî ve mânevî bozulma ve kokuşmuşluğu ortadan kaldırmak sûretiyle hakîkî ve sağlam bir bilgi, ahlâk ve îman toplumunun oluşturulması yolunda, kısaca “îlâ-yı kelimetullah” aşkına sürekli “cihad” hâlinde bulunmaktır.

Burada, “cihad” ile maddî anlamda düşmana karşı savaşın kastedilmediği açıktır. “Mücâhid-i fi-Sebîlillah Sâmîha Ayverdi”nin işâret ettiği gibi;

“Müslümanlık’da cihâd, bir saldırcılık, şuursuzluk, bir imhâ ve istilâ olmayıp, barış ve müsâlaha yolu ile temîn edilemeyen gâye uğruna başvurulmuş son çâredir. Binâenaleyh bu noktada cihâdı körü körüne bir döğüş ve kan dökücü cenk ve kavga görmeyip, prensip adına kabul edilmiş mukaddes bir vazîfe bilmek doğru olur.

“Esâsen Müslümanlık’da asıl cihâd, insanın kendi hayvânî vasıfları ile vuruşup muzaffer ve mansur olmasıdır ki, Hazret-i Muhammed buna ‘büyük cihad’ demektedir, insanların kendi aralarındaki savaşı ise, ‘küçük cihad’ olarak kabul etmektedir.”²⁹

Buna göre “cihâd” a, Yüce Allah’ın yeryüzünü Kur’ân istikâmetinde ıslâh ile model bir bilgi, îman ve ahlâk toplumunu oluşturması için vazîfeli kıldığı insanın, Allah adını yüceltmek ve yeryüzünü yaratılış dengesini bozmadan, insan oğlunun ve bütün yaratılmışların huzur, mutluluk ve refâhını sağlayarak O’na lâayık kılmak yolunda durup dinlenmeden çalışması ve çabalaması, şeklinde bir anlam vermek daha doğrudur.

O halde insanın, Allah’ın emrettiği bu bilgi, îman ve ahlâk toplumunu Kur’ân’ın emirleri doğrultusunda oluşturabilmesi için, mutlaka temel değerlerle donatılması ve eğitilmesi gerekir. Çünkü bilgi, bilmek, ilim sâhibi olmak ve sâhip olduğu aklı ve ilmi ile insanları Allah için eğitmek ve öğretmek, Yüce Allah’ın pek çok değer verdiği ve sürekli teşvik ettiği; îman, erdem ve ahlâkın meziyeti olarak gördüğü bir değerdir.

Hatırlanmalıdır ki, dînimizin bütün emir ve yükümlülükleri, bunları değerlendirme ve hakikatini anlama ve kavrama gücüne sâhip insana, insanın aklına yönelmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de yüzlerce yerde "düşünmüyor musunuz? akıl erdirmiyor musunuz?" ve benzeri sorular sorulmakta; "düşünme ve tefekkür" emredilmekte; "dolaşarak araştırma ve ibret alma"; "ilim ve ilme teşvik" buyurulmaktadır.

Demek ki *Kur'ân*'a göre insanlar artık "akıl"larını kullanacak, Allah'ın nîmetleri üzerinde düşünecek, âyetlerin ve eşyânın hakikatini anlamaya yönelecek, gözlerini ve gönüllerini öğrenmeye ve bilmeye açacaklardır.

Kur'ân'ın bu özelliği, her şeyden önce onun, körü körüne inanan insanlar değil, bilgili, araştırmacı, soran, düşünen, akıllarını kullanan ve en önemlisi târihten ibret alarak hatâları tekrar etmekten imtinâ eden aydın bir mü'minler topluluğu meydana getirmek isteğinin açık bir delilidir.

Kur'ân'ın vazgeçemediği şey, "düşünmek", "tefekkür etmek", "ibret almak" şeklinde ifâde edilen "akıl" dır.

Çünkü ona göre "akıl," hakemdir ve doğruyu eğriden ayırmak için başvurulan esaslı bir prensiptir.

Kaldı ki "akıl," isim olarak "kalb" ve "gönül" anlamlarına gelir.

Şimdi artık öğrenilmesi ve unutulmaması gereken bu değerler nedir? diye soracak olursak, cevâbı yine kutsal kitâbımızın sûrelerine serpiştirilmiş yüzlerce âyetten alırız. Bu değerler, "din", "dil" ve "târih"tir.

Bu ifâdenin zorunlu sonucu, adına "toplum" denen ve insanlardan oluşan "şey" in de "var" olabilmesi, ama bilgi, îman ve ahlâka dayalı olarak "var" olabilmesi için, Allah'a bağlılık ve bağımlılığının yolu ve yordamını bildiren "dîn" e ve dînin mesajına kulak vermesi şarttır. Aksi halde O'na olan bağlılık ve bağımlılığını unutan insanın hüsrâna uğraması nasıl mukadder ve kat'î ise, O'nu unutan toplumun yok olması da o derece kesin ve mutlaktır.

Kur'ân bu serencâmı muhtelif vesîlelerle insan oğluna hatırla-

tırken, insanlık târihi de bu hakikatı bütün çıplaklığı ile gözlerimizin önüne sermektedir.³⁰

Görülüyor ki toplumların mânen bekâsı için dînin ve îmânın mutlak lüzûmu kadar, geçmişten ders almak ve “Allah’ın Sünneti”nin şaşmayan kânunlarına kulak vermek ve ona göre davranmak da şarttır. Aksi halde toplumun, “Allah’ı unutanlar” safında yer alması ve netîcede de kendilerine kendilerinin unutturulması kaçınılmaz olur. Bu ise, târih şuûrunun yokluğu, târihî hâfızanın dumûra uğraması demektir. Böyle bir kötü âkıbete dûçar olmamak ve “... milletlerin maddî, mânevî oluşlarının ve derûnî mâcerâlarının tahlil ve terkîbine varabilmek için, askerî ve siyâsî grafiğinden ziyâde, içtimâî, iktisâdî, hukukî, dînî, bedîî, kültürel ve etnik şart ve nizamların seyrini tâkib eylemek lâzımdır.”³¹

Sözü edilen bu şartların ve nizamların seyrini tâkib ederken de şu târihî ve içtimâî hakikatı hiç hatırdan çıkarmamak lâzımdır:

Din, bir medeniyetin merkez kuvvetini teşkil eder. Bu sebepten ona bağlı olarak dinde görülen her türlü taassup, cehâlet, istismar ve benzeri dînî görüntülü sağlıksız tezâhürler, menfî tutum ve davranışlar, o medeniyetin bütününe sirâyet eder.

Bu “Sünnetullah”ın değişmeyen bir rûknüdür.

İslâm da, doğuş ve yayılış dönemlerinde, ulaştığı her yeri içtimâî nizam, adâlet, ahlâk, sevgi ve tevhîdin nurlu meş’alesi ile aydınlattıktan sonra, maalesef bu muazzez dînî şahsî menfaatlerine, dünyevî hırs ve çekişmelerine âlet etmekten çekinmeyen, en önemlisi de kendi dönemlerinde oluşan sığ, basit, hoyrat ve tehlikeli telâkkîlerini “din” olarak takdim eden ve insanları bu sakîm anlayışlarını kabûle icbâr eden nefislerinin mağlûbu kütleler tarafından cehâlet ve taassuba boğuldu.

Yüzü karartıldı. Estetikten mahrum kaba, zevksiz, hoyrat ve

³⁰ Bkz. A'râf, 7/94-96; Hûd, 11/116-117; Rûm, 30/ 42. Ayr. bkz.: En'am, 6/131; A'râf, 7/100; Yûnus, 10/13; Hicr, 15/ 5; Kehf, 18/ 59; Meryem, 19/ 98; Enbiyâ, 21/ 11-15; Kasas, 28/ 58-59; Secde, 32/ 26; Fâtır, 35/ 44-45; Mü'min, 40/ 21, 82; Zuhruf, 43/ 8; Ahkaf, 46/ 27-28; Muhammed, 47/ 10; Fecr, 89/6-12.

³¹ Sâmîha Ayverdi, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları*, 1977, 5.

hattâ itici bir hüviyete büründürüldü ve en önemlisi de korku ahlâkına dayalı bir yasaklar manzûmesi hâline sokuldu.

Oysa İslâm, adı doğrudan Allah tarafından verilmiş bir dindir ve “teslim olma, boyun eğme, barışa ve huzûra kavuşma, huzur ve esenlik” anlamlarına gelir. Nitekim son birkaç asırdan beri süregelen bu gaflet, dalâlet ve felâket furyasına karşı harekete geçmenin bir vatan ve îman borcu olduğuna inanan “Vatan Ana Sâmiha Ayverdi,” bu târihi ve sosyolojik hakîkati bütün çıplaklığı ile önümüze koyuyor:

“Bir milletin târihinde ölüm-kalım mukadderâtını çizen muhârebe-ler vardır. Bu cenkler mağlûbiyetle sona ermiş olsa bile kütle, millî ve mânevî değerlerini aldırmanmış, husûsiyle, dili ve îmânı sağlam kalmışsa, yeniden toparlanıp, yenildiği düşmanını günün birinde yenebilir. Fakat târihî, içtimâî ve kültürel müesseseleri tahrip edilmiş bir millet, en az, düşmanı kadar kendine düşmanlık etmiş demektir. Zîra diline ve topyekûn harsine hâkim olamayan bir milletin, mukadderâtına da hâkim olamayacağı tabîî bir netîcedir.”³²

Ama îlâ-yı kelimetullah prensibine inanmış ve bütün hayatını “bağlı” olduğu “Makâm” a karşı hesap verme sorumluluğu içinde yaşamış olan bir “Merd-i Vâhid” in, bir “Gönüller Sultânı” nın, Yaradan’ından ümîdini kesmesi beklenebilir mi? Elbette hayır. Nitekim o da,

“Mâdemki hatâlarımız koskoca bir târih bereketini inhilâlâ götürmüş, dağıtmış, tuz buz etmiştir; şu halde her tamam olan çözümlüş ve inhilâlin ardından bir yeni terkip, yepyeni bir oluş beklemek neden hakkımız olmasın?”³³ müjdesinde bulunmuştur.

Ancak bana göre, “... ocakta kalmış tek kıvılcımın yeniden alevlenip, yedi iklimte tevhid nûru ve huzûru saçmasını... Celâlin cemâle dönmesini...”³⁴ istemeye ve beklemeye hak iddia edebilmemiz için, bizim de her açıdan bu terkîbe hazır olmamız gerekir.

Çünkü o, her şeyden önce din, dil, târih, kültür ve sanatımızı,

³² S. Ayverdi, *Millî Kültür Mes'eleleri ve Maârif Dâvâmız*, 1976, 203-4.

³³ S. Ayverdi, *Bir Dünyadan Bir Dünyaya*, 1974, 102.

³⁴ S. Ayverdi, *Rahmet Kapısı*, 1985, 216.

kısaca mefâhirimizi, eli kalem tutmaya başladığı günden bugüne ve yarına, îman ve aşk süzgecinden geçirerek en berrak ve en saf şekliyle cümle âleme anlatmayı bir îman borcu bilmiş ve onları intibâha dâvet etmeyi Allah yolunda girişilmiş en kutlu cihad olarak telakkî etmiş olan “Rahmet Kapısı Sâmiha Ayverdi” dir.

Çünkü o, “...sıfatsızlık ve selâhiyetsizliğim(n)e rağmen, gönlünde İslâm’ın aşkı alev alev yanan” ve “ihlâs ve samîmiyetine Allah’ı şâhit tutan bir Müslüman”³⁵ idi ve’s-selâm...

Sâmiha Ayverdi

Hocamız*

Aysel Yüksel

Günümüzün küreselleşen dünya nizâmı içinde Türk milletinin kendi kimliğini muhâfaza ederek, asırların ardından getirdiği “öz”ün, yâni millî kültürün yeni nesillere aktarılmasının önemi âşikârdır. Bu hususta örnek insanlara duyulan ihtiyaç da ortadadır.

Muhterem Sâmiha Ayverdi de memleket sathında bizzat bir okul vazîfesi görmüş, bir irfan ocağı olan kendisinden feyz alan, millî benliğini kavramış, târihine, diline, dînine, kültürüne ve devletine sâhip çıkan sayısız insan yetiştirmiştir.

Hakkında araştırma yapan edebiyatçılar, eserlerinin 1908’den sonra gelişen Türk edebiyâtının en güzel örneklerinden olduğu, Türk dilinin kudretli kalemi olarak yazılarında İmparatorluk dilinin bütün haşmetini, inceliğini ve güzelliğini sergilediği, İstanbul Türkçesi’nin bugüne kadar ulaştığı en mükemmel bir dille ve sehl-i mümteni kolaylığında yazdığı noktasında birleşirler.

Eski Türk terbiyesinin canlı bir örneği, Osmanlı medeniyetinin temsilcisi, Türk-İslâm kültürünün mîrasçısı ve Türk tasavvuf edebiyâtının son devir mümessili olduğunu ifâde ederler ki biz bu özelliklerini, bu gün de olduğu gibi, her zaman büyük bir zevkle tekrarlamaktayız.

İşte bütün bu sebeplerle mütefekkir, mutasavvıf, araştırmacı, yazar Sâmiha Ayverdi Türk edebiyâtı ve kültür hayatına damgasını vurmuş ve Türk edebiyat târihine geçmiş özellikleriyle büyük önem taşır.

* 15 Mart 2013 târihinde Türkkad Kütahya Şubesi’nde yapılan konuşma.

*

Sâmiha Ayverdi Kadir gecesine rastlayan 25 Kasım 1905’de İstanbul’da dünyâya geldi, gene bir Kadir günü olan 22 Mart 1993’de 88 yaşında aramızdan ayrıldı.

O da Bana Kalsın kitabında neşredilen ve kendisiyle yapılan bir röportaja verdiği cevapta hayat hikâyesini ve gâyesini kısaca şöyle anlatır:

“Hayat hikâyem ve dünya görüşüm *Bir Dünyâdan Bir Dünyâya* isimli kitapta kısmen mevcuttur. Kısaca; büyük babası şehit, babası gâzi olan bir kimseyim. Kılıcın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmayan vatan ve îman aşkının hâkim olduğu bir hava içinde büyüdüm ve hayâtım boyunca şerefli târihimin, dînimin, dilimin ve millî iftiharlarımın emrinde olmayı aziz bir borç bildim. Böylece de geçmişle gelecek arasına kurulacak köprüyü inşâ etmenin memleketime en büyük hizmet olduğunun şuûru ile yaşamaya ve yazmaya çalıştım.

Bu sebeble de hayâtımın ağırlık noktası olan vatan ve îman aşkı Ken’an Rifâî gibi bir mürebbî-mürşide mülâki olduktan sonra, bilhassa kalemimin en mukaddes vazîfesi oldu.”

“Bir buçuk yaşımdan itibaren hayâtımı safha safha hatırlarım” diyen Ayverdi yukarıda da söyledikleri gibi içtimâî seviye ve görgü tasnifinde İstanbul aristokrasisinin saygı, alâka ve güven mihraklarından birini teşkil eden anne annesi Hâlet Hanımefendî’nin dizi dibinde yetişmiş, gerek âile muhîtinde, gerek akrabâ, eş dost meclislerinde ve Meclis-i Mâliye Reîsi olan büyük amcası İbrâhim Efendî’nin konağında gördüğü ve yaşadığı son devir Osmanlı medeniyetinin çizgilerini büyük bir titizlik ve sadâkatle hâfızasına nakşetmiştir.

Aynı zamanda 3-4 yaşlarından itibaren babasının yanında selâmlık sohbetlerine de katılmış, burada Ziyâ Paşa, Cevdet Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Çürüksulu Mahmud Paşa, Ressam Ali Rızâ Paşa gibi şahsiyetlerin konuşmalarını da dinleyerek büyürken büyük dayısı Server Hilmi Bey’in Galatasaray Sultânîsi’den itibaren arkadaşısı olan devrinin eğitim câmiasının tanınmış ismi ve mutasavvıf

Ken'an Rifâî'nin talebesi olarak tasavvuf dünyâsına girmiştir.

Böylece Ayverdi, bir taraftan evlerindeki selâmlık sohbetlerinin küçük müdâvimini, diğer taraftan içinde yaşadığı aristokrat çevrenin çok iyi bir gözlemcisi olarak, son devir İmparatorluk coğrafyasının ihtişamlı hayâtını, o devir âdet ve an'anelerini, millî ve dînî terbiyemizin özelliklerini, içtimâî hayâtımızın inceliklerini hâfızasında bir fotoğraf makinesi sadâkatiyle biriktirmiştir. Bir yandan da Osmanlı medeniyetinin her türlü incelikleriyle yüklü İstanbul'u, târihimizi, mâzîimizi, dilimizi, dînimizi büyük bir aşkla sevmiş, aynı zamanda Rumeli ve diğer vatan topraklarının kaybı ile yüreği dağlanmış. Netîcede gördükleri ve duydukları ile okuduklarını derin bir tefekkürle birleştirerek milletimizin târihî seyri içindeki hatâ ve sevaplarını bunların netîcelerini tesbit ederek geçmişle gelecek arasında bir köprü kurmuş, gerek eserleri gerek sohbetleri ve sosyal faâliyetleriyle gençliğe ışık tutmuş, ümit vermiş ve yol göstermiştir.

Çok velûd, çok verimli, çok semereli bir ömür sürmüştür. Eserlerinin sayısı şu anda 44'e ulaşmıştır, daha geride yayınlanma hazırlığı içinde olan 3-4 eseri vardır.

"Âilemizin iki kolu çalışma temposu bakımından birbirine zıttır. Bir kısmımız âheste hareket ederken, ben ve ağabeyim son derece acul davranırız," derdi. Hayâtının her safhasında bu böyle idi. Bir şeyi yapmaya karar verince ânında harekete geçer, iş neticelenmeden de tâkibi elden bırakmazdı. Öyle ki herhangi bir dergi veya gazeteden bir yazı veya mülâkat istendiği zaman hemen cevâbını yazmaya başlar, bir iki gün içinde yazı tamamlanmış, daktilo edilmiş ve yerine ulaşmış olurdu. Böyle zamanlarda, yazıları yerlerine götürdüğümüz müessesedeki mes'ul kimselerin yüzlerindeki hayret, takdir ve hayranlığı her zaman zevkle seyretmişizdir.

Sâdece yazı hayâtında değil günlük işlerinde de aynı alışkanlıkla hareket ederdi. Meselâ Kadıköy'den vapura binip Fâtih'deki evine gelecekte daha vapurda iken evin anahtarı elinde hazır olurdu. Etrâfındakileri de dâima planlı, programlı olmaya teşvik ederdi.

Vaktini çok iyi kullanır ve değerlendirirdi. Öyle ki çalışmaları

esnâsında kütüphaneden şu kitabı getir veya şunu yap dediği zaman bu kısa zaman aralıklarında bile ya bir tâziye veya bir tebrik mektubu bitmiş postaya verilmeye hazır olurdu..

Ayverdi Enstitüsü Arşivi'nde kendisine gelen ve gönderdiği mektuplardan Enstitümüze intikal edenlerin sayısı 3500 civârındadır. Bunların bir kısmı devlet adamlarından, ilim ve sanat dünyâsından, çeşitli gazete ve dergilerden bir kısmı da halktan olmak üzere Türkiye'nin her kesiminden gelen ve cevapları verilen mektuplardır.

Halka hizmet, Hakk'a hizmet anlayışıyla hareket ettiği için insana çok kıymet verir, herkesi sever ve kucak açardı. Sıhhati elverdiği zamanlar, ziyâretine gelen kimse yaşı ve içtimâî mevkii ne olursa olsun onları Tanrı misâfiri olarak kabul eder, küçük büyük demeden ağırlar ve kapıya kadar geçirirdi.

Tanısın tanımasın kimden bir mektup gelmişse mutlaka hemen cevaplandırır. Bu mektuplarda her türlü istek vardı. Akıllarına takılan bir memleket meselesini veya dinle alâkalı bir husûsu soranlar, akıl danışanlar, kitap isteyenler, burs talebinde bulunanlar, daha pek çok sorular ve istekler...

Vefat ettiği zaman gazetelerde kendisine verilen sıfatlardan bâzıları şöyleydi: Mistik bir kadın yazar, Sâmiha Ana, Sâmiha Anne, Vatan Ana, Yaman Bir Türk Akıncısı, Alp Eren, İstanbul Yazarı, Millî Hâfıza, Millî Vicdan, Vakıf Ana, İstanbul Hanımefendisi, Son Osmanlı, Dişi Aslan.....

Çocuk yaşında kazandığı okuma alışkanlığı gelişerek bütün hayâtı boyunca devam etmiştir. Esâsen "Düşünmek ihtiyâcı en büyük zevkimdir." diyen Hocamız aynı zamanda sâdece okumakla kalmaz, üzerinde durduğu mühim noktaların altını çizer, sayfaların yanına not alır, o konudaki düşüncelerini de yazarak okur. Ehemmiyetli bulduğu, daha sonra istifâde edeceği, başkalarına faydalı bulduğu kısımları da kitap arkasına liste hâlinde yazarak okurdu.

Bundan başka alâkasının dışında bile olsa, kendisine ithaf edilen kitapları, gönderene hürmeten okur, zamânı yoksa bir anlayana okutur ve muhtevâsını dinlerdi.

Ayrıca sabah çalışmalarına başlamadan evvel mutlakâ günlük gazeteleri gözden geçirir, köşe yazılarını, mühim haberleri, yorumları okur veya okutup dinler, manşetlere bakar, böylece günlük siyâsî ve içtimâî hayâtı tâkip ederdi.

Bir gün gazetesini okuyup bitirince, bana; “Gazete okuyor musun?” diye sorduktan sonra, muhterem Hocası Ken’an Rifâî’nin kendisine “Sâmiha gazete okuyor musun?” diye sorduğunu, o günden itibaren hiç aksatmadan gazeteleri tâkip ettiğini söylemiş ve ilâve etmişti: “Benim Hocam günlük hâdiseleri tâkip eder, dünyâda ve Türkiye’de olup bitenlerden haberdar olur, târihî, siyâsî ve içtimâî hâdiseleri çok güzel tahlil ederdi.” demişti.

Bütün sosyal faaliyetleri dışında sâdece yazdığı ve edebiyât târihine mâlolmuş muhtevâlî ve o derecede de mühim eserlerinin sayısı yukarıda da söylediğimiz gibi 44’ü bulmuştur. Planlı, programlı ve çok hızlı bir çalışma temposu vardı. Bir eser üzerinde çalışırken bütün vaktini o işe hasrederdi.

Meselâ, *Türk Târihinde Osmanlı Asırları* kitabının eski yazıdan yeni yazıya çevrilmesi ve daktilo edilmesi çalışmaları sırasında 1961 senesinin 10 Kasım günü çok sevdiği dâmâdı Cemal Uluant’ı kaybetmişti. O hafta, tâziyeye gelen giden çok idi. Bu acı günlerinde çalışmaya ara verir diye düşündüm. Ama ben edeben gideyim diyerek, huzûruna çıktığım zaman “Acımız büyük ama hayat ve vazîfelerimiz devam ediyor, çalışmalarımızı bırakmayalım.” diyerek hiç aksatmadan günlük çalışmalarına devam etti.

Rahatsızlıkları sırasında doktorların her türlü çalışmayı yasak ettikleri günlerde bile, yakınlarını endişelendirmemek için, odasının anahtar deliğini kâğıtla kapatıp beş altı mektup yazdığı da yakınları tarafından bilinmektedir.

Sıhhatine itinâ edilmekte olan son senelerde çalışıp yorulmasından endişe edilerek bana “Aman çalışma temponu biraz yavaşlat, hattâ, iş bahânesiyle müsâade iste ki dinlensin.” denildiği zamanlarda bunu hissederek: “Çalışırken dinleniyorum, çalışmak beni dinlendirir, bundan sıkılmıyorum.” demiş ve ömrünü îmânının ve milletin hizmetine adanmıştır..

Nitekim etrafındaki gençleri de bu yolda hizmete teşvik ederek hizmetin, Allah'ın kula tebessümü olduğunu söylemiştir.

Aksiyon ve reaksiyon insanıdır.. Memleketimiz, ilim ve sanatımız, millî ve mânevî değerlerimiz bakımından faydalı bulunduğu veya faydalı olacağına inandığı her faaliyeti başlattı, destekledi zararlılarını ise hiç çekinmeden ve korkmadan tenkit etti.

Radyoda, televizyonda veya yurdun herhangi bir meselesinde teşvik edilecek bir husus mu var, derhal kalem ellerinde, düzelmesi icap eden bir yolsuzluk veya bir eğrilik mi var gene kalem elinde cihatta oldu.

Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı Vakfı'nda düzenlenen Yedi Büyükler adlı toplantıda, bu konuyla ilgili olarak Sâmîha Ayverdi için: "Sâmîha Ayverdi Hanımefendi kadar titiz bir okuyucu görmedim. O muhakkak ortamımızda bir büyük ilham gibidir. Tûr'da oturan bir velî gibi, sesini bize duyurur. Yazımızda ufak bir meziyet varsa, ilkin onun gözü önündedir. Ve ilkin o bizi bulur ve ilkin o tebrik eder. Maksat teşviktir. Yazılarımızı, yâhut faydalı yazıları, her güzel yazıyı teksir edip Avrupa'ya yollar, Anadolu'ya yollar, Sûriye'ye yollar, Mısır'a yollar." demiştir.

1970'li yıllarda idi. Bir gün Karaköy iskelesinde Marmaris taraflarındaki bir kooperatif arsasının satış ilânını gördük. Kooperatifin ismi Rumca idi. İçimiz cız etti, çok üzüldük. Huzurlarına gittiğimizde bu îlândan bahisle Türk memleketinde yaşayan vatandaşın Türkçe isimler kullanması gerektiğine dâir bir îkaz mektubu yazdığını söyledi ve birimizle postaya verdirdi. Nitekim birkaç gün sonra îlân kaldırılmıştı. Aynı hâdiseye çok üzüldüğünü, îlânı okuyunca yüreğine indiğini söyleyen bir arkadaşımızı "Keşke yüreğine ineceğine kalemine inseydi." diyerek îkaz etmişti.

Anarşinin kol gezdiği günlerin birinde Kadıköy iskelesinde *Devrim Yolu* adında bir gazete satılıyor, aynı zamanda propagandası yapılıyordu. İskelede vapur bekleyen Ayverdi parasını vererek bir tâne satın aldı, okumadan katladı ve parça parça edip fırlattı. Onun kararlı, cerbezeli tutumu karşısında etraftan hiçbir ses çıkmadı.

Çünkü Hocamız inandığı gibi yaşadı, inandığı prensiplerle

münâsebet kurdu. Bu uğurda Allah'tan başka kimseden korkmadı. Nitekim bir konuşması sırasında: "Allah'tan korkan insandan korkmaz. Eğer îmânım ve millî heyecânımı satırlara koyabilmişsem bu, hesâbını kula değil Hakk'a vermek inanç ve anlayışının ifâdesidir. Doğru bildiğimi söylemek doğruluğundan beni de kimseyi de Allah ayırmasın." demiş yanlış giden memleket meselelerinde de reîsi-cumhurlara, başbakanlara, bakanlara, genelkurmay başkanlarına ve ilgili makamlara mektuplar yazmış, raporlar göndermiş onlarla mektuplaşmıştır. Ayrıca müslüman devlet reislerine ve devlet adamlarına mektuplar yazmış, İngilizceye ve Arapçaya çevirttiği *Kölelikten Efendiliğe* kitabını göndermiş, milletimiz, millî ve mânevî değerlerimiz ve İslâmiyet nâmına ne yapılması îcap ediyorsa hiçbir fırsatı kaçırmamıştır.

1960-70'li yıllarda Ermenilerin konsoloslarımızı, elçilerimizi ve birçok hâriciyecimizi katlettikleri günlerde bunlardan biri olan Los Angeles Baş Konsolos muâvini Bahadır Demir'in katledilmesi üzerine annesi Neşîde Kerem Demir'den izin alarak onun imzâsıyla *Bir Şehid Anasına Târihin Söyledikleri, Türkiye'nin Ermeni Meselesi* kitabını neşretmiş, İngilizcesini gerekli yerlere göndererek yabancı devlet adamlarını da bu mevzûda uyarmaya çalışmıştır.

Memleketimizin 1970'li yıllardaki karışıklığı sırasında sanâ-yicilerimizin millî ve mânevî değerlerimizin korunması ve bu yolda maddî-mânevî kalkınmamıza iştiraklerini temin için yazdığı mektubu çoğalttırarak binin üstündeki uygun adrese göndertmiş birçoklarından da müsbet neticeler almıştır.

Bütün bu faâliyetleri ile bir ocak olmuş ve devrimizin kültür hayâtına damgasını vurmuştur.

Yazılı eserlerinden başka yetiştirdiği insanların da her biri başlı başına birer eserdiler. Nitekim Nihal Adsız; Hocamız'a Beyazıt'ta rastladığı bir gün "Sâmiha Hanım, Sâmiha Hanım siz ne yaptığınızı biliyor musunuz? Siz Ahmed Yesevî'nin yaptığını yapıyorsunuz." dediğini kendisinden dinlemiştik. Ağabeyi Ekrem Hak- kı Ayverdi de Bâkî'nin Kânûnî Sultan Süleyman mersiyesindeki:

*Şemşîr gibi zemîne taraf taraf
Saldun demür kuşaklı cihan pehlivanları*

beytinden kinâye olarak "Sâmiha Hanım, sen Bâkî'nin dediğini yapıyor, demir kuşaklı pehlivanları yetiştirip yetiştirip Anadolu'ya salıyorsun." diye de ilâve etmiştir.

Bütün bu çalışmalarının yanında Eskişehir'de Yûnus Emre Derneği'nin kurulmasında, 1954'den itibaren Konya'da Şeb-i Arus merâsimlerinin başlatılıp düzenlenmesinde etkili olmuş, İstanbul Fetih Cemiyeti bünyesinde kurulan İstanbul Enstitüsünde çalışmış, Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi ve Nihad Sâmi Banarlı gibi isimlerle beraber Kubbealtı Kültür ve San'at Vakfı'nı kurmuştur.

Fâtih'te oturdukları semtte Fevzipaşa Caddesi'nde yol yapımı dolayısıyla sökülen ağaçların, yeniden dikilmesi için Bahçeler Müdürlüğü'nden temin edilen ağaçları röfûje ve Koyunbaba Parkı'na diktirmiş, bekçiye para verip ağaçların sulanmasını temin etmişti. Sulanmayan ağaçlar için yakındaki bakkal dükkânına giderek "Size birisi gelerek yanyorum bana bir bardak su verir misiniz, derse ne yaparsınız?" diye sormuş ve devam ederek "İşte yanı başınızdaki üç fidan da bu sene sulanırsa yaşarlar, seneye kendilerini kurtarırlar." ricâsiyle onların sulanmasını da temin ederek yalnız insanları değil çevresindeki ağaçları da düşünmüştür.

Gençlerin yetişmelerine çok ehemmiyet vermiş, bu işe çocuklardan başlamak gerektiğine inanarak ilkokula başlayan çocuklar için okula başlama merâsimleri, mevlid kandillerinde gene evlere dâvet edilen ilk okul çocuklarına çeşitli eğlenceler ve hediyelerle Hazret-i Peygamberimiz hakkında bilgiler verilmesini, ramazanlarda çocuk iftarları yapılmasını sağlayarak onların küçük yaşlarından itibaren mânevî değerlerimizi öğrenmelerini ve sâhip çıkmalarını sağlamak istemiştir.

Zîra çocukların maddesi ile mânâsının arası açık bırakılmamalıdır inancındadır. "Milleti millet yapan dil, din, târih, edebiyat, sanat, töre, görenek ve geleneklerin genç nesillere intikal ettirilmesi gerekir." düşüncesindedir ve millet olarak bu mevzûdaki ihmalleri-

mizden muztarıptır. Çünkü “Kültür, yaşanan değerler sistemidir.” der ve gençlerimizin bu mevzûda da duyarlı olmalarını ister, onların yetişmeleri için hiçbir fedâkârlıktan kaçınmazdı.

Kubbealtı Kültür Ve San’at Vakfı’nın salı ve cuma günleri yapılan konferanslarında devamlı olarak bulunur, kendisi ayakta durur fakat gençlerin oturup konuşmaları tâkip etmelerini isterdi.

Gençlerin sâdece fikrî ve îmânî gelişmeleriyle uğraşmaz, onların nâzık, kibar, görgülü, düşünceli, basiretli, ileriye görerek yetişmeleri için de uğraşır. Bir gün evlerindeki bir toplantıya iştirak etmek için acele ile yukarı çıktığımda, dolaptan bir terlik giyip içeri girdim. Hemen dikkat ederek işâretle elbisemle terliğimin renklerinin uyumlu olması gerektiğini îkaz etti, o anda farkettim ki elbisem lâcivert, terlikler ise kırmızı. Hemen gidip değiştirdim.

Etrâfındaki gençlerin her bakımdan yetişmiş olmalarını ister, onları, îmanlı, millî-mânevî değerlerimizle kültürümüzle zenginleşmiş, medenî ve görgülü, edepli davranışlar içinde görmek isterdi.

Gene gençlerimizin mes’ûliyet duygusuna sâhip olmasına dikkat eder, insanın Allah’a karşı, kula karşı, cemiyete karşı, kendine karşı mes’ûliyetini idrak etmiş olmasından çok memnun olurdu. Bu duyguya ancak aşk ve îman yoluyla varılır derdi.

Gençlerimizin dilimizi ve yakın târihimizden başlayarak, târihimizi çok iyi öğrenmelerini ister, “Mâzî akıl danışılacak en doğru sözlü ve tecrübeli bir dosttur.” derdi. Târih, dil, din, maârif ve kültür meselelerine çok önem verirdi.

Prensiplerine son derece bağlı ve insana sevgi ve şefkatle doluydu. Fâtih’de Altay Sokağı köşesindeki eve yeni taşınmışlardı. O sıralarda da gaz karaborsada idi ve kolay bulunmuyordu. Evde kalorifer teşkilâtı yoktu. Kendisi nezle olmuş, ateşi çıkmıştı. Etrâfındakiler çok üzüldüler ve derhal bir gaz sobası temin edildi. Fakat bütün ısrarlara rağmen kullanmadı. Evdeki emektar Hayriye Ablayı kastederek, “Onun odasında soba yanmadıkça ben nasıl bunu kullanırım” dedi. Gene memlekette elektrik kesintisi olduğu günlerin birinde elektrik sobası tedârik edilmesi teklîfine “Memleketimde enerji kıtlığı varken ve vatandaşlarım üşürken ben onu nasıl kulla-

nırım?" demişti.

1960-70'li senelerde idi. O târihte Bulgaristan'da Türklere karşı büyük bir zulüm vardı. Kaçabilenler memleketimize sığınuyordu. O sırada Türk Kadınları Kültür Derneği İdâre Heyeti olarak bir vapur gezintisi tertibi düşünülmüştü. Haberleri olunca, "Vatandaşlarımız bu kadar ızdırap çekerken biz nasıl bir vapur gezisi düşünebiliriz?" diyerek onların acılarına hürmet etmemizi ikaz etmişti.

Doğumları ile çoğalacak, ölümleri ile azalacak kadar içtimâî seviyesi ne olursa olsun insanları çok sever ve her türlü halleriyle halleşirdi. Âdeta onların gönüllerinde taht kurmuştu. Öyle ki suların kesildiği bir kış günü, gözetip kolladıkları bir âilenin hanımı "Sular kesildi, Sâmiha Annem susuz kalmasın." diye tâ Edirnekapi'dan yaya olarak bir kova su getirmiş olduğunu kendisinden dinlediğimiz bir hâtıradır.

Sâmiha Ayverdi Anadolu Lisesi'nde okuyan ve kendisini hiç görmemiş olan Edâ Can ve Bûse Mutluçay adlı iki öğrenci *Merhaba* dergisine yazdıkları bir yazıda duygularını şöyle dile getirirler:

"Sâmiha Ayverdi ismini birçok kez duymama rağmen kendisini tanımamın yakın zamanlarda olduğunu söyleyebilirim. Bu tanışıklık onun derin duygu ve düşünce hayâtını farketmemi sağladı. Sâmiha Ayverdi hem bir Osmanlı kadını hem de modern bir Türk kadınıydı. Bu iki rûhu bir bedende bütünleştirmişti. Bunun yanında her alanda model bir insandı ve ben tanıdıkça öğrendim ki ondan ve onun kitaplarından yaşama dâir öğrenebileceğim çok şey var.

Hayâtı boyunca karşısına çıkan insanlara yardım etmiş, maddî-mânevî desteklerini esirgememiştir. Onlara hayat yollarını çizmekte destek olmuş, mânevî annelik etmiştir. Yaşamı boyunca kapısına gelen, ondan yardım isteyen ve mektup gönderen hiç kimseyi geri çevirmemiştir.

Kimi insanları tanımak beni onlardan uzaklaştırırken Sâmiha Ayverdi'yi tanımak, kendisine olan yakınlığımı artırdı. Kendisini hiç görmemiş olmama rağmen onu tanımla konuşmak bile beni derinden etkiledi. O etkisi ve kişiliğiyle beşeriyeti geçmiş, insan olabilmeyi başarmıştır.

Ben Şimdi onu tanıyorum ve adını taşıyan okula gitmekteyim. Onu tanımak ve adını taşıyan bu okula gitmek bana onun yolundan gitme sorumluluğunu y¼kl¼yor.”

Vefâtından yirmi sene sonra kendisinden bu kadar etkilenen gençlerimiz bu deryâdan bir damla hükmündedir. Eserleri tekrar tekrar basılmaktadır.

Üniversitelerimizde hakkında tez yapan akademisyenlerin sayısı g¼nden güne artmaktadır. Ayverdi Enstitüsü’n¼n, Sâmiha Ayverdi Arşivi, zengin belgeleriyle bu konuda araştırma yapacak gençlerimize her türlü kolaylığı göstermeye devam etmektedir.

Feyzinin bereketi milletimiz üzerinde dâim olsun niyâzı ile...

İstanbul Geceleri'ni Okurken

Prof Dr. Abdullah Uçman

Beş yüz yıla yakın bir zaman Osmanlı Devleti'nin başşehri olan, her türden güzel sanat örnekleriyle, ilim ve kültür sâhasında Türk zevkinin en müttekâmil şekliyle aksettiği İstanbul, tabii güzellikleri yanında Fetih'ten itibaren yedi tepesi üzerinde inşâ edilen câmi, türbe, medrese ve çeşmeleriyle, sarayları, köşk ve konaklarıyla milletimizin hayat anlayışını aksettiren müstesnâ bir şehirdir. Türk milletinin yaşama tarzıyla birlikte zevk inceliğini de ortaya koyan, "şerefli kubbeler ve nârin minâreler beldesi" İstanbul üzerine şimdiye kadar yazılanlar ve söylenenler ciltleri doldurmaktadır.

İçinde yaşamakta olduğumuz ama nedense kıymetini tam olarak takdir edemediğimiz bu "kutlu belde"de Fetih'ten itibaren, geçen yüzyılın başlarına kadar beş asır boyunca yavaş yavaş teşekkül etmiş yepyeni bir kültür ve medeniyet terkîbi mevcuttu. Bizans surlarının çevrelediği semtlerdeki konaklar, sayfiye muhitlerindeki köşkler, Boğaziçi sâhillerini süsleyen yalılar ve bu mekânların içinde yaşayan insanların asırlar içinde meydana getirdiği kendine has yaşama üslûbu batıların bile zaman zaman gıpta etmekten kendilerini alamadıkları bambaşka bir husûsiyet idi.

Yahyâ Kemal'in "Aziz İstanbul", Necip Fâzıl'ın "Canım İstanbul" dediği, Mîmar Sinan'ın câmi, imâret, medrese, han, hamam, kervansaray, köprü, şadırvan, türbe, çeşme, sebil ve kütüphanelerle süslediği; târihin, medeniyetin, kültürün, ilim ve irfânın beşiği İstanbul, 1453 yılının 29 Mayıs sabahı Fâtih Sultan Mehmed'in kumandasındaki Hz. Peygamber tarafından "övlümüş ordu" nun "son

savletiyle" fethedildikten sonra, kısa zamanda Türkleştirilip İslâmlaştırılmak sûretiyle bir müslüman şehri hüviyetine bürünür.

Muhâsara sırasında büyük hasar gören surlar tâmir edilirken, genç pâdişah şehrin yedi tepesinden biri üzerinde kendi adına bir câmi ve külliye inşâ ettirirken bir taraftan da başta Ayasofya olmak üzere, Kariye ve Kalenderhâne gibi önemli kiliseler câmiye çevrilererek şehre yepyeni bir ruh kazandırılır. Zamanla Anadolu ve Rumeilî'den getirilip iskân ettirilen Müslüman-Türk ahâli ile de şehirde eskisinden farklı bir hayat tarzının oluşmasına zemin hazırlanır. Böylece yeni bir kültür ve medeniyet programı ile İstanbul, XVI. yüzyıldan itibaren başta Sahn-ı Semân ve Süleymâniye olmak üzere medreseleri, mevlevihâneleri, farklı tarikatlara âit âsitâne, tekke ve dergâhları; saray, sâhil-saray, kasır ve köşkleriyle kısa zamanda Edmond de Amicis, Gérard de Nerval, Lamartine, Pierre Loti, Claude Farrere, A. Galand, Miss Pardoe gibi batılı seyyahların hayranlık ve gıpta ile baktığı; Melling, T. Allom, Preziosi, Birindisi, Zonaro ve Ayvazoski gibi ressamların desen ve çizgileriyle ölümsüzleştirdikleri yepyeni bir çehre kazanır.

Târih kitaplarında, daha ziyâde siyâsî ve askerî sâhada "Duraklama" ve "Gerileme devri" olarak zikredilen XVII. yüzyılın başlarından itibaren görülen çeşitli kargaşalıklara rağmen, şehirde teşekkül etmiş hayat tarzı, ahâlinin hal ve hareketleri, mensûbu buldukları İslâmiyet'in de etkisiyle, bütün memlekette örnek olarak gösterilen bir "İstanbul" prototipini ortaya çıkarır. İstanbul beyefendisi ve İstanbul hanımefendisi, hal ve hareketleriyle, konuşmasıyla, oturuşu ve kalkışıyla başka şehrin insanlarına benzemez. Adı, daha ziyâde târihlerimizdeki Lâle Devri'yle birlikte anılan Nedim:

Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl

derken, işte bu farklılığı ve ayrıcalığı belirtmektedir.

Bir devlet politikası olarak, Osmanlı Devleti'nin dört köşesinde yetişen kâbiliyetli ilim ve fikir adamlarıyla şâir, mîmar ve sanatkârların İstanbul'da toplanması, kısa zamanda şehrin bir kültür, sanat ve ilim merkezi hâline gelmesine yardım etmiş, onların yetiş-

tirdiği devlet ve kültür adamlarıyla sanatkârlar da daha sonra memleketin dört bir yanına giderek ilim ve irfan dağıtmışlardır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifâdesiyle söylersek, kervana yeni katılanlar eskinin bir devâmı olduğunda asla şüpheyeye düşmemişler, onların başladığı işi bıraktıkları yerden mukaddes bir emânet gibi alıp ileriye taşımışlardır. Ancak XIX. yüzyılda, özellikle batı dünyâsıyla daha yakından temas ettiğimiz Tanzîmat'tan sonra, bu devam zinciri giderek zayıflamış ve sonunda kopmuştur. Bu süreç içinde bir yandan 93 Harbi, arkasından Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı ile birlikte Balkanlar'dan İstanbul'a akan büyük göç dalgası, bir yandan 1917 Ekim İhtilâli sonrasında Çarlık Rusya'sından kaçan Beyaz Ruslar'ın istilâsıyla şehrin çehresi kısa zamanda değişir. O herkesin gıpta ettiği örnek İstanbullu modeli mumla aranır hâle gelirken bir yandan da yanan, yıkılan binâlar harâbe hâlinde kaderine terkedilir. XX. yüzyılın başlarında Thomas Allom'un gravürlerinde veya Ayvazovski'nin tablolarında seyrettiğimiz o eski İstanbul kalmadığı gibi, hakîkî İstanbulluların da nesli tükenmiş veya tükenmek üzeredir

*

İstanbul üzerine özellikle 90'lı yıllardan itibaren, şehir, geçmiş kültürüyle, edebiyâtıyla, târihiyle, sosyal hayâtıyla, sanat târihiyle, folkloruyla âdetâ yeniden keşfediliyormuş gibi, onlarca kitap yayımlandı, sempozyumlar düzenlendi; birçok yabancı yazarın eserleri dilimize çevrildi. Beyoğlu'nda İstiklâl Caddesi'nin Galatasaray-Tünel tarafında İstanbul Kitaplığı adıyla açılan kitabevinde çoğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş. ve İstanbul Kültür Dairesi Başkanlığı tarafından yayımlanmış İstanbul'la ilgili yüzlerce kitap, resim, albüm, gravür ve CD satışa sunuldu. Özellikle 2010 yılında İstanbul Avrupa Kültür Başkenti seçildikten sonra, bu faaliyetler daha da hızlandı; bir taraftan cilt cilt hacimli prestij kitapları yayımlanırken, toplantılar yapıldı, sergiler açıldı, konserler verildi, şenlikler yapıldı ve bir kısım eski eserler restore edildi.

Sâmiha Ayverdi'nin ilk baskısı 1952 yılında, yâni bundan tam altmış yıl önce yapılan ve şu anda elimizde yedinci baskısı bulunan

İstanbul Geceleri adlı eserini, sözünü ettiğim bu furyanın tamâmen dışında, farklı bir şekilde ele almak ve değerlendirmek gerektiğini öncelikle belirtmeliyim.³⁶ Kitap, her ne kadar eskilerin “nefs-i İstanbul” dedikleri sur içi İstanbul’unun Beyazıt, Süleymâniye, Aksaray, Şehzâdebaşı gibi semtlerine göre müstakil bölümler hâlinde düzenlenmiş olmakla berâber, zaman zaman müellifenin bizzat kendisinin de belirttiği gibi, bu eser, bir roman olmadığı gibi, alışlagelmiş tarzda bir şehir monografisi de değildir. Bence bu eser, esas itibâriyle, İstanbul üzerine kaleme alınmış, benzerlerinden çok farklı hüviyette bir kitaptır. Peki bu kitabı benzerlerinden farklı yapan neresidir?

Biyografisinden öğrendiğimize göre Sâmiha Ayverdi 1905 yılında İstanbul’da Şehzâdebaşı semtinde dünyâya gelir; çocukluğu, özellikle Ramazan aylarında çok renkli bir hayat yaşanan bu semtte geçer. Çocukluk ve genç kızlık yıllarında içinde yaşadığı eski İstanbul’a âit konak hayatını iyice rûhuna sindiren Sâmiha Ayverdi, bu hayatın îcap ettirdiği gelenek ve usûllerle yetişir. Bütün bunların, onun şahsiyetini nasıl kuşattığı, daha sonraki yıllarda kaleme alacağı eserlerinde en ince teferruâtına kadar görülecektir.

Sâmiha Ayverdi, bir kısmında çocukluk ve genç kızlık yıllarının geçtiği, yâni doğrudan doğruya şahsî hâtıralarından hareket etmek sûretiyle anlattığı bu semtleri ele alırken, onu, bu semtlerin taşı toprağı veya buradaki mîmârî eserlerden çok, kendi duygu ve düşünceleri etrâfında semtin insanları, bu insanlar arasındaki dostluk ve komşuluk münâsebetleri, semte damgasını vuran mânevî ve kültürel değerler, yâni bir nevi “semtin rûhu” ilgilendirir. O, okuyucularına özellikle İstanbul’a Türk ve Müslüman rûhunun sinmiş olduğu Şehzâdebaşı, Beyazıt, Süleymâniye, Aksaray, Fâtih-Çarşamba, Sandıkburnu, Çırpıcı, Üsküdar ve Çamlıca gibi semtleri en ince teferruâtına kadar hikâye etmeyi tercih eder. Sâmiha Ayverdi’ye göre Fetih’ten sonraki yıllarda kısa zamanda Türk-İslâm rûhunun hâkim olduğu ve yepyeni bir hayat tarzının teşekkül ettiği şehir, özellikle XIX. yüzyıldan sonra batılılaşma süreciyle birlikte aslî özelliklerini kay-

³⁶ *İstanbul Geceleri*, Kubbealtı yayınları, 7. b., İstanbul 2012.

betmeye, yâni bozulmaya başlar. Biraz da bundan dolayı *İstanbul Geceleri*'nde alafrangalığın hâkim olduğu Şişli, Nişantaşı ve Bağdat Caddesi gibi bâzı semtler ya hiç zikredilmemiş ya da Adalar, Kadıköy ve Beyoğlu gibi semtler biraz farklı, daha doğrusu olumsuz bir bakış açısıyla anlatılmıştır. Buna karşılık geleneksel hayattan izler taşıyan, özellikle sur içi İstanbul yer yer mensur şiir diyebileceğimiz bir dil ve üslûpla, son derece canlı tablolar hâlinde tasvir edilmiştir.

Daha önce *Mesihpaşa İmamı* ve *Yusufoçuk* gibi romanlarıyla edebiyat çevrelerinin dikkatini çeken Sâmiha Ayverdi'nin, *İstanbul Geceleri*'ndeki üslûbunun eserin bâzı sayfalarında yer yer mensur şiiri hatırlatırcasına bir havaya büründüğü de dikkatten kaçmamaktadır.³⁷ Yukarıda da belirtmeğe çalıştığım gibi yazarı esas olarak ilgi-lendiren, Aksaray semtindeki bir çeşme, Çarşamba'daki bir kuşçu kahvesi ya da Topkapı'daki Fâtih Sultan Mehmed'in şehre girdiği Eğrikapı surları değil, onu orada Top Yıkığı Mahallesi'ndeki mütevâ-zı ahşap evinde "Güzel olmaktan ziyâde sevimli, güler yüzlü, hayâ-tı kolayından alan; şenliği, eğlenceyi ve bir o kadar da boğazını se-ven" Şâyeste Kalfa ilgilendirmektedir. Çünkü Şâyeste Kalfa, "İbrâ-him Efendi Konağı'nda iken kapı yoldaşlarının; evlendikten sonra da konusunun komşusunun muhabbetini kolayca kazanmış bir kadındır."³⁸

Kitap yazarını, yıllar önce bir şekilde tanıdığı bir ahabbının veya tanıdığıнын şahsiyeti, onun kimliği etrâfında eski İstanbul'un artık kaybolmaya yüz tutmuş örf, âdet ve gelenekleri, komşuluk münâsebetleri, yâni insânî özellikleri meşgul eder. Sâmiha Ayverdi'nin "İstanbul medeniyeti" dediği bu medeniyeti vücûda getirenler, "Örnek alınacak terbiyesi, elenip incelmış göreneği, asırların süzgecinden geçerek mukaddes kümecikler olmuş geleneği ve bahâ biçilmez bir şefkat kuyusundan, gelip geçenlere sebil dağıtan hayır sâhipleri"³⁹, işte bu isimleri

³⁷ Meselâ bk. s. 222.

³⁸ Sâmiha Ayverdi'nin *İbrâhim Efendi Konağı* (1964) adlı eseri, eski İstanbul'da XX. yüzyıl başlarına kadar yaşanan konak hayâtının son örneklerinden birinin bütün ayrıntılarıyla anlatıldığı hâtıra-roman karışımı bir kitaptır.

³⁹ *İstanbul Geceleri*, s. 23.

unutulmuş mütevâzı insanlardır. Eserin bâzı bölümleri, sanki artık bütün güzellikleriyle kaybolmuş, ortadan çekilmiş, bizim insanımızın bizzat elleriyle yok ettiği, tahrip ettiği İstanbul'a yakılmış bir ağıt gibi de okunabilir:

Meselâ adından çok söz edilen Şâyeste Kalfa, İbrâhim Efendi Konağı'nda iken ne gelinler, ne düğünler görmüştür: *"İbrâhim Efendi Konağı'nda iken gördüğü gelinlerin başlarında zülf-i arus, parmaklarında dîvanhâne çivisi, hidiv donanması, tek taşlar, damla yâkutlar, zümrütler, göğüslerinde çark-ı felekler, kabak çiçeği menekşe ve başak iğneler; boyunlarında akarsular, gerdanlıklar, kulaklarında salkım, dut ve gül küpeler vardır."*⁴⁰ Bugün bizler ya da bizden sonra gelen nesiller burada zikre-dilen değerli ziynet eşyâlarının çoğunun kendilerini değil görmek, adlarını bile bilmiyoruz..

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* adlı o benzersiz kitabının İstanbul'u anlattığı bölümünde, "Eski İstanbul bir terkipti!" derken, ne kadar haklıdır. Evet, eski İstanbul'un insanları tanıdığı tanımadığı herkese saygılıdır, başkalarının hakkına hukûkuna riâyet eder. *"Eski İstanbul'un eski insanların bahâ biçilmez bir husûsiyeti de, yolu üstünde rast geldiği bir yabancıyı, bir dost, bir âşinâ kabul ettiren selâmlaşma âdeti idi. O kimse, kan ve din birliğinin insanlık duygusuna kattığı hasbî bir muhabbet ve âşinâlık ile, karşıdan gelen, yanından geçen rastgele bir sîmâyâ cömert bir yakınlıkla bakar ve "selâmün aleyküm" derdi. Mîmârîsi ne basit, esâsi ve örgüsü ne sağlam bir köprü... Topun da tüfengin de yıkıp sarsamayacağı, gönülden gönüle atılan bir kement.."*⁴¹ İstanbul ahâlisi eğilip yerden bir şey almaz; çünkü ayıptır, yerden sâdece yazılı kâğıt parçası ve ekme kırıntısı alınır; çünkü kâğıt kutsaldır, ekme de nîmettir!

İstanbul'da herkesin riâyet ettiği birtakım görgü kuralları vardır; sofrâ âdâbı vardır; otobüste, tramvayda, vapurda yaşlılara yer verilir; mübârek Ramazan ayında gayrimüslim meyhâneciler bile bir aylığına dükkânlarını kapatırlar; alenî oruç yemezler, bayramda gelip müslüman komşularıyla bayramlaşırlar... Aynı şekilde şehrin müslüman halkı da gayrimüslim komşularını onların bayramlarında

⁴⁰ İbrâhim Efendi Konağı, s. 323.

⁴¹ İstanbul Geceleri, s. 150.

ziyâret eder, ikramlarını kabul eder. Kadın veya erkek, çocuk ya da yaşlı hakîki İstanbullu sokakta bir şey yemez, sokaklarda yerlere tükürmez, hele hele asla sümürmez... Hakîki İstanbullu kalabalık arasında geçirmez, esnerken eliyle ağzını kapatır, bir topluluğa giderken asla soğan, sarımsak gibi başkalarını rahatsız edecek şeyler yemez...

Modernleşme mâceramızla berâber bize âit daha neleri kaybetmedik ki... Kaybettiklerimiz arasında sâdece örf, âdet ve geleneklerimiz değil, aynı zamanda çocuklarımızın köşe kapmaca, esir almaca, körebe, ip atlama, zıp zıp, birdirbir; aşık, ceviz, kapkaç, çelik-çomak, uçurtma, topaç gibi oyunları da mâzînin karanlık dünyâsında kaybolup gitti...

"Bed-i besmele" denilen mahalle mektebine başlama törenleri, hele o unutulmaz sünnet merâsimleri... Sünnet olacak çocuk birkaç gün önceden sünnet elbiselerini giyerek Eyüp Sultan'a ve diğer ziyâret yerlerine götürülür; daha sonra âilenin büyükleri ziyâret ettirilerek el öptürülür, böylece çocuk yavaş yavaş o çok korktuğu sünnet havasına sokulur... Bundan sonrasını *İstanbul Geceleri'*nden tâkip edelim:

*"Eski devirlerde sünnet çocuğuna verilen bahâ biçilmez hediyeler arasında altın ve gümüş divitler, hokka takımları, mücevherli cüz keseleri, elmas yüzükler, murassa kılıçlar, saatler, tezhipli, incili kitaplar, rahleler, saraçlıkla kuyumculuğun elbirliği ederek hazırladığı at eğerleri bulunurdu (...). On dokuzuncu asır ortalarında sünnet çocuğunun mücevherlerle süslü nazarlıklı fesler başlarında, cüz keseleri boyunlarında, göğüslerinde hamaylılar takılı, şallarla süslü atlara bindirilerek, bir tarafta davullar zurnalar, bir tarafta ilâhîler ve kasîdelerle sokak sokak dolaştırılması âdetti. Bundan elli altmış sene evveline kadar çocukların tepelerinde bir tutam saç bırakıp örmek usûlü de yer yer yaşıyordu. "Sünnet saçı" denen bu örgü, sünnet günü kesilirdi."*⁴² Ve "Hacı tehniyesi" de denilen hac dönüşü merâsimleri ile eski İstanbul hayâtında ayrı bir yeri olan kandil gecelerinin anlatıldığı bölüm...⁴³ Hele hele aylarca süren bir hazırlıktan sonra günlerce devam eden düğünler ve koltuk merasimleri..⁴⁴

Biz, XIX. yüzyılda İstanbul'da yaşayan varlıklı âilelerin çocuk-

⁴² İbrâhim Efendi Konağı, s. 327, 328.

⁴³ İstanbul Geceleri, s. 82-84.

⁴⁴ s. 134-137.

larını Avrupâî terbiyeyle yetiştirmeleri için çoğu Avrupa menşeli mürebbiyeler tuttuklarını Ahmet Midhat Efendi ile Hüseyin Rahmî'nin romanlarından biliyoruz. Bu mürebbiyelerin en tipik örnekleri olarak Hüseyin Rahmî'nin *Mürebbiye* romanındaki fattan kadın Angel ile Hâlid Ziya'nın *Aşk-ı Memnû*'daki, mesleğine sâdık Matmazel de Corton'u hatırlıyoruz. Sâmiha Ayverdi'nin tanıdığı ve anlatmağa çalıştığı mürebbiyeler de bu romanlardaki örneklerden pek farklı değildir: “*Kırk sene evvel İstanbul'da mürebbiyelik, topsuz tüfenksiz bir imparatorluk demektir. Müreffeh bir Türk âilesinin içine adım atmak demek, orada asla muâheze ve îtiraza çarpılmadan saltanat sürmekle birdir. Mürebbiyenin husûsi odası, hizmetine verilen câriye, kaprislerine körü körüne riâyet eden bütün bir ev halkı vardır. Mürebbiye evin içinde kimse'nin anlamadığı bir dille okutup yazdırdığı çocukla ne yapar, ne söyleşir kimse bilmezdi. Bilinmesi lâzım gelen bir şey varsa, onun her yaptığı'nın, her işlediğinin ayn-ı hikmet oluşu idi.*”⁴⁵

Edebiyat dünyamızda zaman zaman kadın yazar-erkek yazar ayrımı yapılmalı mı yapılmamalı mı meselesi üzerinde durulur, tartışmalar yapılır; şahsen ben böyle bir ayrımın gerekliliğine inanmıyordum, çünkü ne kadar hassas olursa olsun bir erkeğin duygusu, düşünce ve hassâsiyetiyle bir kadınıninki hiçbir zaman aynı olmaz. Bunu edebiyâtımızdaki Safiye Erol gibi, Nezihe Araz gibi, Tomris Uyar gibi, Sevinç Çokum gibi, Nâzan Bekiroğlu gibi kadın yazarların eserleriyle ve özellikle Sâmiha Ayverdi'nin *İstanbul Geceleri*'ni okuyunca çok açık bir şekilde görebiliyoruz. Bir kadının ayrıntılara karşı dikkati ve ayrıntıları tasviri bambaşka olduğu gibi; aynı veya benzer bir ayrıntıyı erkeğin anlatamayacağı da apaçık ortadadır. Kitabı dikkatle okuyunca, kadınlığa has dikkatlerin ve anlatımın hâkim olduğunu çok açık bir şekilde görebiliyoruz.

Kitapta anlattıklarından öyle anlaşılıyor ki, son derece berrak bir hâfızaya sâhip olan Sâmiha Ayverdi, yıllar sonra çocukluk günlerine giderek meselâ küçük kızın gözünden Şehzâdebaşı'ndaki Ramazan eğlencelerini anlatırken, son derece tabî bir ifâdeyle orada yaşa-

⁴⁵ s. 167-168.

dıklarını ve gördüklerini, yıllar sonra, sanki daha dün yaşanmış olaylar gibi hatırlıyor ve bize anlatıyor. Hattâ Sandıkburnu ve Galata meyhânelerini, buralarda şöhret bulmuş ünlü ayyaşları bile sanki kırk yıllık ahbâbı gibi son derece realist ifâdelerle canlandırıyor. Beyazıt Meydanı ise, meydana hâkim çınar ağacının bakışıyla, onun gözünden naklediliyor. Beyazıt Meydanı denilince, bugün yerinde yeller bile esmeyen Hakkâklar Çarşısı, adı dışında artık sahaflıkla hemen hemen hiçbir alâkası kalmayan Sahaflar Çarşısı, Beyazıt Yangın Kulesi ve batı mîmârisindeki portallerden kopya edilmiş Seraskerlik Kapısı'ndan çıkan üniversite talebeleri hatırlanıyor... Doğrusunu söylemek gerekirse, İstanbul'la ilgili olarak burada, Sâmiha Ayverdi'nin, İstanbul'u İstanbul yapan rûhunu çok farklı bir şekilde yakalamış olduğunu ve bunu da kendi şahsî üslûbuyla bizlere ifâde ettiğini görüyoruz. Kitapta sâdece hâtıralar değil, aynı zamanda yazarın okuduğu kitaplardan edindiği bilgi ve izlenimler de birçok sayfada eseri süslemektedir.

Evet görünüşte Sâmiha Ayverdi bir kadın yazar ama onu hemcinslerinden ayıran başka özellikleri de var: Öncelikle onun tasavvufî kuvvetle beslenen bir tarafı olduğunu belirtmeliyiz. Çünkü karşılaştığı problemlere çözüm yolları ararken meseleye hep tasavvufî açıdan yaklaşmış ve bu doğrultuda yorumlar yapmış, çözüm yolları teklif etmiştir. Meselâ kitabın "Üsküdar-Salacak" bahsinde herhangi bir tarîkatta icrâ edilen bir hilâfet merâsiminin anlatıldığı bir bölüm var ki, bu bölüm defalarca okunabilecek bir okuma parçası gibidir.⁴⁶

Sâmiha Ayverdi'nin kalemiyle gerçek bir derviş de şöyle tasvir edilir: "*Her yolcuya, her yabancıya, her ziyâretçiye, kaynayan aşından ve gönül hoşluğundan hisse düşüren derviş, bir cemiyet fedâisi, prensipleri ve îmânı için yaşayan adamdı. Zîra bir mürşide ikrar vermek demek, insan olarak taahhüt etmek mevkiinde kaldığımız vazîfe ve mesûliyetleri, bu dünyaya planında bir kere daha hatırlayıp o ezel mukâvelesini yeniden imzâlamanız ve mührümüzü bastığımız bu mukâveleyi de, bir ruh inzibâtı içinde, kendimizden sahra ata ata ifâ etmeye başlamamız demektir.*"⁴⁷

Sâmiha Ayverdi, kitabın "Çamlıca" bahsinde, Çamlıca'da ço-

⁴⁶ s. 213-218.

⁴⁷ s. 218.

cukluk günlerinde tanık olduğu bir köy düğününü anlatıyor ki, burada hakikaten hârika ve olağanüstü tasvirlerle veya eski İstanbul'a âit pitoresk tablolarla karşılaşılıyorz.⁴⁸

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur* romanının kahramanı Nûran'dan bahsederken: "Nûran Türkçe'yi tegannî eder gibi konuşuyordu!" der. *İstanbul Geceleri* bir roman değil ama, tâbir yerindeyse, İstanbul Türkçesi onun kaleminde âdeta lirik bir şiir gibi akıp gitmektedir. Daha önce belirtmeğe çalıştığım gibi, yazar, eserinde bütün İstanbul'u anlatmaz; meselâ Beyoğlu, Kadıköy gibi semtler gerek görünüş gerekse yaşayış tarzı bakımından, yazarın hayat anlayışına uymadığı için, hiç ilgisini çekmediği gözden kaçmaz. Çünkü onun aradığı ruh, yâni gerçek İstanbul rûhu, alafrangalığın hâkim olduğu bu semtlerde yoktur.

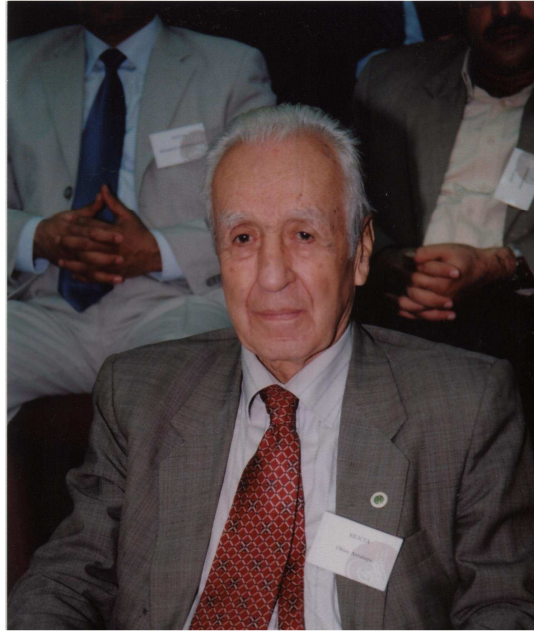
Ahmet Hamdi Tanpınar o eşsiz eseri *Beş Şehir*'de eski Bursa'yı anlatırken, Evliyâ Çelebi'den naklen: "Hâsılı Bursa sudan ibârettir!" der; ben de onun gibi, artık rüyâlarımızda bile göremeyeceğimiz eski İstanbul'u bir nebze de olsa tanıyabilmek için, eski İstanbul'a yazılmış sanki bir ağıt olan *İstanbul Geceleri*'ni dikkatle ve defalarca okumalıyız demek istiyorum.

Hakkında daha çok şey söylenebilecek bu değerli eserle ilgili son olarak, bugün birçoğunu unuttuğumuz, hayâtımızdan sessizce çekilip giden örf, âdet ve geleneklerimizle ve bâzı eşyâlarla ilgili yapılan açıklamaların son derece isâbetli olduğunu belirterek, kitaptaki bâzı bölümlerin çeşitli seviyeden mekteplerdeki okuma kitaplarına girebilecek örnek metinler olduğunu ifâde etmeliyim.

⁴⁸ s. 228-230.

Bu Hoca Çok Özlenecek

Prof. Dr. Nurhan Atasoy

Türk sanatı târihi ile özleşmiş bir hocadır Prof. Dr. Oktay Aslanapa. Türk sanatının her konusu üzerine eğilmiş, araştırmış ve yayın yapmıştır. En önemli çalışmalarından biri Prof. Diez ile birlikte hazırladığı *Türk Sanatı* kitabıdır. Bu kitapta Türk sanatı târihinin her alanı için ön bilgiyi bulabilirsiniz. Çok uzun yıllar ilk başvuru kitabı olmayı sürdüren bu kitabını Londra'da Faber&Faber tarafından basılmış olan *Turkish Art and Architecture* isimli kitabı tâkip etmiştir. Birçok kita-

bı, konularında ilk olma özelliği taşır, Edirne, Kütahya çiniciliği gibi. Bütün ömrünü yoğun çalışma ile geçirmiş olan Hoca her konuda yalnız kendi öğrencilerine değil, yerli yabancı bütün gençlere örnek olmuş, onlara yol göstermiştir. 99 yıllık ömrünün neredeyse her ânını Türk sanatını araştırmaya adanmış bu hocanın ve bilim adamının bilimsel değerlendirmesi bir kaç sayfaya sığacak gibi değildir ve uzun yıllar genç araştırmacıların yollarını aydınlatacaktır.

Kendisine başvuran herkesi, insan ayırmadan, güler yüzle karşılayan ve elinden gelen her çeşit yardımı yapan Hoca, dünyânın her köşesinden dost kazanmıştır, çünkü bilgiyi onun kadar cömertçe paylaşana az rastlanır.

İnsânî yönü ile de “Oktay Hoca” gerçekten hayranlık uyandıracak özelliklere sâhiptir. Hoşgörü onun doğasındaki en göze çarpan yanındır. Güler yüzü ile bütün öğrencilerinin kolayca ulaşabildiği Hoca’dan araştırmaları için faydalanmayan pek az sanat târihçisi vardır.

1950’li yıllarda hâlâ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nin Sanat Târihi öğrencileri her yaz tâtilinde hocalarının araştırma gezilerine katılabiliyorlardı. Bu gezilerde Anadolu’yu tanırlar, hocalarına yardım ederlerken çok şey öğrenirler ve çok da eğlenirlerdi. Bu gezilerin bu kadar güzel geçmesinde Aslanapa’nın payı çoktu. Öğrencilerin çocukca yaramazlıklarını hoş karşılayan, onların yaptıklarına hiç mi hiç kızmayan bir hoca idi Prof. Dr. Oktay Aslanapa; kızmak bir yana onların yaptıklarını ince esprilerle karşılardı.

Geriye çok, ama çok güzel anılar kaldı...

Onu pek çok özleyeceğiz.

Öğrencilerinden
Nurhan Atasoy

Acem Aşîran Kâr-ı Nâtık

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

- Sayın Prof. Dr. Gülçin Yahyâ Kaçar'a -

Açınca seyrini neyler nefes nefes dilde
Uçar gider şu gönül tâ *acem aşîrân'*e
Ne gam cihan yüzü gülmez ise bu devr içre
Ferahfezâ ile çıkmış cihânı seyrâne

Bir *acem* perdesi tutmuş eder efgân ile âh
Bin nice âh ile âşık dil-i biçâresi âh
İsfahan şehrine açmış per ü bâlin pür-şevk
Seyreder ilden ile âh, dil-i âvâresi âh

Kânûn ile geçmişti *sabâ* mülküne gönlü
Bir aksisedâ verdi derinden kara dağlar
İklîm-i *hicâz* içre yanar sînesi pürhûn
Firkatte siyâh ufku süzen dîdesi ağlar

Şehnâz ile gelmiş o güzel meclise meh-ves
Her perdede âhengine hemdemdi sedâsı
*Uzzâl'*e geçip seyrine vermişti ki revnak
Tenhâlara nakşoldu *kemençeyle* edâsı

Eyledi bir yâr için dârını ağıyâre terk
Şevkutarab açtı dil seyrine cânân ile
Bestenigâr geldi de eyledi efsûnunu
Oldu devâ derdine aşk ile, bin cân ile

Gönül dildâr ile hemdem makâm-ı *evc'*e yükselmiş
Temâşâ eylemiş her perdede bir mülk-i istiğnâ
Uçar mürg-ı safâ âvâz ile gülden güle pür-zevk
Cihân-ı dilde devşirmiş gül-i gülzâr-ı *evcârâ*

Yollar açıldı birbiri ardınca seyrine
Sazlar olunca bâğ-ı *ferahmâk*'e rehnümâ
Mâhûr'a vardı cûş u hurûş içre mutriban
Gökten döküldü nağme-i bârânî âdetâ
Güzelin gamzesinin yâresi var sînede, âh
Kanayan yâreye *hüzzâm* okuyup etti füsûn
Müsteâr eyledi nâmın tutuşan ufka bakıp
Âsumân-ı dile doğdu meh-i tâbân-ı sükûn
Bir perdede dîvâne-veş âh eyledi *pençgâh* ile
Yandı yakıldı sînesi bir yâr için bin âh ile
Rast eyledi, hüsnün görüp âyîne-i seyrinde âh
Devrân içinde devredip buldu karâr bir mâh ile

*Neyden neye söyledî gönül sırrını neyler
Dilden dile, âh, böylece meşketti bu "Kâr"
Bir dâğ-ı derûn âleme salmış ki sedâsın
Sâzende ve hânende okur aşk-ı nigârî
Mutrip tutulup sihrine seyrân-ı safânın
Elhân ile gülzâr-ı dile sundu bahârî
Bir bir dolaşıp perdeleri ûd ile Gülçin
Seyrinde Mürîd rast ile nakşetti karârî*

21-30 Ocak 2013 / Fâtih-İstanbul

- Vezni:** 1. Mefâilün Feilâtün Mefâilün Fa'lün. 2. Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün.
3-4. Me'ülü Mefâilü Mefâilü Feülün. 5. Müfteilün Fâilün Müfteilün Fâilün.
6. Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün. 7. Me'ülü Fâilâtü Mefâilü Fâilün.
8. Fâilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün. 9. Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün.
10. Me'ülü Mefâilü Mefâilü Feülün.

İzmir Mevlevîhânesi

Prof. Dr. Mehmet Demirci

Ege'de Mevlevîlik erken dönemlerde yayılmaya başladı ve çeşitli yerlerde Mevlevîhâneler inşâ edildi (Manisa, Tire, Muğla vb.). İzmir şehri ise Aydınoğulları zamânında Türk hakîmiyetine geçiyse de daha sonraları sık sık el değıştirdi. Osmanlı döneminde Aydın sancağına bağılı bir kazâ merkezi hâline geldi. Denizden zaman zaman baskınlara uğradı. Ortaçağlarda deniz tarafının hristiyanlar, kara tarafının müslümanlar elinde oluşu dolayısıyla şehir iktisâdî bakımdan sönük kalmıştır. Ayrıca sosyal huzursuzluklar pek eksik olmadı. 1800'lü yıllarda müslim ve gayr-ı müslim oranı başa baş görünüyor.

İzmir'in XIX. yüzyılın ortalarına kadar hinterlandı/ticârî iç bölgesi ile bağlantısı, uzun ve riskli bir yolculuğı gerektiren kervanlarla yapılıyordu. İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryollarının yapımından sonra sür'atle durum değışti.⁴⁹ 1850'lerden itibaren ekonomisi gelişen İzmir bir câzibe merkezi olmaya başladı. Buna paralel olarak, daha güvenli ve geniş mekânlara ihtiyacı olan Mevlevîlik'in de bu yıllardan itibaren İzmir merkezinde kök salmaya başladığı görülüyor.

İzmir'de Mevlevîlik kültürü ve târihiyle ilgili bilgilerimiz 1800'lü yılların ikinci yarısında başlayan bu zaman dilimine âittir. Mevlevîhânenin kurucu şeyhi Halil Âkif Dede'dir (1803-1888). İyi yetişmiş bir mevlvî olan Halil Dede yedi yaşında hâfız olur, 18 yaşında kırâat ilminde icâzet alır. 35 yaşında iken Nakşibendî tarikatine girer. Güzel kırâati ve mûsikî yeteneğinin onu Mevlevîlik'e yönelttiğı düşünülebilir. Bu sebeple İstanbul'a gider, Yenikapı Mev-

⁴⁹ Bk. Mübahat Kütükoğlu, "İzmir", *D/Â*, c. 23, s. 523.

levihânesi'nde Osman Selâhaddin Dede'nin yanında çile çıkarır. İzmir'e döner. Sultan Abdülmecid'in yardımıyla o zaman için şehrin en güzel yerinde Mevlevihâne'yi kurar. 38 sene şeyhlikten sonra 1305/1888'de vefat eder. Dergâhın semâhânesine defnedilir.⁵⁰

Bu bilgiler ışığında şöyle düşünebiliriz: Daha önceleri İzmir'de bir melevihânenin olmadığı anlaşılıyor. Burada ilk Mevlevî dergâhı 1850 senelerinde açılmış demektir. Bu, geç bir târih sayılır. Buna göre İzmir Mevlevihânesi'nin 75 senelik bir ömrü olduğu görülür: 1850-1925.

Şeyh Nûreddin Efendi

İzmir Mevlevihânesi'nin en aktif ve renkli sîması Şeyh Nûreddin Efendi'dir. Halil Dede'nin oğludur. Otuz iki yıl postta kaldığı görülür. Nûreddin Efendi ilköğreniminden sonra özel dersler gördü. Farsçayı Hoca Fikri Efendi'den öğrendi. Genç yaşında Mevlevî şeyhliğine getirildi. Sultan Abdülhamid ve Meşrutiyet devirlerinde şeyhlik görevi dışında şâir, bestekâr, fikir ve sanat adamı olarak da dikkati çeker. Küçük kardeşi Cemal Efendi de neyzenliği ve besteleriyle tanınmış bir mûsikî adamıdır.⁵¹

Şeyh Nûri zamânında İzmir Mevlevihânesi'nin, bu şehrin mûsikî hayatına bir canlılık getirdiği görülüyor. Birinci dünya savaşı sırasında Şeyh Nûri'nin, bir Mevlevî gönüllüleri grubu toplayarak cepheye gönderdiği anlaşılıyor. Şeyh Nûreddin'in vefâtı işgal sırasında, 4 aralık 1920'de olmuş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.⁵²

⁵⁰ Bursalı M. Tâhir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih Ulemâ Şuarâ Müverrihîn ve Etbbânın Terâcim-i Ahvâli*, haz. M. Âkif Erdoğan, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.73; Ömer Fâruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Kültür B. Yayını, Ankara, 2000, s. 175.

⁵¹ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul, 1955, s. 114.

⁵² İzmir Mevlevî Şeyhi Nûrî Efendi'nin vefâtı: Kânûn-ı evvel sene [1]336, 26 Rebî'ü'l-evvel sene [1]339, yevm-i Cum'aertesi sâ'at-ı zevâlf bir buçuk. Marazı sekte-i kalbiyye ve mi'de [idi]. Merhûm-ı müşârünileyh, pederi Hâfız Dede merhûm, büyük pederim Os mân Selâhaddin Dede Efendi cennet-mekânın zamânı çillekeşlerinden ve anın bey'atkerdelerinden olup bilâhire İzmir'de te'ehhül eylemiş, hareminin hânesini zâviye-i Mevleviyye hâline ifrâğ bilâhire tevsi' eylemiştir. Nûrî Efendi merhûm da evân-ı sabâvet ve şebâbetinde bu dergâh-ı şerîfde terbiye olmuş, cidden ârif, kâmil, şâir-i fatîn bir zât-ı âli idi. Bütün İzmir halkı kendüsine hürmet eyler idi. Vefâtı, tarîkatımız nâmına zâyi-i azîm-

Şeyh Nûreddin Efendi vefat edince yerine oğlu Mehmet Celâleddin postnişin oldu. Posta oturma merâsîmi Tire Mevlevî şeyhi Hayrullah Efendi tarafından icrâ edildi. Yeni postnişin 13-14 yaşlarında idi. Bu yüzden Râkım Elkutlu bir süre şeyh nâipliği yaptı. Zâten beş sene sonra 1925'te tekkeler kapanacaktır. Bu çok yakışıklı, fakat o nispette tâlihsiz genç şeyh, henüz bekâr iken 25 yaşında vefat etmiştir.

Şeyh Nûri'nin oğlu Hayreddin İndelen'in ifâdesine göre mevlevî dergâhı İkiçeşmelik semtinin üst taraflarında Yangın Yokuşu'ndan çıkınca Dibekbaşı'ndaydı. Tekkelerin kapanmasından sonra zamanla dergâh harâbe hâline geldiğinden, Nûri Efendi ve onun babası Halil Âkif Dede'nin kabirleri 1940'lı yıllarda oğulları tarafından Kokluca mezarlığına taşınmıştır.⁵³

Bölgenin eski sâkinleri yavaş yavaş buraları terketmeye başlayınca, şahsî mülk olduğu anlaşılan tekke ve emlâki, Tûlay Onart'tan öğrendiğimize göre vârisleri tarafından İzmirli tütün tüccarı Şeref Remzi Reyent'e satıldı.

Şeyh Nûreddin'in eşi Fatma Hanım'dan beş evlâdı oldu: Celâl, Cemîle, Şemseddin, Hayreddin ve Hemdem.⁵⁴

Âilede mûsikî yeteneği irsî olarak devam ediyor olmalı ki, Şeyh Nûreddin Efendi'nin birâderi ve mevlevî tekkesinin neyzen başı

dir, rahmetullahi te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten. (*Defter-i Dervîşân-II*, Bâkî Baykara Kütüphânesi, 70/b) Bu bilgiyi temin eden Sezâi Küçük'e teşekkür ederim. Ayrıca bk. *Defter-i Dervîşân Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri*, haz. Bayram Ali Kaya-Sezâi Küçük, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 413.

⁵³ Ünal Şenel, "İzmir'de Mevlevîlik ve Tasavvuf Çevreleri, *Bize Göre Dergisi*, sayı: 20-21, İzmir, 2008.

⁵⁴ Bu bilgileri bize lütfeden Nûri Dede'nin oğlu Hayreddin'den olma torunu Tûlay Onart'a teşekkür borçluyum. Mustafa Onart ile evli olup bir oğlu bir kızı vardır. Kendisini, İzmir Poligon'daki evlerinde 4 ekim ve 9 ekim 2010 târihlerinde ziyaret ettim, bir kısım sorularımı cevaplandırdı. Tûlay Hanım 1944 doğumlu olup 1968'e kadar Dibekbaşı'nda oturmuş ve Mevlevîhâne ve çevresi hakkında ilk elden bilgi sâhibidir. Aynı semtte Oltu/Mîsâk-ı Millî ilkokulu (Şimdiki Kemal Atatürk İlköğretim Okulu)'ndan sonra 1962'de Cumhuriyet Kız Meslek Lisesi'ni bitirmiştir. 1964'te İzmir PTT Başmüdürlüğünde memur oldu ve 38 yaşında emekli olmuştur.

Şeyh Cemal'in oğullarından Nûri Şenneyli (ö. 2006) kânun sanatçısı ve koro şefi olarak yıllarca TRT'de görev yaptı.⁵⁵

Mevlevîhâne neredeydi?

Bursalı Mehmet Tâhir'in yukarıdaki beyânına göre İzmir Mevlevîhânesi 1850 yıllarında inşâ edilmiştir. Bu konuda araştırmalar yaparken, İzmir Mevlevîhânesi'nin yerini bulmakta bir hayli zorlandım. On dokuzuncu yüzyılda İzmir'in yerleşim mekânının Kadifekale eteklerinden başlayarak, Basmahâne, Eski Devlet şimdiki Diş Hastahânesi üçgeni içinde olduğu söylenebilir. Acaba Mevlevîhâne bu bölgede hangi noktadaydı? Yapılardan hiçbir kalıntı bulunmadığı için yer tesbîti zordu. Hâtıra kitapları ve devrin gazete haberlerine göre zihnimde üç yer ismi öne çıkıyordu: Namazgâh, Dibekbaşı ve Topaltı. Bu yerlerin birbirine yakın hattâ iç içe olduğu görünüyor.

Düğümü Ünal Şenel arkadaşımızın aktardığı bilgiler çözdü. Şeyh Nûreddin Efendi'nin torunu Tülay Onart Hanımefendi'nin, Mevlevîhânenin yerini târif ettiğini söyledi. Kendisiyle sokak sokak

⁵⁵ Şahin Çandar "Namazgâh, İzmir'in Tam Ortası", *İzmir Kent Kültürü Dergisi* Sayı: 6, Mart 2003. Şahin Çandar çocukluk yıllarının geçtiği, Mevlevîhâne'nin de bulunduğu semti anlatırken şunları yazar:

"... Çeşmenin tam karşısında, biraz yanda, Şeyh Cemâl'lerin bahçeli evlerinde kimler oturuyor acaba? Tambur'ların, ney'lerin, kudüm'lerin sesleri, kaç yıldır nerede yorgunluk dinlendiriyor acaba? Mevlevî raksları nerede biçimleniyor? Sohbetler nerede koyulaşiyor? Çoktan rahmet-i Rahmân'a kavuşan o güzel insanların ruhları, hâlâ çocuklara gülümsüyor mu cumbaların, kafesli pencerelerin arkasından? Taa yokuşun üst başından. Tekke'den bu sokağa, mutlu yüzler, koşup gelen o inanmış ve tertemiz insanlar. Tann'nın yüce katında, inanıyorum ki, yine mutludurlar. Ama bu sokağı, bu evi sevgili Şeyhleri Cemâl Şenneyli ile birlikte özlüyorlar mı? O günleri, benim gibi özlüyorlar mı? (...) Şeyh Cemâl Efendi, gâliba, Mevlevî Şeyhi idi. 4 oğlu, 1 kızı vardı, yanılmıyordum. Oğullarından Nûri Şenneyli (ö. 2006), yıllarca, kânun sanatçısı olarak TRT'de görev yaptı. Gönümüzü şenlendirdi. (...) Evleri, İslâm güzelliğinin, Mevlevî hoşgörüsünün motiflerini taşırdı. Sevgiyle aydınlanmış dünyalarına, sevgiyle dolu yüreklerine buyur ederlerdi konuklarını. İnsanlar arasında ayrım yapmazlardı. Büyüklerle çocuklar arasında fark gözetmezlerdi. Zenginle yoksulun, nasıl aynı başlamışsa dünyaya gelişleri ve nasıl aynı bitecekse yolculukları, kimlikleri de aynıydı onlar için: İnsan.. İyi ya da kötü, insan!. Hiçbir mekân, Tann'nın evi olan insan yüreği kadar kutsal olamazdı. İnsan yüreğinin gıdâsı, kan değil sevgiydi. Sevgiyle genişler, çoğalır, yücelirdi tüm kutsal değerler. Ve sevgi, İslâm'ın anahtarıydı." Bk. *İzmir Kent Kültürü Dergisi* Sayı: 6, mart 2003.

bu yeri ararken Dibekbaşı Câmii'nin çevresinde dolaşıp durmuş, fakat bir sonuca varamamıştık. Tülay Hanım'ın verdiği bilgiyle nihâyet yeri bulduk. Şöyle târif edebilirim:

Sırtınızı Agora'ya verip, Kemal Atatürk İlköğretim Okulu'nu (Eski adıyla Mîsâk-ı Millî Okulu) sağınıza alarak, Kadifekale'ye doğru uzun ve dik bir yokuş boyunca yürüyeceksiniz. Burası 806. sokak, öteki adıyla Patlıcanlı Yokuşu'dur. Yukarı doğru ilerlerken, bu sokağın 974. sokakla kesiştiği yerde, sağ köşede taş duvarla çevrilmiş bir boş arsa bulunuyor. İşte orası İzmir Mevlevîhânesi'nin yeridir.

Nihat Demirkol'dan öğrendiğimize göre buraya eskiden "Tekke" denirmiş. Şu tahminde bulunabiliriz: Tekkenin müstemilâtı genişse de, zaman içinde kenarından köşesinden kırılarak başka meskenler yapıldığını söylemek mümkün. Şimdilik bu arsa korunabilirse, o bile yeter.

Bu araştırmalarım sırasında Nihat Demirkol'un *Milliyet Ege'* de İzmir Mevlevîhânesi'nin yeri hakkında üç-dört yazı yazdığını gördüm. Belki de aynı zamanlarda, birbirimizden habersiz aynı yeri belirlemiş olduk. Çünkü canlı şahit Tülay Onart Hanımefendi ortak kaynağımızdı.⁵⁶

150 sene içinde şehirler ve telâkkiler ne kadar değişiyor! Bursalı M. Tâhir Halil Âkif Dede'den bahsederken: "...o zaman için şehrin en güzel yerinde Mevlevîhâne'yi kurar" diye yazmış. Bugünkü duruma bakarak insanın inanası gelmiyor. Daracık eğri büğrü sokaklar, dik yokuşlar ve yoksulluk manzaraları görülüyor. Demek ki o zamanlar körfeze tepeden bakan bu semtler, en müteber mevkilermiş. Araç trafiği olmadığı için sokaklar rahatmış.

Başka Meşhur Mevlevîler

Bu arada İzmir'de Mevlevîlik'le bir şekilde ilgisi bulunan birkaç kişiden söz edeceğiz:

⁵⁶ Nihat Demirkol, *İzmir Tarih ve Toplum* dergisi 2. sayıda (2008) bu konuda "İzmir Mevlevîhânesi" adlı bir sonuç yazısı yazmıştır.

Mütâreke dönemi İzmir basınında sert yazıları çıkan Mahmut Tâhiru'l-Mevlevî, isminden de anlaşılacağı gibi bu tarîkatin mensûbudur, İzmir Millî Kütüphanesi kurucularındandır.

Şeyh Nûri'nin vefâtı için şöyle bir dörtlüğü vardır:

*İrtihâlından haberdâr eyleyüb ihvânını
Huzûr içinde dinledi akşam ezânını
Şeyhimiz Allah için gerçeklik ibrâz eyledi
Rûh-i Nûri âlem-i lâhûta pervâz eyledi⁵⁷*

Neyzen Tevfik Kolaylıoğlu (1879-1953) kural tanımayan bir yapıya sâhipti. Urla'da görevli olan babası, tahsîlini tamamlaması için oğlunu İzmir'e göndermişti. Mûsikî merakı sebebiyle İzmir Mevlevî dergâhına devam etmeye başladı. Burada Neyzenbaşı Cemal Bey'den ve Halil Dede'den ney dersleri aldı. Mevlevîhâne müdâvimleri arasında Şâir Eşref, Tokadizâde Şekip Bey, Tevfik Nevzad, Abdülhalim Mahmud, Bıçakçızâde Hakkı gibi çoğu sürgün olarak İzmir'de bulunan edebiyat ve mûsikî dünyasının sanatkârlarıyla tanıştı. Ney üflemekdeki şöhreti yayıldı. 1898'de İstanbul'a gidinceye kadar 4 yıl bu çevrede kaldı.⁵⁸

Bestekâr ve Hisar Câmîi İmam-Hatîbi Râkım Elkutlu (1871-1948) Mevlevî-Rifâî bir kültür adamıdır. Bekir Sıtkı Sezgin'in beyânına göre, yedi yaşlarında iken İzmir Mevlevîhânesi şeyhi ve amcası olan Emin Dede'den ney meşketti⁵⁹. 17 yaşında Mevlevîhânedeki na'than, 28 yaşında kudümzenbaşı oldu. 35 yaşında Karcıgar Mevlevî âyini besteledi. Bu âyin Türkiye çapında icrâ edildi. Râkım Elkutlu, Şeyh Nûreddin Efendi'nin vefâtını müteâkıp bir süre Mevlevî şeyhliğine niyâbet etti.⁶⁰

⁵⁷ Ünal Şenel, *agm*, s. 19.

⁵⁸ Hasan Aksoy, "Neyzen Tevfik", *DİA (Diyânet İslâm Ansiklopedisi)*, c. 33, s. 72. Neyzen Tevfik'in İzmir Mevlevîhânesindeki günleri için bk. Mehmet Demirci, "Neyzen Tevfik İzmir Mevlevîhânesinde", http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=1227

⁵⁹ O târihlerde Mevlevî şeyhi olarak Halil Âkif Dede görünüyor. Onun için bu ifâdede çözüme muhtaç bir karşılık var.

⁶⁰ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Râkım", *DİA*, c. 11, s. 55. Râkım Elkutlu ve eserleri için bk. *Mehmet Râkım Elkutlu*, hazırlayan: Ümit Yazıcı, İzmir, 2010

Girit/Hanya'dan İzmir'e

Girit/Hanya Mevlevîhânesi kurucu şeyhi Süleyman Şemsî'nin (ö.1886) kemikleri ve ikinci şeyh Mehmed Şemseddin'in (ö. 1924) na'şı, mübâdele yıllarında İzmir Mevlevîhânesi'ne taşınmıştır. Şeyh âilesini getiren gemi 28 Mayıs 1924'te İzmir'e ulaştı, 30 Mayıs Cuma günü bayrağa sarılı ve sikkeli tabutlar, tarikat mensuplarının ve büyük bir cemâatin katılımıyla Topaltı semtindeki İzmir Mevlevîhânesi hazîresine defnedildi. 1 Haziran 1924 târihli *Sadây-ı Hak* gazetesindeki habere göre: "Cenâze merâsiminde İzmir, Manisa, Tire Mevlevîhâneleri ve İzmir'de bulunan Bektâşî, Rifâî, Halvetî, Sa'dî, Mısri gibi turuk-ı aliyye meşâyihü ve mensûbîn-i kirâmından, (...) binlerce halk katılmıştır."⁶¹

İzmir Mevlevîhânesinin yıkılmasından sonra Hanya'dan getirilen merhum şeyhlere âit kabirler İzmir Balçova mezarlığına nakledilmiştir.⁶² Hanya Tekkesi eşyâlarından sakal-ı şerif Kilise (Atabek) Camii'ne; Allah, Muhammed ve dört halife levhaları İzmir Asansör Câmii'ne verildi.

Bu âileden son şeyh Hasan Hüsnü Dede Hanya Mevlevîhânesi'nin devâmı olmak üzere İzmir'de ikinci bir Mevlevîhâne açmak için Veled Çelebi (İzbudak) ile yazışmalarda bulunmuş, gerekli izinleri almış, Ağustos 1924 târihli beratla şeyhliği de tasdik edilmişti. Girit mübâdili olarak, Üçkuyular semtinde mübâdeleye tâbi bir Rum'un çiftliğinin tapusunu aldı. 1925'de tekkelerin kapatılması üzerine İzmir'de yeni bir Mevlevîhâne uyandırma çabaları meyve vermedi. Bu maksatla alınmış olan yer istimlâk edildi. Şimdi orada Hava Hastahânesi'nin müştemilâtı bulunmaktadır.⁶³ Hasan Hüsnü Dede'nin kabri de Balçova eski mezarlığındadır.

⁶¹ İsmail Kara, *Hanya/Girit Mevlevîhânesi*, s.80-83, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006

⁶² İsmail Kara, "Hanya Mevlevîhânesi", *DİA*, c. 16, s. 50.

⁶³ İsmail Kara, *Hanya/Girit Mevlevîhânesi*, s.41-43.

Sâmiha Ayverdi'de Yolculuk

Eyüp Sâlih

Büyük bir titizlikle Sâmiha Ayverdi'nin eserlerini okumaya devam ederken bütün dünyâda insan hayâtının akışını, yaşanan olayları bir anda pencereden seyretmiş gibi oluyorum. Bâzan kendimi o sahnede görüyor, söylenenleri işitiyor, olayların gelişine kapılarak, yaşananların içinde buluyorum. İnsanlar arasında konuşulan sözlere, sergilenen davranışlara, canlandırılan manzaralara şahit olurcasına kitapların içine giriyor gerçekleri bulmaya çalışıyorum. Herkes kentine göre bir yolculukta.

Yolcular nereye gidiyorsunuz? Sorusunun muhâtabları arasında kendimi görüyorum, çünkü ben de bu yolculardan biriyim.

Sormadan edemiyorum. Evet, nereye gidiyorum?

Aslında insan oğlu nereden geldiğini ve nereye gittiğini sormalı. Hayâtın anlamı da bu olsa gerek. Dünyânın ve dünyâya gönderilişimizin mânâsı da bu değil midir?

Ve işte cevâbı. Bana hitap edercesine: "Dünya, ruhların bir deneme ocağıdır. Hayat ise bu kemal ve irfan yuvasından çıktıktan sonra başlayacaktır. Buradan temiz kalp diplomasını alana ne mutlu!"

Bunu elde etmek için bilinmesi gereken çok şey var. Amma yalnız bilmek de yetmez, anlamak gerek, hakîkati görmek, hal edinmek.

Ve işte imdâda yetişen bir cümle: "Ey arkadaş, bil ki bu insan kalıbı rûha örtü oldu. Yürü, örtüyü giyen rûhu iste, kalıbı yalama. Bu kalıptan dışarı çıkmaya korkma ki sen şu görünen heykel değilsin..."

Gerçekler yavaş yavaş ayan oluyor. Perde aralanıyor. "Acaba bu dünya, hep kılıç kılıca çarpışan fikirlerle mi dolu? Dünya demek, her zerreden zerreye olan bu ebedî mücâdele midir? Kim haklı kim

haksız? Belki herkes kendine göre bir hakkın sâhibi”.

“Muhakkak ki insanlar, hakikatleri ararken, çok defa dalâlet çukurları içinde can verip giderler. Zîra dalâlet de, mayasında iyilik kadar kötülük bulunan insanın yabancıdır değildir. Dalâletler, ağulu çiçekler gibi insanların bünyesinde sık sık açar.

İnsan, neyin peşinde gidiyor? O’nu aldatan nedir? Dünya hayâtında adımlarını sağlam atmak için, kendi kendini helak etmemek için bilmesi gereken gerçekler vardır. Belki de bunların başında gaflet gelir.

“Gaflet nedir? Sâdece Allahı unutmaktır. Yoksa kumaş, çalgı, evlat ve kadınla olan alâka değildir. Su geminin içinde olursa onun helâkine sebeptir; altında olursa seyrine yardımcıdır. İnsan vücûdu da bir gemi, mal, rızık, şehvet ve iptilâlar ise su gibidir. Eğer bunlar kalbe girmişlerse helak muhakkaktır; fakat bir vâsıta olmak derecesinde kalırlarsa yardımcı olurlar”.

İnsan yaradılmışların en değerli varlığı değil midir?

Ya değer ölçüsü... “Bir yola koyulmuşsa nereye gittiğini bilmez insan. Evet yolculuk nereye? Ya nerden gelip gittiğini bilmeyenler!... İşe, hilkatın iç yüzünü tanımakla başlamalı, kendi varlığın içindeki sırlarını da öğrenmek için yol almalıdır insan, amma dünyâda zevk ve ızdırâbın esiri olmadan. Hayâtın acısını, tatlısını bir edenlerden, zevki, ızdırâbı, güzel bir ağzın birbirini tamamlayan iki ayrı dudağı olarak görmek, çirkinliklerde, güzelliklerde, gamda, ferahta aynı tadı ve lezzeti duyan olmalıyım.”

Sır perdeleri aralanınca hakikat ortaya çıkıyor. Biz dünyâyâ, bu âleme gelmeden evvel ettiğimiz bir yemini tutmaya gelmişiz. Belki de orada bir aşk andı içtik de buraya öyle geldik, onun için geldik. Fakat bu aşk bize kendini renk renk, şekil şekil kadehlerde gösterdi. Ve biz bunların birinden ötekine uzanırken belki de içindeki mâyii unutup şekillerde eğlenip kaldık.

Aşk, ezeli hatırlamanın tek yoludur. Bu yolun müşkülleri ve sırları, ancak onun elsiz eli ile çözülür.

Evet, hepimiz birer yolcuyuz, fakat geldiğimiz ve gideceğimiz nokta arasında körü körüne sefere çıkmış gâfil bir yolcu...

İnsan kendini bilmeli, bulmalı, olmalı...

“Hak yüzü insan yüzünden görünür

Hakk’ı istersen yürü insana bak!”

“O insan ki kendini bilir ve bildiğini de ilim ve amel şâhitle-riyle ispat ederse, ona artık topraktan yoğrulmuş cisim gözü ile bakmak hatâ olur. Bu insan, kâinâtın hulâsasıdır; o bir çekirdektir ki, cihânın dalı budağı onun teferruâtı, anâsır ve beden, gölgesidir. Bu insan da, herkes gibi, dünya denizinin dalgaları arasında çalkalanır; fakat varlık yükünden kurtulmuş bir ölü olduğu için, dalgalar onu başında taşırlar. Yine bu insan, etrâfında çırpınanlara der ki: Ben aşk mülkünü seyran için yedi kat göğü aştım da geldim. Aşkıma aşıklı-ğım, beni lâhuttan seferber etti, sizinle bilişmek için saltanatımdan vazgeçerek müşküllere katlandım; cefalara sataştım. Ne yazık ki herkes beni akıyla bilmeye, tartmaya kalktı. Bilmediler ki aşkla çift olmamış akıl, nursuz göz gibidir.

Hakk’ı istersen bir söze, bir ele, bir dosta kulak vermelisin. O sana seni anlatır, tanıtır, hakîkatı gösterir, tabîî görebilene. Çünkü “güneş, bu kadar parlaklığı ile köre fayda veriyor mu? Biz ki hakîkat güneşinin karşısında olduğumuz halde onu görmek için gaflet örtülerini paralayamadan karanlıklarda bocalayıp duruyoruz. Halbuki her adımla ademe doğru koşturulan biz, bilmediğimiz sonların tehlikelerine sevkedilmekteyiz. Nihâyetsiz bir emel denizinde, hırs ve tamah rüzgârlarıyla şişmiş yelkenimizle çalkana çalkana ecel denizine doğru gittiğimizi olsun bilsek...”

Durmadan aramak, can içindeki cânânı bulmak, nefisten kalbe hicret, ruhtan sırta ve sırdan da Mevlâ’ya yetmektir. İşin asıl gerçeği yansıtan sesin halâvetine kendimi teslim etmektir:

“Yol gönüldür, yolcu sensin. Bu yolu geçmek için nefis ferâgatından başka ne çâre? Geç... fakat cennete varmak için değil, kopup geldiğin noktaya ulaşmak, asıl benliğini bulmak için geç!”

Önemli olan yaşama formülünün çözümünü bulmaktır. Ömür sermâyesini gereği gibi kullanmaktır. Dünya hayâtının ne kazandıracığını, ne kaybettireceğini iyi düşünmelidir insan. Görevlerle yükümlü olması, sorumluluk bilinciyle hareket etmesi insana yaşama

anlamını kazandırır. İşte burada yine Sâmiha Ayverdi çözüm getiriyor, bir otokontrol lüzûmundan söz ediyor: “Bir kimsenin kendi kendini hesâba çekmek ve nefis muhâsebesi yapmak için behemehal üstün ve ilâhî bir makâma karşı mesûliyet duygusunun olması ve o makâma beli (kabul ve tasdik) demiş bulunması îcap eder.”

Mârifet, hayâtın gerçek yüzünü görebilmektir. Acısıyla, tatlısıyla bir karışım olan hayâtı kendi akışında yaşamaktır önemli olan. Görüldüğü gibi değil, olması gerektiği gibi sürdürmektir aslı. “Çünkü hayat çok kazançlı olabilir ama bereketli olmayabilir. Hayat çok sıhhatli geçebilir ama, sıhhatinin bereketi olmayabilir. Çok mutlu gülerек eğlenerek geçmiş bir hayat olabilir amma, hiç amma hiç bereketli olmayabilir. Mühim olan maddî ve mânevî rızkın bir arada yürümesidir.”

Toplumda huzur ve sükûnetin hâkim olması insandan geçmektedir. Dünyânın ilk önce kendi kendiyile barışık bireylere ihtiyâcı var. Böyle bireylerin oluşturduğu huzurlu ve mutlu bir âile, huzurlu ve mutlu toplum demektir. Bizler arzu edilen bu toplumun neresindeyiz?

Sâmiha Ayverdi bu alanda da eserleriyle yardıma koşarcasına elimize bir tomar anahtar vererek kaybolan hazînemizin değerlerine âit kapıları gösterir. Bize düşen o bir tomar anahtar içinde hangisinin hangi kapıyı açacağını bulmak ve açmak olsa gerek.

Dâr-ı dünyâda ebedî olarak kim kalmıştır ki biz kalalım. Bizden evvelkiler bu dünyâdan yolcu oldukları gibi, gün olup biz de mukadder âkıbete doğru revan olacağız. “Gelenler hep gitmişler ve bu doğuşlar ölüşler de kıyâmete kadar tabî zincirini sürüyerek devam edecektir.”

“Bizi dünyâyaya salan ilâhî kudretin karşısına pak alın ve yürekle çıkararak dünya seferimizi tamamlamak olduğuna göre, hayvânî ve beşerî zaaflarımızın tuzağına düşürülüp sürüklenen gaflet erbâbı olmak yerine, sanki kıyâmete kadar yaşayacakmış vehmi içinde boğulup kalmaktan yakamızı kurtarmak gerekmez mi?

Minyatürü Sevdiren Adam: Nusret Çolpan'ın Vefâtının Ardından

Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar

2 008 ilk yazının bitimiyle başlayan bir ölüm fırtınası dost ağacımızı sarstı, dolu iki ay içersinde aklımıza, gözümüze, gönlümüze hitap eden insanlarımızı aldı ve bizleri yetim bıraktı. Haziran ayının hemen başında Nusret Çolpan'ın beklenmedik ölümünü, ayın sonuna doğru, Prof. Ahmed Yüksel Özemre'nin sevenlerini alıştırarak gelen vefâtı izledi. Daha ne oluyoruz demeye vakit kalmadan, Süheyl Ünver Hocamızın oğlu Ahmed Aydın Bey'in Temmuz ortasındaki ânî ölümünü, Ağustos başlarında Bandırmalı Ali Öztaylan'ın Hakk'a yürüyüşü tâkip etti. Peş peşe gelen bu ölümler, bizim dost dünyamızın, aynı kültür ikliminde soluklananlarca bildik isimleriydi. Bu isimlerden herbiri, kişisel târihlerinde vazîfelerini bihakkın yerine getirmiş, zengin yaşamış, güzel insanlardı. Diyeceğim şu ki, 2008 yazında vukû bulan bu ölümler, bizlere ıstıraplı günler yaşattı. Bu mübârekleri hayırla, rahmetle ve hasretle anyorum ama, nideyim ki, yerlerini boş bıraktılar. Ölüm denen acı gerçeğin insanı kül ufak etmesi, hâtıralarını savurup silmesi karşısında, çâresiz kalışımız da bir başka acı gerçek! Geriye sığınılacak pek bir şey kalmıyor; sâdece bıraktığı eserler ve kaydedilebilen anılar ölüyü diri kılıyor.

Göç kervanının ardından kalıp da, gidenlerin bıraktığı aziz hâtıralarına bakınca, bu dostlar için sarsak kalemime abanıp, rahmete vesîle olması dileğiyle; üç-beş satır yazmayı görev bildim. Bu cümleden olarak, değerli minyatür sanatçısı Nusret Çolpan için de bu kırık dökük satırları kaleme almış bulunuyorum. Oysa, hemen ifâde etmeliyim ki, Nusret Çolpan'ın parmaklarının ucundan dökülen şâheserler, onun adını sönmeyen bir yıldız olarak Türk süsleme-

sinin semâsında parlatacaktır.

1952 yılında Bandırma'da başlayan Nusret Çolpan'ın hayâtı, 2008 Haziranında İstanbul'da Topkapı'da toprağa kavuşmasıyla hitam buldu. 56 yıla sıkışan bir ömrün yirmi yaş sonrasının teklifsizce adandığı minyatür sanatında yükselen bir başarı grafiği yakalamış olması, dikkatlerimizi onun bu sanat dalına intisâbının ilk günlerine çekiyor. 20 yaşında iken, sevk-i tabînin itici gücüyle, minyatür sanatına beslediği ilgi ve iştîyak onu İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Târihi Enstitüsü'nde Türk süslemesi derslerini veren bir büyük hocaya, A. Süheyl Ünver'in yanına çekti ve minyatürle tanıştı. İhtimal ki, Nusret'in Ünver'e mülâkî olmasında bir Süheyl dostu olan Bandırmalı Ali Öztaylan Efendi'nin yönlendirmesi söz konusudur. Nusret Çolpan, minyatür sanatında aradığı cevheri Süheyl Ünver'in koruyucu kanatları altında buldu. Aradığı cevher, zengin damarlı bir mâdenin içersindeydi. Aslında, aramakla bulunmayacak minyatür sanatının bâzı nâdîde örnekleri Ünver arşivinde emrine âmâde idi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Târihi Enstitüsü'nde Süheyl Ünver'in kurduğu nakışhânedede malzeme ve hoca sıkıntısı çekmedi. Burada, Ünver'in muâvinlerinden Âzâde Akar Hanım'la çalıştı. Nusret, vâsitasız ve beklemeksizin bir cevheri, hoca ve bilgi birikimi olarak, Ünver nakışhânesinde bulmuştu ama, bu istîdatlı gencin hocalarına sunduğu ilk temrinler gözleri kamaştırıyordu. Verdiği ilk örneklerle görülen oydu ki, bir büyük sanatkâr, mesleğinin ilk aşamasını başarıyla tamamlamış, eşiği atmış, yola revan olmuştur. Nusret, bu nakışhânedede, dinmeyen bir aşk, sönmeyen bir heyecanla çalıştı, hârîka minyatürler yaptı. Ürettiği hârîkalar onu, Türk süslemesinin minyatür dalında, usta bir minyatürist yaptı. Daha sonra, Ünver-Akar çizgisinden neş'et eden ışıkla, talebelerine bu sanat dalının inceliklerini öğretmeye çalıştı.

Bu meyanda, 1980 yılında, yaptığı mîmarlık tahsîlini Yıldız Üniversitesi'nde tamamladı. Artık Nusret Çolpan, mîmar ve minyatür sanatçısıdır.

Nusret Çolpan, târihî sürüklenişi içinde, minyatür sanatında geleneği özümsemiş, mevcut birikimi yoğurmuş, ancak hazır malze-

meyle yetinmediği için kendisini mevcûda hapsedmemiştir. İşte bu noktada onun ustalığı devreye girecek, yeni gelişmelere ve eğilimlere açık durarak özgünlüğe kulaç atacaktır. Minyatürde tarz-ı kadim anlayışını yenileştirerek, ciddi bir odak değişikliğini eserlerinde, sanatkârlığının ilk günlerinden itibaren göstermeye başladı. Getirdiği değişiklik, esasta, târih ve coğrafya boyutunu İstanbul merkezli minyatürlerde kendini hissettiriyordu. Bu anlayışla ürettiği minyatürlerinde, Kız Kulesi'nden Haydarpaşa Garı'na, Galata Kulesi'nden Haliç'e kadar İstanbul'u işliyordu. Bu hârikalardan biri de, Hırka-ı Şerif Câmii'ne âit fevkalâde büyüleyici bir çalışmasıydı. Bir sohbetimizde, kendisine, epey zamandır bir semt monografisine girizgâh olmak üzere Hırka-ı Şerif ve civârına dâir belge ve bilgi topladığını, çalışmam kitaplaşacak olursa, kendisinin bu minyatürüyle taçlanacağını, bu cihetle bu minyatürü kullanmam için izinlerini istediğimde memnûniyetini bildirdiğini, bu vesîle ile, kaydetmek isterim.

Akan zaman, bu büyük ustayı nâdide güzellikler üreten, ürettiğini toplumla paylaşan bir minyatürist konumuna getirdi. Derslerinde öğrencileriyle, bu sanatın içinde mündemiç sırrı bölüşürken, kaptan kaba boşalıyor, bu meyanda, bu topraklarda, Türk süsleme sanatını önümüzdeki bin yıla taşıyacak mühim bir görevi de yerine getirmiş oluyordu. Hülâsa, Nusret Çolpan, minyatürleriyle sanatseverlere ulaşırken bir devre damgasını vuruyordu. Parmaklarının ucundan dökülen minyatürler bir yanda, öte yanda, kaptan kaba dolmasıyla da, bu sanat dalını gelecek kuşaklara, zevk-i selîmin müstakbel ustalarına emânet etmesiyle de, o kadar ileriye dönüktür. Tahsîsî olarak, minyatürde İstanbul merkezli çalışması ile Nusret Çolpan, tıpkı şiirde Yahyâ Kemal Beyatlı, romanda Ahmed Hamdi Tanpınar ve resimde Ahmed Yâkupoğlu'nun İstanbul sevgisini meveddete dönüştürdükleri ateşi harlandırıyordu. Nusret Çolpan'ın bu gayreti, İstanbul'a minyatürlerde ebediyen yaşama hakkını teslim eden, soluğu uzun düşecek bir duyarlılık olarak görülmelidir. Bu cihetle onu, zamânımızın Levnî'si ya da Nakşî Bey'i olarak tavsif etmede bir mübâlağa yoktur, sanırım. Kaldı ki, Nusret Çolpan min-

yatürleri ile, Yahyâ Kemal'in üzerine titrediği 'imtidat' anlayışına can suyu olmaktadır. Minyatürde yakaladığı özgünlükle, eskiden kopmadan fakat tarz-ı kadîmi yeni bir anlayışla soluklandırırken, kendisinin hazır bulup temellük ettiği bir mîrâsı da ileriye taşıyordu. Oysa, o daha yaşarken, İstanbul minyatürleri kitaplaştı, bâzı minyatürleri otobüs panolarında ve metro istasyonlarında duvarlardaki posterlerde sergilendi. Bugün, İstanbul metrosunun duvarlarını onun minyatür çinileri süslüyor. Nusret Çolpan, çalışmalarıyla minyatürü tabana aktardığı, halkla buluşturduğu için de çağdaşlarından ayrılıyor.

Çağdaş Türk minyatürünün bu büyük ustasını, ölümüyle, fâni vücûdunu nisyan bulutlarına terkedilen her ölü gibi, sâdece toprağın merhametine bırakmadığımızı düşünüyorum. Nusret Çolpan'ın en esaslı ve soluğu hiç de kısa düşmeyecek başarısı, Türklerin bin yılı bulan bu topraklardaki sanat serüvenine ileriki bin yıl için zevki selim küresinden uzattığı ışık selidir. Tesellîmiz de budur.

Saraybosna ve Travnik Hâtıraları

Prof. Dr. Nuri Köstüklü

Uluslararası Burch Üniversitesi'nin 17- 19 Mayıs 2013 târihlerinde Saraybosna'da düzenlemiş olduğu "Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı (Türkoloji) Kongresi"ne "Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında 'Türk' ve 'Türkiye' İmaji" konulu bildiri sunmak üzere dâvet edildim. Türk Hava Yolları ile 16 Mayıs günü yerel saatle 13.30'da eşim Nermin Hanım'la birlikte Saraybosna hava limanına vardık. Tabî ki ilk işimiz aşağı-yukarı iki ay önce rezervasyon yaptırdığımız üniversiteye yakın Otel Terme'ye gitmek oldu. Otel görevlisi rezervasyonumuzun olmadığını ve mevcut yerin de bulunmadığını söyledi. Anlaşılan o ki, o günlerde Saraybosna'da başka toplantılar bulunduğundan ve otele talep yüzünden bizim gibi başka rezervasyonları da maalesef daha yüksek fiyata başkalarına satmış olmalılar. Karşılaştığımız bu ilk manzara, bizi Bosna-Hersek hakkında Tito döneminden kalan ticârî tecrübesizlik veya ahlâk kalıntılarıyla bâzı olumsuz düşüncelere itse de, bâzı şahısların yanlış davranışlarının bütün ülkeye mâledilemeyeceği düşüncesi ile, kongre sorumlusu Doç. Dr. Mustafa Arslan bizi diğer 4 akademisyenle birlikte Otel BM'ye yönlendirdi ve oraya yerleştik.

17 Mayıs Cuma günü öğleden önce kongre açılışı ve protokol konuşmaları oldu. Cuma namazını edâ için üniversitenin yakınında bir câmiye gittim. Minberin iki yanında yeşil zemin üstünde beyaz ayyıldızlı iki bayrak asılı idi. Aynı bayrağı bâzı câmilerin minârelerinde de görüyoruz. Öğleden sonra oturumlar başladı. Benim oturum başkanlığı yaptığım ve bildirimi sunduğum salon oldukça dolu idi. Soru cevaplardan alâka çektiğini ve verimli olduğunu söyleye-

biliriz.

17 Mayıs akşamı Saraybosna'nın en önemli târihi dokusu Başçarşı'yı dolaştık. Bedesteniyle, câmisiyle, sebiliyle, Arnavut kaldırım sokaklarıyla tam bir Osmanlı kimliğini taşıyor. Bosna'da Osmanlı hâkimiyetinin başladığı 1463 yılından itibaren kurulmaya başlayan çarşının 16. yy. ortalarında çok önemli ticârî ve kültürel merkez hâline geldiğini biliyoruz. Başçarşı'nın ve Bosna'nın önemli simgelerinden biri olan Gâzi Hüsrev Bey Câmii bizi yoğun bir mânevî atmosfere sürükledi. 1531 yılında Osmanlı Beyi Gâzi Hüsrev tarafından şehre hediye edilen bu câmide akşam namazı kılmanın hazzını yaşadık. Câmînin minâresinde daha önce bahsettiğim yeşil zeminli ayyıldızlı bayrak dalgalanıyor idi. Câmînin karşısında bulunan Osmanlı dokusu bir han içinde otantik mekânlar dikkatimizi çekti. Kongre için Niğde'den gelen Yrd. Doç. Dr. Salih Özkan, Şaban Bayrak, Gaziantep'ten gelen öğrencim Yrd. Doç. Dr. Ayhan Doğan ile birlikte tamâmen Osmanlı kültürünü yansıtan bir atmosfer içinde han içindeki sedirler ve hasır yastıkların bulunduğu Divan adlı mekanda Boşnak kahvesi içmenin hazzını yaşadık. Aslında içtiğimiz bu kahve, kulpsuz fincanı, bakır cezvesi, yanında lokumu ve suyu ile Osmanlı inceliği ve nefâsetinin Bosna'da yaşayan yalnızca bir örneği idi. Burada ve Başçarşı'nın burekçilerinde (börekçilerinde) ve diğer dükkanlarında esnafın çoğunluğu Türkçe biliyor idi. Yıllar önce Prof. Dr. Mustafa İsen'den (şimdi Cumhurbaşkanlığı Genel sekreteri) bizzat dinlediğim, "Balkanlar'da Türkçe biliyor ve konuşuyor olmanın bir medeniyet ve statü işâreti olduğu" tespitini, önceki yıllarda görme imkânı bulduğumuz Kosova, Makedonya vd. Balkan ülkelerinde ve şimdi de Bosna'da şahsen yaşıyorduk.

Bildirimi sunmuş ve kongredeki diğer görevlerim bitmiş olduğundan 18 Mayıs Cumartesi gününü Bosna-Hersek'in diğer târihî şehirlerinden olan Travnik'te değerlendirmek istedik. Değerli öğrencim ve meslektaşım Ayhan Doğan, yeğeni Selçuk'un Saraybosna'da üniversite tahsili yaptığını ve bizi arabasıyla Travnik'e götürebileceğini söyledi. Tabii ki böyle bir teklif bizim için çok makbule geçti. Çünkü, burada şehirlerarası yolcu otobüsleri maalesef belli

saatlerde ve düzenli olarak işlemiyormuş. Bâzı kısımları hâric genellikle yollar dar ve tek şerit olduğundan Saraybosna-Travnik arası 90 km. yolu aşağı-yukarı 1,5 saatte alabildik. Travnik'e girişimizde kendimizi bir Türk şehrine girmiş gibi hissettik. Osmanlı kalesi, medreseleri, çeşmeleri, saat kulesi, köprüleri, kahvehâneleri, köftçileri, börekçileriyle her tarafında buram buram Osmanlı-Türk kokuyor. Osmanlı Devleti'ne çok sayıda devlet adamı yetiştiren ve "vezirler şehri" olarak bilinen Travnik'te çok sayıda câmi ve türbeye rastlamak mümkün. Yakından gördüğümüz Süleymâniye Câmiî (Alaca Câmiî olarak da biliniyor) dış cephesi renkli motiflerle süslenmiş bir câmi. Benzer bir örneğini de Makedonya'da Kalkandelen (Tetova) şehrinde görmüştük. Burada da Alaca Câmi adıyla fevkalâde güzel bir câmi bulunmaktadır.

Travnik'in girişinde kale hemen gözümüze çarptı. 1463'te Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethedilen Travnik Kalesi'nin tek bir girişi var. O da kalenin etrâfını saran hendeğin üzerinden geçen dar ve uzun bir köprü. Sâdece köprünün başında durarak bile zapt edilmesinin ne kadar zor olduğunu hayal edebilirsiniz. Kale öylesine sarp bir kaya üzerine yapılmış ki, ya dağcılardan oluşan bir birlik ya da Fâtih Sultan Mehmed ancak burayı fethedebilir. Elbette ikincisi olmuş. Kale Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra tamâmen yenilenmiş ve tam bir Osmanlı kalesi hüviyetine kavuşmuş.

Beşgen yapılı kalede bugün artık Travnik Müzesi olarak kullanılan yüksek bir kule ve yalnızca minâresi kalmış câmi kalıntısı bulunuyor. Çünkü 20. yy'ın hemen başında geçirdiği büyük yangında, minâresinin dışında câmi yanmış. Kale içinde dolaşarak bütün Travnik'i kuşbakışı seyretmeniz ve saatlerce vakit geçirmeniz mümkün. Özellikle fotoğraf çekmeyi sevenler için hârikulâde bir mekân. Aman dikkatli olun! Güvenlik önlemleri çok fazla değil, kale dik ve yüksek merdivenlerle çevrili...

Travnik çarşısında dolaşırken, kendimizi sanki memleketim olan Yalvaç'ta dolaşır gibi hissettim. Balkanlar'ın hemen bütün şehirlerinde olduğu gibi, burada da şehir içinden bir çay veya ırmak akıyor.

1549 yılında yapılan Osmanlı klasik mîmârî örneklerinden Yeni Câmî ve hazîresindeki silahtar Abdullah Paşa türbesini ziyâret ettik. Avrupa'da Türk-İslam kültürünü silmeye yönelik 1992-1995 Bosna Savaşı'ndan türbe ve diğer eserler de maalesef nasîbini almış. Ancak türbe 2003'te Türk taburu tarafından restore edilmiş. Travnik'teki önemli târihî dokulardan birisi de Lavsa nehri (mâvi su da deniyor) kenarındaki hâlen bir okul olarak hizmet veren Elçi İbrâhim Paşa Medresesi ve hemen karşı tepenin yamacında Nakşibendî tekkesi dikkatimizi çekiyor. Medrese yolu üzerindeki ve diğer yerlerdeki, fesli, sikkeli, değişik boğumlarda sarıklı, ayyıldızlı mezar taşlarıyla nakış nakış işlenmiş mezarlar, Travnik'in bir kültür ve irfan şehri olduğunun delili olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü biz târihçiler için, mezar taşları, bulunduğu yerin tapu senedi durumunda olup, o yerin tasavvufî durumu ve sosyo-kültürel kimliği hakkında çok önemli ipuçları sunan önemli kaynaklar arasındadır. Bu yüzdendir ki, önceki yazılarımızda, Yalvaç'ın Masır mezarlığının buraların fethi sırasında şehit düşen alperenlere âit mezar taşlarının da bulunduğu ilk Müslüman-Türk mezarlığı olarak dikkat çekmiştik.

Aslında "Şark Meselesi"nin bir parçası olarak Balkanlar'da Osmanlı-Türk kimliğini, İslâm medeniyetini yok etmeyi amaçlayan 1992-1995 Bosna Savaşı'nın bütün yıkıcılığına rağmen, hâlâ Osmanlı karakterini taşımakta ısrarla direnen bizden bir parça olan Travnik'i, İstanbul Yenicâmi veya Yalvaç Devlethan ve Hamidiye câmîleri civârındaki güvercinleri hatırlatan Travnik semâlarındaki beyaz güvercinlere emânet ederek, evlâd-ı fatihâna duâlarla Saraybosna'ya doğru yola çıkıyoruz. Yolun bâzı bölümleri bize Bursa-İnegöl yolunu hatırlatıyor. Mihmandarım Selçuk, yol üzerinde çok güzel "çevabi" ve kuzu çevirmesi yapan restoranlardan birinde mola verdi. Bizim İnegöl köftesini hatırlatan "çevabi" ve "burek" neredeyse Bosna'nın millî yemekleri arasında. Açlığımızı yatıştırdıktan sonra, Saraybosna'ya geri döndük. Akşama daha vakit olduğundan, şehir merkezinin biraz uzağında Vrelo-Bosna (Tito'nun Bahçesi) olarak bilinen ve içinde pırıl pırıl suları akan ve küçük gölcükleri bulunan

çok büyük bir parka gittik. Buraları ve Bosna'nın diğer yerlerini kısacası Balkanları görünce Osmanlı'nın niçin yönünü batıya çevirdiğini ve bir Balkan Devleti olduğunu daha iyi anlıyoruz. İla-yı kelimetullah yüksek ideali şüphesiz Osmanlı'yı batıya yönelten en önemli faktör olmakla birlikte coğrafi câzibe de gözardı edilecek gibi değil.

Cumartesi gününün akşamına yaklaşırken, şehitlik ve Bosna-Hersek'in mîmârı ve ilk cumhurbaşkanı cennet-mekân Aliya İzzetbegoviç'i ziyâret etmeyi asla ihmal edemezdik. Saraybosna'nın hâkim tepesinde bulunan şehitliğin içinde gösterişli mezar yapısından uzak tamâmen sâde bir vatandaş ve kul olarak ebedî istirahatgâhında bulunmayı vasiyet eden "Bilge Kral"ın mezartaşında aynen şu ifâdeler vardı;

"Hüve'l-bâki El-Hayrullah Abdullah, Aliye Mustafa-i Hibe İzzetbegoviç, 1925-2003, El- Fâtiha"

Mezar taşının etrafı ve mezarın üzeri toprak ve çok basit ve sâde bir şekilde üzeri çevrilmiş idi. Yâni mezarlıktaki diğer mezarlardan neredeyse ayırt edilemiyordu. Bir devlet adamı, Bosna-Hersek'in kurucu cumhurbaşkanı, bir Alperen, Hakk'a yürürken bütün dünyevî rütbe ve ünvanlarından sıyrılmış tevâzu ve teslimiyetin doruğunda Yaradanının huzûrunda huşû içinde Saraybosna'yı seyrediyor idi. Bu Hakk dostu ve mütevâzî Devlet Başkanı'na duâ ederken eşim ve ben gözyaşımıza hâkim olamadık. Şehitlikten ayrılırken, şeytanın zorâki aklıma getirdiği, "bizim siyâsilerimizdeki makam ve mansıp uğruna birbirlerine söylediklerini ve davranışlarını, sözde ulvî değerler arkasında meşrû olup olmadığını sorgulamaksızın nasıl mal varlıklarını sınır tanımaksızın kat be kat artırma hırsı içinde oldukları" düşüncesinden sıyrılabilmem için kendimle çok mücâdele ettiğimi bir türlü unutamıyorum.

Bu duygularla biraz yukarıdaki kaleye çıktık ve Sultan Fâtih'in 1463 yılında Bosna'yı Osmanlı topraklarına katarken Osmanlı Ordusunun Saraybosna'ya doğru yürüdüğü derin vâdiyi seyre daldım. Mihmandarım Selçuk'un "Hocam dönelim mi?" sesiyle hayallerimden sıyrılıp kendime geldim. Peygamberimizin hadisindeki

müjdeye mazhar olan Cennet-mekân Fâtih Sultan Mehmed Han'a ve onun övülmüş askerlerine, bütün evlâd-ı fatihâna duâ ile akşam kalacağımız otelimize doğru yola çıktık. Dinlenmemiz gerekiyordu. Çünkü yarın, Osmanlı-Türk izinin simgesi durumuna gelen o meşhur Mostar Köprüsü ve Mostar şehrine doğru tekrar yola çıkacak idik. Gelecek yazımızda Mostar'da ve Adriyatık'e 20 km. kala Türk'ün ulaştığı en batıdaki "Poçiteli" Türk köyünde buluşmak üzere, kalın sağlıcakla.

Hüve

Doç. Dr. Osman Nuri Küçük

Ona yakın olmak ne güzel!..
Hissetmek yakınlığını...
Sevebilmeyi istemek
Sevginin kaynağından...
Ararken yitiğini, kendini,
Onu bulmak ne güzel!..

Gurbette Onu hissetmek,
Gurbet içre gurbeti anlamak,
Rüyâ içre rüyâyı...
Anlamı kaybetmek ne fecî!..
Bulmak için çırpınmak,
Sarılmak hayallere, gulyabânîlere...
Her şeye...

Tekrar Sana dönmek ne güzel!
Ağlamak, hıçkırarak,
Sana dökmek içini,
Her şeyini...
Ey her şeye anlam veren "Mânâ"!
Seni hissetmek ne güzel!..
Güzeli hissetmek...

P. Safâ'nın "Cânân" ve Sâmiha Ayverdi'nin "İnsan ve Şeytan" Romanları Üzerine Bir Mukâyesi

Can Şen*

■ Giriş:

Gerek Türk edebiyâtında gerekse dünya edebiyâtlarında farklı yazarların benzer konuları, benzer fikirleri eserlerinde işledikleri bilinmektedir. Bu durumda hem insan rûhunun ortak temâyülleri hem de ele alınan konunun toplumun sosyal hayatında özel bir öneme sâhip olması etkili olabilmektedir. Farklı yazarların eserlerinde aynı konuyu işlemeleri, yazarların konuya kendi özgün mühürlerini vurabilmeleri şartıyla bir eksiklik değildir.. Karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinin amaçlarından birisi de bu şekilde benzer konuları işleyen yazarların eserlerin arasındaki benzerlik ve farklılıkları⁶⁴ ortaya koymaktır: "*Birden fazla eseri ya da yazarı incelemek, her şeyden önce eleştirel mesâfe ve nesnellik sağlar. Karşılaştırma rasgele iki eser üzerinde yapılmaz, söz konusu eserlerin 'karşılaştırılabilir' özellik göstermesi istenir. Bu özellik ise konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme vb. ilişkiler varsa ya da var gibi geliyorsa mevcuttur. (...)*"⁶⁵

Biz de bu yazımızda Peyâmi Safâ'nın *Cânân* ve Sâmiha Ayverdi'nin *İnsan ve Şeytan* romanlarını ortak bir konuyu işlemeleri dolayısıyla mukâyeseli olarak inceleyeceğiz. Yazımızda iki romanın benzer ve farklı yönlerini ortaya koymaya çalışacağız. *Cânân* 1925

* Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁶⁴ Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ank. 1997, s. 74, 78

⁶⁵ Aytaç, a.g.e. s. 88

yılında⁶⁶, *İnsan ve Şeytan* ise 1942 yılında⁶⁷ neşredilmiştir. Ayverdi'nin *İnsan ve Şeytan*'ı yazarken *Cânân*'ı okuyup bu romandan etkilenip etkilenmediği hakkında elimizde bir bilgi maalesef bulunmamaktadır. Fakat devrinin önemli mütefekkirlerinden olan Ayverdi'nin bu eseri okumuş olması muhtemeldir. On yedi yıl ara ile yayımlanan bu iki romandaki benzerlikler hususunda Ayverdi'nin Safâ'dan etkilendiğini kesin olarak söylememiz mümkün olmasa da toplumu-muzun sorunları ile yakından ilgilenen bu iki romancımızın aynı konuyu benzer bir şekilde işlemelerinin dünya görüşlerindeki benzerliğin bir tezâhürü olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

2-İki romanın mukâyeseli incelenmesi:

Peyâmi Safâ'nın *Cânân*'ı⁶⁸ ve Samiha Ayverdi'nin *İnsan ve Şeytan*'ı⁶⁹ âile konusunu işleyen romanlardır. Toplum sorunlarında muhâfazakâr yaklaşımı benimseyen her iki yazar da âile kurumuna özel bir önem vermektedir:⁷⁰ *"Bir milletin birlik ve dirlik içerisinde hayâtını devam ettirebilmesi, âilelerin saâdetine, kurulan yuvalardaki fertlerin birbirine sevgi, saygı, şefkat ve hoşgörüsüyle davranmalarına bağlıdır. (...)"*⁷¹ Eğer toplumun temeli olan âile kurumu sağlamlığını kaybederse toplum genelinde büyük sorunlar ve huzursuzluklar başgösterir. 20. yüzyılın başlarında ülkemizde batılılaşma hareketlerinin hakkıyla algılanamaması ve çarpık batılılaşmanın yaygınlaşması başta âile olmak üzere toplumun temel unsurlarına zarar vermeye

⁶⁶ Tekin, Mehmet, *Romancı Yönüyle Peyâmi Safâ*, Ötüken Neşriyat, İst. 1999, s. 128.

⁶⁷ Özgürel, Emine Gözde, *Sâmiha Ayverdi'nin Romancılığı*, Akçağ Yayınları, Ank. 2012, s. 25

⁶⁸ Safâ, Peyâmi, *Cânân*, Ötüken Neşriyat, İstanbul (t.y.)

⁶⁹ Ayverdi, Sâmiha, *İnsan ve Şeytan*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2009.

⁷⁰ Bu konuda şu kaynaklara bakılabilir: Sazyek, Hakan, "Cânân'da Batılılaşma Açısından Âile", *Türk Dili*, sayı: 433, Ocak 1988, s. 37-41; Şen, Can, "Peyâmi Safâ'nın Bir Akşamı Romanında Ahlakî Açıda Âile", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı: 162, Nisan 2012, s. 79-86; Gültaş, Ayhan, "Muhabbet Dolu Cesur Mütefekkirimiz", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı: 166, Nisan 2013, s. 60-67; Özgürel, a.g.e. s. 158-161.

⁷¹ Gültaş, a.g.y. s. 62

başlamıştır. Bunları gören ve bunlardan rahatsızlık duyan Peyâmi Safâ, Sâmîha Ayverdi gibi yazarlar eserlerinde toplum sorunlarını işleyerek bireylere ve topluma çözümler sunmayı amaçlamışlar, büyüyen tehlikelere karşı edebî eserin gücünden faydalanarak uyarılarda bulunmuşlardır.

Her iki romanda da eşlerin karılarını aldatmaları ve terk etmeleri ile âilelerin yıkılması söz konusudur. *Cânân* romanında Lâmi, sâdik ve nâmuslu karısı Bediâ'yı ihtiraslı, çekici ve etrâfındaki erkeklere şehvet arzusu saçan Cânân ile aldatır ve karısını boşar. *İnsan ve Şeytan* romanında da Dr. Şevket ilerlemiş yaşına rağmen Bediâ gibi sâdik ve nâmuslu olan karısı İsmet'i ihtiraslı ve şehvetli Lâle için aldatır ve karısından ayrılır. İki romanda da şuh bir kadın yüzünden âile kurumunun nasıl yıkıldığı gözler önüne serilir.

İki romanda da âileleri yıkan bir meş'um kadın tipi söz konusudur. Cânân ve Lâle, yaşantıları normal seyrinde giden iki âilenin bir anda karşısına çıkarak âilelerin yıkılmasına sebep olmuşlardır. Bu kadınlar, Tanzîmat'tan beri romanımızda çeşitli özellikleriyle karşımıza çıkan kötü kadın tiplerindedir. Her ikisi de genç ve şuh olan bu kadınlar Lâmi ve Dr. Şevket'i baştan çıkarırlar. Lâmi'nin genç, Dr. Şevket'in ise yaşını başını almış ünlü bir doktor olması sonucu değiştirmemiştir. Dr. Şevket'in olgunluğu ve aklıbaşındalığı Lâle karşısında iflas etmiştir. Dr. Şevket'in içine düştüğü durum, Lâmi'nin durumundan daha kötü ve rezildir. Çünkü Dr. Şevket, karısını kızı yaşında hoppa bir kadın için terketmiş, büyük emekler vererek edindiği mevki ve şöhretini Lâle'nin istekleri uğrunda harcayarak kendini topluma rezil etmiştir.

Cânân ve Lâle'nin ortak özelliklerinden birisi de kan bağı olmamasına rağmen baştan çıkardıkları erkeklerin eşleri ile aralarında uzaktan bir akrabâlık bulunmasıdır. Cânân, Bediâ'nın kardeşi Şemsi'nin kayınpederi Şâkir Bey'in beslemesi, bir nevi üvey evlâdıdır. Lâle de İsmet'in kardeşi Muhtar'ın üvey kızıdır. Her iki kadın da gençlik ve güzelliklerinin en belirgin olduğu bir yaşadılar.

Bahse konu romanların ahlâklı kadınları Bediâ ve İsmet de ortak özelliklere sâhiptirler. Her iki kadın da geleneksel Türk âile

değerlerine ve ahlâkına sâhip, Safâ ve Ayverdi'nin Cânân ve Lâle'nin zıddı olarak okuyucunun karşısına çıkardıkları örnek kadın karakterlerdir. Her ikisi de muhâfazakâr âile terbiyesi ile yetişmiş, kocalarına ve âilelerine bağlı, görgülü ve nâmuslu kadınlardır. Her ikisi de kocalarının kendilerini terketmeleri karşısında büyük bir ızdırap içine düşmelerine rağmen vakarlıklarını korumuşlar, acılarını kendi içlerinde yaşamışlardır. İsmet Bediâ'dan daha yaşlı olmasına rağmen, her iki kadında da benzer bir olgunluk görülmektedir.

Her iki romanda âilelerin yıkılmasında Cânân ile Lâle ne kadar etkili olmuş olsa da bu durumda Lâmi ve Dr. Şevket'in de büyük payı vardır. Bu kadınlar, Ayverdi'nin tâbiriyle birer şeytan olmalarına rağmen iki erkek, onlar karşısında kendilerine hâkim olabilirler, karılarını aldatmayabilirlerdi. Bu durum, erkeklerin de ortaya çıkan olumsuz olaylarda büyük paylarının olduğunu ortaya koyar; şurası bir gerçektir ki şeytan bile insanın kendi ihmallerinden faydalanarak insanları kendine esir eder.⁷² Lâmi, durumun bu boyutunu hiç düşünmeden tamâmen arzularına göre hareket ederken Dr. Şevket yaptığığın bilincindedir, fakat elinde imkân olmasına rağmen kendisini dizginlemez. Bu, iki romanda da erkeklerin kabahatini ortaya koymaktadır. Dr. Şevket'in şu sözleri, yuvaların yıkılmasında kötü kadınlar kadar erkeklerin de kabahatli olduğunu açık bir şekilde okuyucuya sunmaktadır, bu satırlar aslında büyük bir gerçeğin de dile getirilişidir:

*"Benim için 'şeytana uydu, zavallı adam...' diyorlar. Doğru, fakat eksik bir söz. Eğer ben de ondan bir cinsiyet olmasaydı, nasıl uyabilirdim? Demek ki, ben de biraz şeytanmışım; yâhut asıl şeytan benmişim."*⁷³

Bahse konu romanlar arasındaki bir diğer benzerlik de romanların kötü kadınlarının yazarlar tarafından cezâlandırılmasıdır. Annesi kötü muâmele gördüğü kızı Cânân'ı başını karyola demirine vura vura öldürür. Lâle de Dr. Şevket'le alay ettiği, onu küçük düşürdüğü bir kır eğlencesinde eşek tepmesi ile bayır aşağı yuvarlanıp

⁷² Özgürel, a.g.e. s. 362

⁷³ Ayverdi, a.g.e. s. 168

bir kayaya çarparak ölür. Bu iki ölüm, bir nev'i "ilâhî adâlet" olarak değerlendirilebileceği gibi Safâ ve Ayverdi'nin ahlâksız iki kadına verdikleri bir cezâdır. Yazarlar, bu şekilde kötü karakterleri cezâlandırarak hem romanın okur üzerindeki psikolojik etkisini arttırmışlar hem de kötülüklerin karşılıksız kalmayacağı mesajını vermişlerdir.

İki roman arasındaki en büyük benzerliklerden birisi de olay örgüsündedir. Her iki roman da "hal değişim kalıbı" ile yazılmıştır. Bu kalıp, mitsel ve arketipsel bir özellik gösterir. İnsan oğlunun ataları Hz. Âdem ve Hz. Havvâ, günah işleyip cennetten kovulmuşlar, bir sınav olarak dünyâya gönderilmişler ve daha sonra Allah tarafından affedilmişlerdir. Hal değişim kalıbında da bu tarz bir süreç söz konusudur. Kişi (roman ya da anlatı karakteri) güzel bir hayâta sâhipken bir hatâ işler ve kötü duruma düşer. Daha sonra pişman olup hatâlarını telâfi edebilirse eski güzel hayâtına kavuşur.⁷⁴ *Cânân* ile *İnsan ve Şeytan* romanlarında olay örgüsü bu şekildedir. *Cânân'* da karısı ile düzgün bir hayâta sâhip olan Lâmi karısını aldatır, boşar ve *Cânân* ile yaşamaya başlar. *Cânân'*ın kendisini aldattığını öğrenen Lâmi, olumsuz bir durum içerisine düşer. *Cânân'*ın ölümüyle berâber yaptıklarından pişmanlık duyan Lâmi, Bediâ'ya geri döner ve özür diler. Romanın son satırlarından hayatlarının eskiye döneceği anlaşılır.

İnsan ve Şeytan romanında da olayların gelişimi bu şekildedir. Dr. Şevket, mevki ve şöhret sâhibi ünlü bir doktorken, huzurlu bir âilesi varken karısını aldatır ve terk eder. Lâle ile yaşadığı hayat eski hayâtına göre oldukça bozuktur. Lâle'nin isteklerini karşılayabilmek için şöhret ve şerefinden hattâ mesleğinden olmuştur. Yaşadıkları yavaş yavaş onu rûhen olgunlaştırır da maddî olarak çöker. Lâle'nin ölümünden sonra felç geçiren Dr. Şevket'in yanında yine eski âilesi bulunur. Bu noktada "*İnsan ve Şeytan*"ın "*Cânân'*dan farkı şudur: Lâmi, olayların sonunda eski hayâtına dönebilirken, Dr. Şevket malını, şeref ve şöhretini, sağlığını kaybeder. Ama mânevî bir

arınmaya kavuşur.⁷⁵

Bahse konu romanlar arasındaki ilginç bir benzerlik de her iki romanda da olayların geçtiği sürenin “bir sene” olmasıdır. Hem *Cânân*'da hem *İnsan ve Şeytan*'da olaylar bir sene içerisinde vukû bulur.⁷⁶

İki roman arasındaki benzerlikleri bu şekilde sıraladıktan sonra farklılıklarına değinebiliriz. En başta romanlardaki âileler arasında bir fark söz konusudur. Lâmi ve Bediâ, genç bir çiftken Dr. Şevket ve İsmet olgunluk yaşlarındadırlar. Lâmi-Bediâ çiftinin çocuğu yokken Dr. Şevket-İsmet çiftinin bir kızı vardır.

Romanlar arasındaki belirgin farklardan birisi bakış açısı ve anlatıcı kullanımındadır. *Cânân* romanının anlatıcısı 3. tekil şahıstır ve olaylar anlatıcının hâkim bakış açısıyla sunulmuştur.⁷⁷ *İnsan ve Şeytan* romanında ise anlatıcı romanın merkezî kişisi Dr. Şevket Bey'dir, yâni 1. tekil şahıs anlatıcı kullanılmıştır. Olaylar merkezî kişinin bakış açısı ile aktarılır. Romanda olan bitenleri Dr. Şevket'in günlüğünden okuruz.⁷⁸

Bunun dışında iki roman arasındaki en büyük fark yazarların aynı konuya farklı yaklaşımlarıdır. Peyâmi Safâ, *Cânân*'da âile-aldatma-sadâkat mevzûlarına toplumsal açıdan yaklaşır. Modernleşmeyi yanlış anlayan ve yanlış uygulayan toplumumuzda âile kurumunun sağlamlığının korumasının önemini vurgulamak ister. Sâmiha Ayverdi de bu noktada Safâ gibi düşünmekle beraber *İnsan ve Şeytan*'da toplumsal olandan ziyâde bireyin mânevî olgunlaşması üzerinde durur. Ona göre bireysel ve toplumsal hatâlar kişilerin kendilerini mânevî olarak olgunlaştıramamalarından kaynaklanmaktadır. Dr. Şevket'i bu yaklaşımla biçimlendiren yazar, kademe kademe onun mânevî olgunlaşmasını okuyucuya sunar. *Cânân*'da böyle bir yaklaşım söz konusu değildir.

Sonuç:

Yazımız boyunca Peyâmi Safâ'nın *Cânân* ve Sâmiha Ayverdi'-

⁷⁵ Özgürel, a.g.e. s. 373-377.

⁷⁶ Tekin, a.g.e. s. 134; Özgürel, a.g.e. s. 200.

⁷⁷ Tekin, a.g.e. s. 129-130.

⁷⁸ Özgürel, a.g.e. s. 32.

nin *İnsan ve Şeytan* romanlarını mukâyeseli olarak incelemeye çalıştık. Görüldüğü gibi iki roman arasındaki benzerlikler oldukça çoktur. Farklılıklar da iki romancının konuya yaklaşım ve bakış açılarında ortaya çıkmaktadır. Gerek şahıslar, gerek konu, gerekse olay örgüsündeki benzerlikler Ayverdi'nin Cânân'dan etkilenmiş olabileceğini düşündürse de yazımızın başında da belirttiğimiz bu konuda elimizde bir bilgi bulunmadığı için kesin hüküm vermemiz mümkün değildir. Yine yazımızın başında belirttiğimiz gibi Sâmiha Ayverdi gibi münevver bir yazarımızın devrinin ünlü yazarlarından Peyâmi Safâ'nın bu romanını okumuş olması kuvvetle muhtemeldir. Ayverdi, Safâ'nın romanından etkilenip benzer bir roman yazmak istemiş olsa bile *İnsan ve Şeytan*'a kendi dünya görüşü ile özgün bir hava katabilmiş, kendi romancılığının mührünü eserine vurmuştur.

Kaynaklar:

- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ank.1997
Ayverdi, Sâmiha, *İnsan ve Şeytan*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2009
Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, kendi yayını, Ankara 2004
Güldaş, Ayhan, "Muhabbet Dolu Cesur Mütefekkirimiz", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı: 166, Nisan 2013
Özgürel, Emine Gözde, *Sâmiha Ayverdi'nin Romancılığı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012
Safâ, Peyâmi, *Cânân*, Ötüken Neşriyat, İstanbul (t.y.)
Sazyek, Hakan, "Canan'da Batılılaşma Açısından Âile", *Türk Dili*, sayı: 433, Ocak 1988
Şen, Can, "Peyâmi Safâ'nın Bir Akşamı Romanında Ahlakî Açıdaan Âile", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, sayı: 162, Nisan 2012
Tekin, Mehmet, *Romancı Yönüyle Peyâmi Safâ*, Ötüken Neşriyat, İst. 1999

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

Kestâne Çizme Makinası

Yolum düştükçe Tahtakale'yi dolaşmaktan zevk alırım. Semtin aslı adı "Taht-ı Kal'a" imiş. Yâni, kalenin altı.. Halk ferâseti zaman içinde ismi 'Tahtakale'ye çevirmiş. İyi de yapmış: Zîra semt, yaptığı işin adını taşır hâle gelmiş: Dükkânların ekserisi, tahtadan oyma ya da yontma, elışı, makine işi, küçük ev malzemeleri satar: Boy boy şimşir kaşıklar, dikiş kutuları, ekmek tahtaları, oklavalar, merdâneler, ekmek sepetleri, tavlalar... ve tahta işi olarak aklınıza ne gelirse hepsini bulmak, görmek mümkündür. Dükkânlar küçük küçük ve birbirine bitişik olduğu için esnaf, mallarını müşterilerine gösterebilmek maksadıyla dışarıya da tezgâh düzer.

İşte ben onları seyretmeyi severim. Bâzen fabrika işi metal gereçler de olur: Meyva presleri, kızartma makineleri, -her şeyleri kızartan tavalar, tencereler!- , soyma aletleri -patates, patlıcan, elma, armut v.b...- Bu meyanda enteresan nesnelere de rastlarım: Nar tâneleme âleti, mısır patlatma makinası gibi.

Geçen gün, yine öyle tezgâhları teftiş ederken gözüm elle yazılmış bir etikete ilişti: Kestâne Çizme Âleti! Gayri ihtiyârî "Pes doğrusu" demişim. Elime alıp incelemeye bile gerek görmedim, artık öteki tezgâhlara da bakmaktan vazgeçtim, öfke ve kızgınlık içinde, içimden söylene söylene yürüdüm:

Şu yirminci ve dahi yirmi birinci yüzyılların insan oğluna yaptığı hâinliğe bakın: Onun hazıra konma eğilimini nasıl da istismar ediyorlar Yâ Rabbi!..

Bu nesnelere düşünüp imal edenlere sorsanız: “Ne güzel işte, hayâtı kolaylaştırıyoruz. Mutfağınıza, banyonuza, salonunuza bu basit, pratik âletleri koymakla sizi lüzumsuz uğraşlardan, meşgûliyetlerden , bir şeyleri becerememekten, ya da düzgün yapamamaktan kurtarıyoruz. Bize kızıp, ilendiğiniz bütün bu buluşlar, icatlar, basitinden tutun da en muğlağına, en komplikesine, dijital robotlara varıncaya kadar hepsi, hep insan oğlunun hizmetine sunulmakta. Bundan büyük iyilik, bundan daha güzel bir armağan olur mu? Teşekkür edip asrımıza minnet duyacağınıza, zamana haksızlık ediyorsunuz. Bu bir kadirbilmezlik, daha doğrusu nankörlük değil mi?...” diyecekler.

Kendi içinde tutarlı bir savunma olabilir!

Ama ben öyle düşünmüyorum!

İnsan hayâtı bu kadar kolay olmamalı... Zorluklar insanı olgunlaştıran pratiklerdir. Bir problemle karşılaşıldığında çözüm için zihin çalışır, göz-kulak-el çalışır, vücutta kan daha hızlı deveren eder ve insan yaşadığını, var olduğunu, kısacası insan olduğunu hisseder. Hele problemi çözerse duyduğu sevinci, aldığı keyfi ifâde edecek söz bulunmaz.

*

Bir kelebek hikâyesi:

Aklıma kelebek hikâyesi geliyor:

Adamın biri ipek böceğinin kozadan çıkışını incelemekte: Görüyor ki, vakti geldiğinde kozanın içindeki kurtcuk tepeden küçük bir delik açıyor, ama delik onun rahatça çıkmasına müsâit değil. Hayvan ıkına sıkına, zar zor çıkmayı başarıyor. Bu arada vücudu bir yağ salgılamış. Hem o yağın kuruması, hem de yorgunluğunu gidermek için bir süre baygın kalıyor. Neden sonra canlanıyor, kanat açıp uçuyor.

Bizim araştırmacımız bu manzarayı seyrediyor, çektiği bunca sıkıntıdan dolayı kelebeğe acıyor ve bir sonraki kozanın ağzını genişletiveriyor. Kurtcuk kozadan kolayca çıkıyor, ama, çıktığı yerde kalıyor, kanatları açılmıyor, uçamıyor ve olduğu yerde mefluç halde

yatıyor. Laboratuvar çalışması yapıldığında anlaşılıyor ki o, kendi açtığı küçük delikten çıkmaya zorlandığında, vücudu kaygan bir sıvı salgılıyor. O sıvı hayvanın kozadan çıkmasını kolayladığı gibi kanatları da besleyip canlandırıyor, bu sâyede kurtçuk, kelebek olup uçabiliyor. Yâni Yaradan'ın ona sunduğu hayat nîmetini tadıyor.

*

Burada şu soru sorulacaktır: Efendi sen îcatlara, teknolojik gelişmeye karşı mısın?

Cevap vermeden önce bâzı örnekler üzerinde de düşünelim derim:

Günümüzde büyük şehirlerdeki hayat, elektrikli âletlerin her nev'ini, doğalgazlı, lazerli, mekanik veya dijital sistemlerin hepsini, yaşayışımıza soktu. Kaçınılmaz bir durum. Kullanmazsak olmaz. Ahmet Hâşim'in rûhu şâdolsun! "O belde" şiirinde "Mahkûmuz!" demişti. "Bize sunulan bu hayâtı yaşamaya mahkûmuz!" Olmazların olduğu, bir hayal ülkesiydi onun buralardan kaçıp koynunda yok olmak istediği "O Belde"si, bilmem ki özlemine çektiği yer bu teknolojik "Belde!.." miydi?...

Neyse!

Böyle bir dünya yaptık!

Tamam...

İyi, çok güzel, o zaman spor salonlarında envâi çeşit âletlerle, yağmur gibi terler akıtılarak yapılan kas açma ve vücut geliştirme çalışmaları;

Sabah erkenden, kargalar dahi henüz iş başı yapmadan çıkarılan sportif yürüyüşler;

Yogalar,

Kolesterolü dengede tutmak için katlanılan o müthiş diyet çileleri,

Nereden çıktı?

Hele, avuç dolusu paralar verip psikiyatrist kapılarında nöbete girmeler...

Bütün bunlar nerden çıktı?

Cevâbı, şâirin üslûbuyla verirsek:

“Evvel yoğ idi, işbu ahvâl hep yeni çıktı!...” mı demeli?

*

“Peki efendi sence çâre ne?

“Bunca ilim adamının yıllarca emek ve mesâi harcayıp buldukları teorilerden yola çıkan teknisyenlerin sonsuz çabaları sonucu îcat edilmiş bunca yararlı âlet ve edevâtı kaldırıp atalım mı? Ha söyle! Kaldırıp atalım mı?”

El cevap: Hayır, elbette ki atmayalım! Ama sıradan bir insanın, küçük gayretler ve çalışmalarla yapabileceği işleri de elinden alıp, hazırlap yapıp, eline vermeyelim. Bu işin ortasını bulalım.

Yâni, “Kestâne çizme makinesi, nar tâneleme aparatı” gibi zırva zırva keşiflerle uğraşmıyalım!

Yapacaksak adam gibi şeyler yapalım, meselâ:

Atom bombası, kobalt bombası yapalım.

Gerçi onlar yapıldı, şimdilik özel koruma altında tutuluyor. Gerektiğinde çıkarılıp kullanılacak. Hoş, atom bombası kullanıldı, gâyetle iyi sonuç alındı... Benim demem, onlardan daha iyisini, daha güçlüsünü îcat edelim:

Medeniyete hizmette sınır yoktur...

Daha daha?

Genetik bilimi üzerinde gece demeden, gün demeden durup dinlenmeksizin çalışsın ve doktor Frankeştayn’lar yeni ve müthiş yaratıklar yaratıp insanlık hizmetine sunsunlar.

Yapacaksak, devâsâ bilgisayarlar yapıp,

Dünyânın,

Hattâ bütün kâinâtın, bütün hayâtî fonksiyonlarını onlara yükleyip,

Heykır denilen on üç- onbeş yaşlarındaki veletlerin eline de mikro çipler verip,

O bilgileri birbirine karıştırıp eğlenmelerini sağlayalım.

Varsın dünyânın ve de kâinâtın düzeni allak bullak olsun. O kadar önemli değil. Nasıl bu yavrucaklar küçüklüklerinde ortalığı

alt üst ediyorlardı da o zamanlar onların ne kadar hiperaktif, ne kadar süper zekâ olduklarına bakıp iftihar ediyorduk, şimdi de öyle diyelim ve gülmeye çalışalım. Zavallı çocuklar çağdaş oyuncaklardan mahrum mu kalsınlar?

Olmaz!...

Ben bu çocuklara kıyamam !

Çocuklar hiçbir şeyden mahrum kalmamalı.

*

Efendim aklıma gelenler bunlar. Sizlerin ekleyecekleriniz varsa saygıyla karşılarım!...

*

Gören Baston Hikâyesi:

İroni tatlı şey! İnsanın kendisiyle dalga geçmesi hoş oluyor. Ne var ki gerçekler de her zaman tam orada söylendiği gibi olmuyor.

Nasıl mı?

Bakın nasıl:

23 Nisan 2013 târihli *Hürriyet* gazetesinde, Fâtih Çekirge, yan tarafa aldığı fotoğraftan yola çıkarak diyor ki:

“Muğla’nın Fethiye İlçesi Merkez Atatürk İlköğretim okulu öğrencisi Muhammet Orhan,”GÖRME ENGELLİLER İÇİN SENSÖRLÜ BASTON” icat etmiş.

Bu icâdını gerçekleştirirken Muhammet kendi kendine sormuş:

“Arabalar için oluyor da görme engelliler için niye olmasın?” Arabalar için olan, önde veya arkadaki engeller için sesli uyarı sistem ! Peki, böyle bir sistem Görme Engelliler için de yapılamaz mı?”

Uğraşmış, çalışmış ve sonunda SENSÖRLÜ BİR BASTON yap-

maya muvaffak olmuş.

Baston bir engele yaklaştığı zaman iki metre önce kesik kesik uyarı sesi veriyor, yarım metre kaldığında da sürekli düdük sesi ile sâhibini ikaz ediyor.

Muhammet 13 yaşında. Yâni üst yazıda mevzu ettiğim, mikro çiplerle oynayarak bilgisayarları, internet sistemlerini allak bullak etme becerisinde olanlarla aynı yaşta.

Ama o, bozucu değil yapıcı!...

Fatih Çekirge : "Muhammed'in îcâdını görünce, televizyonlardaki "YETENEK SİZSİNİZ" müptezelliğini düşündüm." diyor.

Ben de "KESTÂNE ÇİZME MAKİNASINI" düşündüm.

Bütün bunlardan sonra şöyle demek istiyorum:

Ey insanlar!... Bakın, baktığınızı görün ve düşünün! "Onlar ki bakarlar, lâkin görmezler!" lafz-ı Celîlindeki ayıplamadan kurtulun. Rabbim size bakma nîmetini bahşetmiş, akıl da vermiş, o halde baktığınızı görme idrâkine ulaşın. Bunda sizler için nice faydalar vardır!...

Onun için:

Diyorum ki:

KALDIR BAŞINI KARDEŞİM!...

Kaldır başını, yüzünü göreyim; belki aradığım güzel sensin!

Bak bana, belki aradığın benim! Bende huzûru göreceksin belki!...

Nice zaman oldu birbirimizi görmüyoruz.

Sağımızdan solumuzdan gelip geçenleri görmüyoruz.

Etrâfımızı görmüyoruz!..

Aramıza dijital dünya girdi.

Otobüste, yolda, iş yerinde, evde ve dahi başka yerlerde hep onunlayız. Onun için:

Gel bu sakil oyunu bozalım:

Kaldır başını kardeşim, yüzünü göreyim, yüzümü gör, KÖREBE OYUNUNDAKİ ebe olmayalım artık.

Bütün güzellikler senin olsun.

O güzellikleri gören gözlerini öpeyim!...

Kal sağlıklılıkla!...

AIHM'in Âcilen Ele Alması Gereken Büyük Bir Mağdûriyet Dâvâsı!...

Kalın sağlıcakla deyip yazımı bitirmek üzereydim ki bir başka mevzu, koşa koşa, nefes nefese araya girdi: MÎMAR OLMAZ, ama ARKİTEKT olur!... MAHALLE olmaz, TOWERlar olacak! Niye?

Evet, sâhi niye?

Anlatacağım, ama önce bu yarı bilmece gibi lâfların nereden çıktığını îzah etmem gerekiyor.

Efendim, geçen gün Yüksek Mîmar Dr. Aydın Yüksel bey elinde sekiz-on sayfalık bir broşürle geldi: "Abi bak, 1935'lerde mîmârî medyamız nelerle meşgûlmüş, bana pek ibretâmiz geldiği için siz de göresiniz diye getirdim." dedi. (1990 Mart'ında yayınlanan *Dekorasyon* dergisindeki bir röportajdı. O zamanlar Türkiye'de mîmârî yayıncılığın üstâdı sayılan Zeki Sayar'la yapılmış bir röportaj...) Üstad konuşmasının bir yerinde şunları söylüyor: 1931'de *Mîmar* adlı bir dergi çıkarmaya başladık. 1935'e kadar bu adla yayınlandı. Ama o yıl bâzı merkezler bizi îkaz etti: "Dil inkılâbı oldu, siz halâ Arapça 'Mîmar' adıyla çıkıyorsunuz. Yayınınız durdurulabilir." dediler. Bunun üzerine düşündük, birkaç isim teklif edildi uygun bulunmadı, sonunda batıda birçok ülkede kullanılan adı koyduk: ARKİTEKT! O gün bu gün bu adla çıkıyoruz, kimsenin bir şey dediği olmadı.

İbrettir!

"Mîmar" Arapça. Mecmua kapattırıyor, "Arkitekt" Latince veya Grekçe, hay hay, olabilir!...

O devir öyleydi.

Peki, bu gün nasıl?

Az biraz başka türlü ama idrak ve ruh aynı!... Arzedeyim:

2 Haziran 2013 Pazar. *Zaman* gazetesinin Pazar eki, sayfa 5. (Zâten, nefes nefese koşarak gelen mevzû da o mülâkat oldu: "Bir milyon doları veren kimse, bu manzaraya bakmak istemez!")

Sayfayı boydan boya kaplayan panoramik bir fotoğraf: Ön planda iki-üç katlı evlerden oluşan tikiş tikiş mahalleler, arkada ge-

niş alana kurulmuş semâya ser çeken TOWER'lar!... Gazeteci yazar Pınar Ögünç hikâyeyi şöyle anlatıyor: "Bomonti civârında yükselen rezidanslardan birinin satış ofisinde görevli birisi: 'Takdir edersiniz ki bir milyon dolar veren kimse bu manzarayı görmek istemez.' Demiş ve tam karşıda, semtin henüz KENTSEL DÖNÜŞÜM'e uğramamış kısmını, eski mahalleleri göstermiş ve arkasından şu iknâ edici mütâlaayı eklemiş: "Bu kuleler dikildiğine göre karşıyı da ona göre düzenlemek lâzım!" Bunun lüzumunu takdir etmeliydik!... diyor Pınar Ögünç!

Manzûr-u âliniz olmuştur umarım: Dünün Arkitekt'i bugün nerelere kadar uzanıyor:

Kentsel dönüşüm efsânesiyle düzene sokulmak, daha Türkçesi, ortadan kaldırılmak istenen mahalle!... O mahalleler ki dünkü sâkin, sıcak havası kalmamış olsa bile hâlâ oturmuş dokusunu, târihle bağlantılı mâzisini, ortak hâfızanın yaşattığı sorumluluk duygusunu kısmen muhâfaza etmekte. Rahmetli Turgut Cansever: "Şehrin örtüsüne işlenecek her yapının mâneviyatımız üzerinde bir oynama yaratması muhakkaktır." diyor. Tower sâkinlerinin, yasal güçleri arkalarına alarak sâkin sâkin işledikleri 'Kentsel dönüşüm' planları içinde er geç yıkımlarını sağlayacakları o, bakmaya dayanamadıkları mahallelerde şimdi oturmakta olanlar, onların çocukları, torunları bir daha mahallelerine dönemeyecekler. Yok edilen taş toprak yığını değil, muazzam bir târih ve kültürdür Bu, 21. yüzyılın metropollerinde yaşanan açık bir tehcir olayıdır. AİHM bu insanlık dışı olaya el atmalıdır.

Fakîrin, marûzatım bu kadar efendim.

Tekrar be tekrar âfiyetler temenni ederim.